

Rousseauův i Setonův ušlechtilý divoch a Mayův Vinnetou

Bc. Petra Crhová Holubářová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra CRHOVÁ HOLUBÁŘOVÁ**
Osobní číslo: **H128095**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Rousseauův i Setonův ušlechtilý divoch a Mayův
Vinnetou**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na srovnání těchto dvou koncepcí, jejich pedagogických i mravních ideálů,
- na analýzu výchovných cílů a stylů výchovného působení těchto koncepcí,
- na hledání odpovědi na otázku, zda reálný život indiánů (divochů) může přispět k současným přístupům k výchově,
- výzkum – konceptuální analýza (rozbor pojmů u těchto tří autorů a vztahů mezi pojmy "ušlechtilý divoch", "příroda", "přirozenost", "civilizace").

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Anderson, H. A. Náčelník – Ernest Thompson Seton a mizející Západ. Praha: Centrum ST, 2012, ISBN: 978-80-904543-0-9.

Cach, J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz, Výbor z pedagogického díla. Praha: SPN, 1967.

May, K. Vinnitou. Praha: Albatros, 1987.

Rousseau, J. J. Emil, čili o výchování. Olomouc: Fr. Bayer a Boh. Smutný, 1907.

Rousseau, J. J. O původu nerovnosti mezi lidmi. Praha: Svoboda, 1949.

Rousseau, J. J. Sny samotářského chodce. Praha: K+D Svoboda, 2002, ISBN: 80-903140-0-7.

Seton, E. T. Dva divoši. Praha: Albatros, 1976.

Seton, E. T. Kniha lesní moudrosti. Praha: Olympia, 1991, ISBN: 80-7033-084-8.

Seton, E. T. Rolf zálesák. Praha: Mladá fronta, 1984.

Small, M. F. Naše děti, naše světy. Praha: Dharma Gaia, 2012, ISBN: 978-80-7436-028-2.

Snyder, G. Praxe divočiny. Praha: Dharma Gaia, 1999, ISBN: 80-85905-65-5.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

Katedra společenských věd

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на ве́доміі, же дипломо́ва́ пра́це буде уло́жена в электро́ниче́ по́добе́ в универзи́тні́м інфо́рмаці́ннм систе́му́ досту́пна́ к пре́зенці́ннму на́hlednutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 18.3. 2015

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá životem a dílem Jeana Jacquesa Rousseaua, Ernesta Thompsona Setona a Karla Maye. Vykresluje jejich představu a pojetí „ušlechtilého divocha“ a představuje pedagogické ideály a cíle autorů. Dále popisuje život severoamerických Indiánů z pohledu historie i současnosti. Práce obsahuje též analýzu pojmů „ušlechtilý divoch“, „přirozenost“ a „příroda“, které přímo souvisí s tématem diplomové práce. Cílem práce je najít odpověď na otázku, zda jsou pedagogické myšlenky a ideály uvedených osobností aktuální a přínosné i v dnešní době.

Klíčová slova:

J. J. Rousseau, E. T. Seton, Karel May, ušlechtilý divoch, výchova, příroda, přirozenost, woodcraft, indiáni.

Abstract

This diploma thesis deals with the lives works of Jean Jacques Rousseau, Ernest Thompson Seton, and Karl May. It depicts their idea and concept of the "noble savage" and presents educational ideals and objectives of the authors. It also describes the life of North American Indians from the perspective of the Past and present. The work also includes an analysis of the concepts of the "noble savage", "nature" and "nature", which is directly related to the topic of the thesis. The aim is to find an answer to the question whether the pedagogical ideas and ideals of those personalities current and useful even today.

Key words:

J. J. Rousseau, E. T. Seton, Karl May, noble savage, education, nature, woodcraft, Indians.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Mgr. Antonínovi Dolákovi, Ph.D. za ochotnou a laskavou pomoc a za cenné a užitečné rady k diplomové práci.

Děkuji svým dětem a manželovi za psychickou podporu během celého studia.

Dík patří také všem, bez jejichž ochoty by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH	str.
Úvod	3
I. TEORETICKÁ ČÁST	5
1. JEAN JACKQUES ROUSSEAU	6
1.1 Životopis	6
1.1.1 Narození a dětství	6
1.1.2 Vzdělání, učení a seznámení s paní de Warens	6
1.1.3 Obrácení na katolickou víru a první zaměstnání	7
1.1.4 Návrat k paní de Warens	8
1.1.5 V Paříži	8
1.1.6 Hudba a ceny akademie	9
1.1.7 Politika a pedagogika	9
1.1.8 Pobyt v Anglii	10
1.1.9 Poslední léta života	10
1.2 Kritika společnosti a politické myšlenky	11
1.3 Rozum nebo cit?	12
1.4 Dílo Jeana-Jacquesa Rousseaua obecně	13
1.4.1 Pedagogické dílo	14
1.4.2 Základní pedagogické myšlenky	15
1.4.3 Emil čili o vychování	16
2. ERNEST THOMPSON SETON	23
2.1 Životopis	23
2.1.1 Narození a dětství	23
2.1.2 Zálesák, ilustrátor a malíř	24
2.1.3 Lovec, spisovatel a vědec	26
2.2 Woodcraft - Liga lesní moudrosti	27
2.2.1 Počátky hnutí Woodcraft	27
2.2.2 Seton Willage a College of Indian Wisdom	29
2.3 Literární díla E. T. Setona	30
2.3.1 Dva divoši	30
2.3.2 Rolf zálesák	31
2.3.3 Kniha lesní moudrosti	32
2.3.4 Poselství rudého muže	34
2.4 Filosofie a pedagogika Setonova Woodcraftu	35
2.4.1 Definice Woodcraftu	35
2.4.2 Idea Woodcraftu	36
2.4.3 Symbolika Woodcraftu	38
2.4.4 Zákony a zásady lesní moudrosti	38
2.4.5 Orlí péra a mistrovství lesní moudrosti	40
2.4.6 Stoupání na horu	41
2.4.7 Devět hlavních zásad a sedm tajemství lesní moudrosti	42
2.5 Woodcraft pro 21. století	43

3.	KAREL MAY	47
	3.1 Životopis	47
	3.1.1 Dětství	47
	3.1.2 Školní léta	48
	3.1.3 V učitelském semináři	50
	3.1.4 Kriminální delikty	51
	3.2 Redaktor a spisovatel	55
	3.3 Manželství	56
	3.4 Daleké cesty	58
	3.5 Soudní procesy Karla Maye	59
	3.6 Literární dílo Karla Maye	63
	3.6.1 Vinnetou	64
	3.6.2 Vinnetou a film	65
4.	POROVNÁNÍ AUTORŮ	66
	4.1 Otec romantismu versus autor romantických fikcí	67
	4.2 Zálesák- názorová východiska Woodcraftu	68
5.	INDIÁNI SEVERNÍ AMERIKY	70
	5.1 Indiánská historie –	70
	5.1.1 „Indian Removal Act“	72
	5.2 Život Indiánů	74
	5.2.1 Řeč a dorozumívání	75
	5.2.2 Rodina a rezidence	76
	5.2.3 Dětství a dospívání	77
	5.2.4 Věci denní potřeby	80
	5.2.5 Duchovní život a šamanismus	82
	5.2.6 Lov a zbraně	85
	5.2.7 Válka	87
	5.2.8 Smrt a posmrtný život	88
6.	ANALÝZA POJMŮ	89
	6.1 Ušlechtilý divoch	89
	6.2 Lidská přirozenost	92
	6.3 Příroda	97
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	100
	7. Výzkum	101
	7.1 Metodologie výzkumu	101
	7.2 Vlastní výzkum	102
	7.3 Interpretace výsledků výzkumu	109
	ZÁVĚR	110
	POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE	111
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	116
	SEZNAM PŘÍLOH	117

ÚVOD

Na začátku diplomové práce jsem se zamyslela nad okolnostmi, které mne vedly k rozhodnutí, zvolit jako její téma „Rousseauův a Setonův „ušlechtilý divoch“ a Mayův „Vinnetou“.“

Každý z nás již od dětství hledal a možná i nacházel své životní vzory a ideály. Vzory jsou osoby, přesněji řečeno obrazy osob, které obdivujeme a uznáváme. Jsou nositeli morálních i intelektuálních hodnot. Pomáhají nám tyto hodnoty třídit a vnímat jejich konkrétní naplnění v určitých životních situacích. Jsou projekční plochou našich realistických snah a očekávání. Vzor, který si volíme, ovlivňuje naše postoje, hodnoty, způsoby vnímání světa, zpracování zkušeností, spolurozhoduje o našem chování a jednání.

V průběhu života se životní vzory mění. Pozitivní hodnoty však zůstávají. Většina rodičů se, podle mého názoru, stejně jako já často zamýšlí nad otázkou, jak své děti vést k těmto postojům a hodnotám. Jakým způsobem, který by byl pro děti přirozený a k tomu i zajímavý, tento svůj záměr realizovat.

Buďme dětem sami dobrým příkladem a nabízejme jim dostatek přirozených vzorů. Těmi mohou být právě „ušlechtilí divoši“, které jsme v mládí sami obdivovali a nyní se mohou stát inspirací i pro naše děti.

V teoretické části diplomové práce se budeme zabývat životem a dílem Jeana Jacquese Rousseaua, Ernesta Thompsona Setona a Karla Maye. V prvních třech kapitolách se seznámíme se základními životopisnými fakty, životními zkušenostmi a základními pedagogickými myšlenkami výše zmiňovaných autorů. Přes rozdílnost osobností nám všichni tři autoři nabízejí určité pedagogické i mravní ideály, které jsou analyzovány ve čtvrté kapitole. V kapitole čtvrté se věnujeme životu severoamerických Indiánů. Po ohlédnutí do historie se seznámíme s pohledem Indiánů na každodenní život, mezilidské vztahy, manželství, narození a výchovu dětí. Šestá kapitola se věnuje analýze pojmů „ušlechtilý divoch“, „lidská přirozenost“ a „příroda“.

V praktické části diplomové práce chceme prostřednictvím kvantitativního výzkumu verifikovat nebo falsifikovat tyto hypotézy:

H1:

Děti staršího školního věku „ušlechtilé divochy“ stále znají a vnímají je jako pozitivní vzory.

H2:

Chlapci preferují „ušlechtilé divochy“, jejich hodnoty a jimi inspirované aktivity více než dívky.

Metodologie výzkumu

Kvantitativní výzkum probíhal formou dotazníku na druhém stupni základních škol. Výběrovým souborem byly základní školy v okrese Brno – venkov. Z jejich celkového počtu byla náhodným výběrem vybrána část škol, ve kterých proběhl vlastní výzkum.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. JEAN JACKQUES ROUSSEAU

1.1 Životopis

1.1.1 Narození a dětství

J. J. Rousseau se narodil v Ženevě 28. června roku 1712. Jeho rodina pocházela z Francie. Jeho otec, Izák Rousseau, byl vyučený hodinářem, matka Zuzana Bernardová, pocházela ze zámožné rodiny pastora. Prvním dítětem mladého manželského páru byl starší a jediný bratr Rousseaua, narozený v roce 1705. Nedlouho po jeho narození odešel otec za prací do Cařihradu a po jeho návratu mu žena porodila druhého syna – Jeana Jacquese. Ten ovšem svou matku nikdy nepoznal, jelikož při jeho porodu zemřela. Po smrti matky vyrůstal Rousseau s otcem, který mu byl prvním učitelem a vychovatelem. Díky otci se u malého Jacquese probudila obrovská vášeň pro četbu knih. Nejzamilovanější chlapcovou četbou se staly Plutarchovy *Životy slavných Řeků a Římanů* a další dějepisné, filosofické i básnické sbírky. Když bylo Rousseauovi osm let, musel jeho otec opustit Ženevu a výchovu svého syna svěřil strýci Bernardovi. Strýc poslal malého Rousseaua a svého syna na venkov do Bossey k pastoru Lambercierovi. V domě tohoto prostého, rozumného a klidného muže strávil Rousseau dva roky šťastného dětství. „ *Dům pastorův měl kolem dokola zahradu a luka, okna zastíněná křovím a pod střechou dosti vlaštovčích hnízd. To místo probudilo v nitru můj hluboký smysl pro přírodu*¹.“

1.1.2 Vzdělání, učení a seznámení s paní de Warens

Po odchodu od pastora Lamberciera se Rousseau vrátil ke strýci a byl dán do učení. Měl se stát písařem a rytcem, ale ani jedno povolání ho příliš nezaujalo. Rousseau byl nespokojen s náplní práce, pracovní dobou i hrubým chováním svého mistra. Proto se rozhodl, že učení opustí a vydal se na toulky v okolí Ženevy. Nějakou dobu putoval po švýcarském venkově, až se dostal do Confignonu ke katolickému faráři de Pontverre, který jej poslal s průvodním dopisem do Annency k paní Louise Éléonore de Warens, aby se jej ujala a obrátila na katolickou víru. Tato žena, pocházející ze staré dobré francouzské rodiny se stala klíčovou postavou v Rousseauově životě. Vlídňě chlapce přijala a okouzila ho na první pohled. Rousseau k ní choval něžné city, které tak postrádal ve svém dětství².

¹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 6.

² ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 7.

Dokonce ji nazýval maminkou. Jejich vztah ovšem nebyl čistě platonický, postupem času došlo i k fyzickému sblížení.

1.1.3 Obrácení na katolickou víru a první zaměstnání

Paní de Warens, sama žena velmi zbožná, poslala Rousseaua do ústavu katechumenů v Turíně, kde se měl vyučit křesťanské víře a připravit se na křest.

Přechod ke katolické víře nebyl ale pro Rousseaua jednoduchý. Byl vychován v protestantském prostředí a při svém pobytu v klášteře zjišťoval, že někteří jeho přátelé a vychovatelé nejsou po mravní stránce zrovna na výši. Po dvouměsíčním pobytu v klášteře se nakonec zřekl víry svých otců a učinil veřejné vyznání víry katolické³. Při jeho odchodu z ústavu byla v jeho prospěch vyhlášena sbírka, která mu vynesla asi 20 lir. Rousseau si začal užívat znovunabyté svobody. Trvale nepracoval, pokud mu docházely peníze, živil se pouze krátkodobými pracemi. Trvalejším zaměstnáním byla práce písaře u staré hraběnky de Vercellis. Po její smrti se rozhodl, že se vrátí k paní de Warens. Ta ovšem požadovala, aby si její „synáček“ našel nějaké zaměstnání. Na její přímluvu byl Rousseau přijat do biskupského semináře, brzy ho ale propustili. Poté měl Rousseau možnost studovat hudbu u kapelníka Lemaitra. Veselý, bohémský život mezi hudebníky mu sice vyhovoval více než život v semináři, nakonec ale i toto studium skončilo nezdarem. Rousseau se chtěl opět vrátit do bezpečného přístavu v domě paní de Warens, ta ale mezitím odcestovala do Paříže, kde se zdržovala na neznámé adrese. V následujících dvou letech se Rousseau toulal po Švýcarsku, živil se vyučováním hudby a navštívil v Ženevě svého otce. Naskytla se mu příležitost stát se vychovatelem v rodině pařížského plukovníka, ale pro vzájemné neshody se jejich cesty rozešly. Nutno dodat, že Rousseauova kariéra byla většinou spojena spíše s manželkami důležitých mužů, na které zřejmě dělal tento charismatický bohém dobrý dojem.

³ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 8.

1.1.4 Návrat k paní de Warens

Rousseauovi bylo dvacet let, když se roku 1732 znovu vrátil k paní de Warens. Po jeho příchodu do Chambéry, kde se usadila, mu hned oznámila, že se bude živit jako písař na katastrálním úřadě. Práce v kanceláři nebyla obtížná, Rousseauovi se přesto nelíbila. Vydržel na katastrálním úřadě asi dva roky. Paní de Warens žila se svým věrným sluhou Anetem, který se jí v Chambéry staral o dům a svým způsobem zastával i funkci manžela. Rousseau s Anetem nebyli příliš velkými soky, protože si to paní de Warens nepřála. Anet Rousseauovi pomáhal se studiem aritmetiky, kreslení, matematiky, botaniky atd. Rousseau na rozdíl od většiny osvícenských filosofů nenavštěvoval žádné školy, byl především samouk. Ale i přesto měl obrovský rozsah zájmů a alespoň částečně se vzdělával v mnohých oborech. Poté, co zanechal kancelářské práce, měl možnost utřídit si své nesystematizované vzdělání a zejména se naplno věnovat hudbě. Byl učitelem hudby dívek z předních rodin. Díky svému šarmu měl velký úspěch nejen u dívek, ale i u jejich matek⁴. Tato druhá Rousseauova návštěva u paní de Warens se protáhla na 9 let, které shledává jako velmi klidná. Přestože paní de Warens poměrně značně zasahovala do jeho života, zejména po stránce kariéry, Rousseauovi to nevadilo. Byl u paní de Warens opravdu šťastný, protože se mohl věnovat svým zálibám, doplňovat si vzdělání a nemusel řešit existenční otázky.

1.1.5 V Paříži

Po dalším nezdařeném pokusu o trvalé zaměstnání vychovatele v Lyonu přemýšlel Rousseau, jak vylepšit finanční situaci sobě i paní de Warens. Namísto dosavadních not hodlal do hudby zavést jednodušší číslicovou soustavu. Na podzim roku 1741 předložil svou práci komisi pařížské akademie k posouzení. ta ovšem neshledala v Rousseauově práci žádný prospěch⁵. Rousseau byl poté shodou okolností doporučen francouzskému vyslanci v Benátkách jako tajemník. Ani v tomto zaměstnání však nevydržel. Na zpáteční cestě navštívil svého otce a vrátil se do Paříže. Tady se seznámil s Terezií Vasseurovou, dcerou úředníka z Orleansu. Dívka zaujala Rousseaua svou mírností a ušlechtilostí. Slíbil jí, že ji nikdy neopustí, avšak též nikdy za choť nepojme⁶. Přesto mu Terezie postupně porodila pět dětí, které Rousseau poslal do nalezince. Ve Vyznání popisuje tuto událost jako nejhorší čin, který kdy v životě spáchal. Na svou obhajobu uvádí, že člověk jako on,

⁴ DOSTÁL, Antonín. *J. J. Rousseau*. Praha: Orbis, 1947, s. 11.

⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 9.

⁶ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 10

který se rozdává společnosti, nemá času na své nejbližší. Argumentuje také tím, že se bál, aby děti nezkazila matka jeho ženy, se kterou neměl dobré vztahy. Snažila se totiž navádět Terezu k různým nepravostem a využít Rousseaua pouze k tomu, aby se dostala k penězům. Navzdory tomu, že Rousseau oběma ženám nedůvěřoval, zůstal s Terezií do konce života.

1.1.6 Hudba a ceny akademie

V tomto životním období se Rousseau intenzivně věnoval hudbě. Zkomponoval dvě opery, z nichž jedna byla prohlášena za plagiát a druhá – *Devin du village* (*Venkovský prorok* nebo také *Vesnický věštec*) - byla provozována i u dvora a velmi dobře přijata. Provozování opery vyneslo Rousseauovi určitý finanční obnos, z něhož část poslal paní de Warens, která žila v bídnych poměrech. Přátelství s učenci a umělci všeho druhu inspirovalo Rousseaua k sepsání spisu, který v roce 1750 obdržel cenu akademie v Dijonu. Ve spise se Rousseau zabýval otázkou „*Zdali zavedení věd a umění přispělo k očistě mravů.*“ Na radu Diderotovu dal Rousseau spis vytisknout pro širší kruhy. Když akademie v Dijonu vypsala cenu na pojednání „*O původu a příčinách nerovnosti mezi lidmi*“, zpracoval Rousseau i tuto otázku. Rozvinul svoji myšlenku o štěstí svobodného člověka žijícího přirozeným způsobem v souladu s přírodou. Změnu tohoto stavu připisoval Rousseau vzniku soukromého vlastnictví⁷. Na základě této rozpravy se Rousseau stal známým filosofem a získal své příznivce i zaryté odpůrce.

1.1.7 Politika a pedagogika

Poté se Rousseau odebral na nějaký čas do ústraní. Na záměčku la Chevrette nedaleko Paříže pracoval na svých dílech *Nová Heliosa* a *O Společenské smlouvě*. Toto dílo je pouhým výtahem z původně rozsáhlých politických spisů. Obě knihy se po svém vydání setkaly s neočekávaným zdarem. Když pak Rousseau dával do tisku pedagogické dílo *Emil čili o vychování*, cítil, že přijde nějaká pohroma. A skutečně byla tato kniha odsouzena pařížským parlamentem a na autora byl vydán zatykač. Rousseau uprchl v roce 1762 zpátky do Švýcarska. Ani v rodné zemi však nenalezl klid, úřady ho pronásledovaly a Rousseau prožíval těžké životní období psance. Když pařížský arcibiskup Kryštof Beaumont odsoudil velmi ostře *Emila* a zakázal jeho čtení, ohradil se Rousseau vydáním

⁷ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O původu nerovnosti mezi lidmi*. 1949.

listu, ve kterém hájí náboženskou svobodu proti církevním dogmatům⁸. Tím vzbudil velkou senzaci, zároveň si však vytvořil velké množství nepřátel. Je proto nucen vydat se znovu na cesty přes Basilej do Štrasburku, ze kterého se chtěl dostat do Berlína. Osud nebo náhoda zkřížily jeho cestu s anglickým filosofem Davidem Humem, na jehož naléhání se spolu s ním vydal do Anglie.

1.1.8 Pobyť v Anglii

V Anglii se mu zpočátku dostalo nadšeného přijetí, lidé ho obdivovali. Rousseau ovšem neuměl anglicky, proto byl odkázán pouze na francouzsky hovořící společnost, což ho dost omezovalo. Vztah s Davidem Humem začal mít povážlivé trhliny. Hume se nemohl Rousseauovi plně věnovat, jejich názory a povahy byly velmi odlišné. Rousseau, pod vlivem své choroby, viděl za vším své protivníky a nepřátele, a proto se rozhodl vrátit se do Francie.

1.1.9 Poslední léta života

Po návratu z Anglie podnikl Rousseau ještě několik cest např. do Lyonu, Grenoble nebo Bourgoinu, kde se dal oddat se svou dlouholetou partnerkou Terezií. Neúnavně pracoval na svých Pamětech, v této době napsal také pojednání o polské ústavě a její reformě a sepsal botanický slovník. V posledních letech života se stále více uzavíral do sebe a s lidmi se nestýkal. Dostal se do finanční tísně, jeho žena onemocněla a zanedlouho potom se i Rousseau potýkal se zdravotními problémy. Zemřel náhle 2. července 1778. Následujícího dne byla odlita jeho posmrtná maska, která se později stala zdrojem spekulací o Rousseauově smrti. Ta byla opředena řadou tajemství a nevyjasněných okolností. Vznikly spekulace, že byl zavražděn kvůli dědickým vztahům a předčasněmu zájmu o jeho dílo *Vyznání*, jež mělo být podle jeho slov vydáno až posmrtně. Rousseauovo tělo bylo pohřbeno na *Ostrově topolů*, na místě, kde byl roku 1780 postaven památník a jeho hrobka byla neúnavně navštěvována. Francouzská revoluce vyzdvihovala Rousseauovu filozofii a 11. listopadu 1794 byly při velkolepé ceremonii jeho ostatky přeneseny z Ermenonville do pařížského Pantheonu.

⁸ ROLLAND, R. Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua. 2.vyd. Praha: Fr. Borový, 1948

1.2 Kritika společnosti a politické myšlenky

Ačkoliv bývá J. J. Rousseau zařazován mezi francouzské osvícence, celkem svého díla stojí vůči nim v opozici. Jde mu sice podobně o boj proti tmářství a konzervativnímu absolutismu, ale nová řešení, která osvícenci prosazují, se mu zdají být ještě nebezpečnější. Vláda rozumu se jeví Rousseauovi jako jednostranná, a rozum je u Rousseaua vždy až na druhém místě. Tato základní myšlenka vyústila v kritický náhled na tehdejší společnost, rozum, vědu i umění. Moralizujícím až pobuřujícím způsobem ukazuje ve svém díle klady i zápory tehdejší společnosti i sebe sama, čímž se dostává do roztržky s tehdejší politickou a především církevní mocí. Kritika zkažené společnosti nebyla v tehdejší Francii až tak ojedinělou záležitostí. Rousseauova teoretická koncepce společenské smlouvy, která přímo nabádá změně poměrů ve společnosti, je však odvážný kousek. Myšlenka svrchované moci lidu, kterou do té doby nikdo nepropracoval do takových důsledků, je důvodem, proč je Rousseau jako politický rebel štván z jedné země do druhé a odsouzen k tomu, aby nikde nenašel trvalý klid⁹.

Rousseauova díla z různých oblastí: filosofie, ekonomie, pedagogiky, divadelních her až po romantický román, poukazují na skutečnost, že Rousseau byl mnohostranně zaměřeným autorem. V jeho tvorbě, stejně jako v životě, nalézáme mnoho paradoxů. Na jedné straně je plno citu a novátorských odvážných myšlenek, na straně druhé časté rozpory a nejednoznačná definice pojmů. Pro lepší představu můžeme vedle sebe postavit:

- Kritiku umění a kultury a zároveň Rousseauovu snahu v těchto oblastech vyniknout
- Kritiku společnosti a návrat k prostému životu proti životu mezi pařížskou smetánkou a společenským uznáním
- Rousseauovy názory na výchovu versus plnění otcovských povinností a skutečnost, že všechny Rousseauovi děti skončily v nalezinci.

⁹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Sny samotářského chodce*. Vyd. 1. Praha: K+D Svoboda, 2002, s. 11.

1.3 Rozum nebo cit?

Rousseauova argumentace se ve všech zmíněných oblastech opírá o lidskou přirozenost. Co si tedy pod tímto pojmem představit? Přirozený člověk jedná a koná nezávisle na rozumu. Nechává se vést nejpřirozenějšími vášněmi, jimiž jsou, podle Rousseaua, sebeláska a soucit. Sebeláska nutí člověka *"zajímat se o svůj blahobyť a své zachování"*, soucit *"nám vnuká přirozený odpor, když vidíme hynout nebo trpět kteroukoli citlivou bytost"¹⁰*. " Soucit předchází rozum, protože jej člověk užívá před vším uvažováním. Ze spojení sebelásky a soucitu vznikají v přirozeném stavu pravidla přirozeného práva. Sebeláska ani soucit nemohou být podle Rousseaua sami o sobě špatné, protože člověk se s nimi rodí a jsou mu dány od Boha. Rozum je živěn uvažováním - čím více člověk uvažuje, tím více se odcizuje přirozenosti.

Rousseau útočí na rozum, když tvrdí: *„Vždy jsem pochopil lépe, když jsem složité mravní otázky řešil hlasem svého svědomí, nežli světlem svého rozumu"¹¹*. " Za morální úpadek člověka mohou tedy podle Rousseaua vnější příčiny, zejména společenské vztahy.

Ve vzniku společnosti a soukromého vlastnictví můžeme hledat prvotní příčinu nerovnosti mezi lidmi, z níž se postupně zrodily nerovnosti ostatní. Tím, že se člověk stal společenským, se stali všichni členové takového společenství konkurenty, *"každý se díval na druhé a sám chtěl být obdivován, lidé si cenili veřejné úcty"¹²*. Ješitost, opovržení, hanba nebo závist vznikly právě v tomto okamžiku, kdy lidé začali oceňovat jedince, kteří vynikali krásou, silou, obratností, výmluvností či pěveckým nebo tanečním nadáním.

Racionalismus a rozum podle Rousseaua otupuje přirozený soucit. Zbavuje člověka této vrozené ctnosti, schopnosti soucítit soustředěním na sebe sama a oddalováním ho od všeho, co ho tíží a trápí. Na základě této argumentace Rousseau klade tak velký důraz na to, že z člověka nesmíme udělat filosofa dříve, než z něj učiníme člověka. Obraz „filosofa“ jako racionálního člověka není v Rousseauově podání vůbec lichotivý. Docházeli v jeho okolí k bezpráví a utrpení, snaží si rozumem zdůvodnit, že jeho samotného se věc netýká a nemá s trpícími nic společného. Na rozdíl od "filosofa" člověk prostý rozumu a moudrosti instinktivně běží na pomoc potřebným.

¹⁰ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Rozpravy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978, s. 80.

¹¹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Sny samotářského chodce*. Vyd. 1. Praha: K+D Svoboda, 2002, s. 8.

¹² ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Rozpravy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978, s. 121.

Rousseau a jeho přirozený člověk, stvořený přírodou jako osamocené a svobodné individuum, je protikladem např. k Aristotelovi, který za základní rys člověka pokládá jeho sociálnost a neváhá člověka definovat jako tvora společenského. Podle Rousseaua právě ve společnosti člověk není spokojen s tím, čím je, touží po zdokonalování sebe sama, aniž by tato touha měla konkrétní cíl.

Myšlení je pro Rousseaua přirozené pouze do té míry, pokud slouží k uspokojování jednoduchých a umírněných potřeb. Člověk moderní doby je nešťastný. Podle Rousseaua proto, že kolem sebe vytvořil umělý svět a nechal se ošidit představami pokroku a vlastní výlučnosti a tím se odřízl od své podstaty. Pokud chce získat zpět ztracené štěstí, musí přehodnotit dosavadní vývoj a obnovit zpřetrhané vazby. Lékem podle Rousseaua má být návrat k přírodě a přirozeným hodnotám citu a lásky¹³.

Rousseau vybízí k tomu, abychom ctnost a štěstí hledali sami v sobě. Principy ctnosti jsou ve všech srdcích, stačí naslouchat hlasu svědomí. Zde nachází Rousseau opravdovou filosofii i základní myšlenku etiky.

1.4 Dílo Jeana-Jacquesa Rousseaua obecně

Jean Jacques Rousseau byl svými současníky vnímán jako velmi rozporuplná osobnost a i v dnešní době může vzbuzovat určité rozpaky. Byl autorem originálních, inspirujících a provokativních myšlenek. Spíš než obrazem klasického filosofa, je ale obyčejným mužem z lidu, který se na čas dostal do vysoké společnosti, člověkem, který velmi rád vybočoval z řady.

Bývá označován za narcistního pisálka, který chtěl svým emotivním projevem působit na dav. Rousseau sám se však považoval za výjimečného člověka, který se svým dílem obrací k široké veřejnosti zcela cíleně. Jeho styl je nekonvenční, bezprostřední a často i lehce nezdvořilý. Snaží se svojí upřímností a odhalením celé své osobnosti dostat čtenáře na svou stranu. Komplikovaná osobnost autora a neobyčejný životní příběh připomínají spíš dobrodružný román.

Styl, který Rousseau ve svém díle používá, je podle něj cestou, jak se dostat do nitra člověka a skutečně jej poznamenat. Francouzskou společnost rozdělilo Rousseauovo dílo na dva tábory. Konzervativci správně odhadli nebezpečí, které novátorské myšlenky

¹³ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Sny samotářského chodce*. Vyd. 1. Praha: K+D Svoboda, 2002, s. 9.

představovaly, pro osvícence zůstává Rousseau diletantem a zpátečníkem. Tato situace se stala, spolu s písemnými a verbálními útoky, pro Rousseau neúnosnou. Nespravedlnost a nepochopení si vybraly daň na jeho psychickém stavu. Patologická podezíravost, nedůvěra k okolí, vztahovačnost a neustálá snaha o sebeobhajobu jsou v Rousseauově pozdním díle stále více patrné.

Svůj život velmi upřímně popsal v knihách *Vyznání, Rozhovory, Rousseau soudcem Jana Jakuba a Sny samotářského chodce*. Zejména v díle *Vyznání* odvážně obnažuje i ty nejpikantnější detaily svého života a snaží se očistit od všech špatných činů. Ať už chtěl ukázat výjimečnost své osoby, nebo byl životopis prostředkem k očistění se od nespravedlivých soudů svých nepřátel, Rousseau emotivně popisuje momentální rozpoložení své duše a tím se vydává napospas společnosti. Ve „Snech samotářského chodce“ pak Rousseau rozvíjí deset úvah, pro které je příznačné určité uklidnění, melancholické rozjímání a bilancování.

Nejtypičtějším motivem je příroda, která provází Rousseau celým životem a je pro něj i poslední zastávkou. „Příroda je posledním místem, kam nedosahuje lidská nespravedlnost, kde nevnímá ani duševní, ani fyzické bolesti, kde vše plyne podle předem daného harmonického plánu a vše se odvíjí podle všebožské spravedlnosti a dobroty¹⁴.“ Teprve v přírodě nachází zlomený a unavený Rousseau konečně opravdový klid. V tomto ohledu potvrdil své teze o nutnosti návratu k přirozené podstatě člověka, očistění se od všech klíšů a umělé mravnosti. Rousseau zůstává věrný své základní myšlence, že cit je původnější podstatou člověka než rozum a ve svém posledním díle vytváří snové až mystické obrazy a emotivně popisuje momentální rozpoložení své duše.

1.4.1 Pedagogické dílo

Rousseau projevoval sklony k pedagogice už v mládí, kdy se chtěl stát vychovatelem urozených mladých mužů. Učinil v tomto oboru několik pokusů bez velkého úspěchu, např. v Lyonu v letech 1740 - 1741 a v Paříži roku 1743. Již tehdy načrtl své vychovatelské teorie v *Návrhu*. Přihlédneme-li ke skutečnosti, že Rousseau nepoznal klasický rodinný život, své vlastní děti posílal do nalezince a s cizími dětmi se téměř nestýkal, naskytne se otázka, co ho přivedlo k tomu, aby podnikl tak rozsáhlou kritiku dosavadní výchovy?

¹⁴ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Sny samotářského chodce*. Vyd. 1. Praha: K+D Svoboda, 2002, s. 12.

Za svého pobytu na záměčku la Chevrette a následně v Montmorency chce Rousseau najít nový způsob života. Zjišťuje, že jeho myšlenky jsou v nesmiřitelném protikladu se soudobou společností. Náhoda tomu chtěla, aby se právě v této době seznámil s mladou paní Dupinovou, matkou malého chlapce, která velmi často vedla s Rousseauem rozhovory, týkající se výchovy jejího syna. Následně přesvědčila Rousseaua, aby své myšlenky vydal tiskem. Tím zavdala příčinu k sepsání *Emila*. Rousseau se vychovatelské otázce náruživě věnoval. Sbíral a systematicky třídil výsledky svého pozorování, zkoumal cizí myšlenky, uvažoval o jednotlivých přístupech k výchově, se kterými se setkal na svých cestách a v různém prostředí. Všechny poznatky porovnával a doplňoval, takže látky ke zpracování stále přibývalo. Rousseau tak dospěl k výsledku docela jinému a daleko většímu, než původně sám zamýšlel.

1.4.2 Základní pedagogické myšlenky

Rousseauovy nové myšlenky k filosofii výchovy:

- vyzvedl dítě jako samostatnou osobu, která se za vhodných vnějších podmínek vychovává sama pod vedením učitele
- základem výchovy je podle Rousseaua respekt k dítěti, ochrana před nepříznivými vlivy okolí a před tlakem společnosti
- ostře odmítl výchovu jako nátlak
- aplikuje výchovu bez tělesných trestů, je zastáncem metody přirozených následků
- klade důraz na citlivý vztah k dítěti
- výchovu opírá o osobní zkušenost

Rousseau staví na tzv. přirozené výchově, vychází při ní z přirozeného práva a tvrdí, že všichni lidé jsou si rovni. Jednou z hlavních myšlenek je skutečnost, že člověk se narodí dobrý a nezkažený a úkolem výchovy je tento stav udržet, co nejdéle. „*Vše jest dobré, jak to vyšlo z rukou původce světa, vše se kazí pod rukama lidskýma*¹⁵.“

Rousseau zastává názor, že příroda nás volá k životu člověka, který se pomocí výchovy musí navrátit do *přirozeného stavu*. Ihned na počátku výchovy je nutné klást si otázku, zda chceme vychovat člověka nebo občana? Principy výchovy jsou v obou případech v zásadě stejné. Nejdůležitější je svoboda přirozeného člověka, která by měla

¹⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 48.

být podle Rousseaua vždy zachována. Zatímco výchova občana je nutná pouze v politické společnosti, v domácím nebo přirozeném vychování stačí člověku volný průběh výchovy v úzkém spojení a souladu s přírodou.

Z tohoto pohledu je patrné, že Rousseau pracoval na *Emilovi* zároveň se *Společenskou smlouvou* a že obě díla spolu souvisí. Rousseau však před zřízením politickým, které je vyústěním společenské smlouvy preferuje tzv. přirozené zřízení, založené na hodnotách jako je svoboda, volnost a bratrství. Navrácení člověka do tohoto přirozeného stavu je mimo jiné i úkolem tzv. přirozené výchovy.

Rousseau se domnívá, že civilizace porušila přirozeného člověka a hlavním smyslem výchovy je znovu ho vytvořit. „*Literatura a věda našeho století směřují daleko více k boření než k výstavbě. Přes tolik spisů, jejichž cílem prý jest pouze veřejná prospěšnost, je první ze všech prospěšností, totiž umění vytvářet lidi, ještě stále zapomínána*¹⁶.“ Je zastáncem individuálního přístupu a moderních metod výchovy, požaduje, aby byla výchova přizpůsobena konkrétním podmínkám a stavu vychovávaného jedince. Naopak odsuzuje dosud obecně platné metody výchovy, které dětskou osobnost násilně deformují, zahlcují přemírou informací a nerozvíjí její přirozenost.

1.4.3 Emil čili o vychování

V tomto pedagogickém díle podrobně rozpracoval svou filosofii výchovy a vykreslil ideálního vychovatele. Měl by jím být člověk splňující následující podmínky:

- Vychovatel musí být mladý. „*Vychovatel dítěte má být mlád, jak mlád může být rozumný člověk. Měl by se stát soudruhem (zde myšleno kamarádem, druhem) svého chovance, a aby si zjednal jeho důvěry tím, že by se účastnil jeho zábav*¹⁷.“
- Vychovatel vychovává pouze jedno dítě. „*Kdo vykonal úkol ten jednou dosti dobře, takže cítí všechny jeho obtíže, nepokusí se opět je převzít; a vedl-li je špatně poprvé, je to špatným znamením pro druhé*¹⁸.“
- Vychovatel nepoužívá příkazů a zákazů, připravuje pro dítě výchovné prostředí, je jeho asistentem a pomocnou rukou. „*Nemá dávat pravidel, má je dáti nalézati*¹⁹.“

¹⁶ ROLLAND, R. *Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua*. 2. vyd. Praha: Fr. Borový, 1948.

¹⁷ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s 64.

¹⁸ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s 64.

¹⁹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s 64.

- Vychovatel vede dítě k poznání a rozvoji přirozených vlastností osobním příkladem vlastního života. „*Cesta k pravému štěstí spočívá v tom, že zmenšujeme přání svá o to, co vystupuje nad naši možnosti, že přivádíme moc a vůli v úplnou shodu*²⁰.“

Rousseau vytvořil také výchovné zásady, které má vychovatel vždy dodržet:

- Nechat dětem prostor užívat ad libitum všech sil, které jim příroda dala.
- Pomáhat jim psychicky i fyzicky.
- Pomoc musí vždy vést pouze ke skutečnému užitku. Netolerovat rozmary nebo nerozumná přání.
- Věnovat pozornost řeči a chování dítěte, rozeznat v touhách ty přirozené a ostatní, pocházející z umíněnosti.

Hlavní smysl těchto zásad spočívá podle Rousseaua v tom, „*abychom dětem dopřály více svobody a méně vlády, abychom je nechali více jednat samy a méně vyžadovati od jiného*²¹.“

Rousseau rozdělil výchovu dítěte do čtyř období podle věku. Jednotlivá období jsou tato:

1. Období od narození do 2 let
2. Období od 2 do 12 let
3. Období od 12 do 15 let
4. Období od 15 do plnoletosti (sňatku)

*První období výchovy je zaměřeno na tělesný rozvoj dítěte. Rousseau navrhuje některé zvyky spojené s péčí o dítě v tomto období. Zdůrazňuje např. zbytečnost pevného zavinování a vyzdvihuje potřebu volného pohybu již od narození. „Nehybnost, sevřenost v jaké se chovají dětské údy, obtěžují jenom oběh krve i šťáv a překážejí dítěti, aby nesílilo a nerostlo, i kazí jeho konstituci*²².“ Expresivním stylem Rousseau vyjadřuje svůj nesouhlas s tímto konáním, když tvrdí, že dětem hned od narození překážíme a věnujeme jim první pouta.

Rousseau také odsuzuje negativní přístup matek ke kojení dětí. Považuje matku za nejpřirozenější vychovatelku dítěte, a proto ostře kritizuje předání vlastního dítěte do rukou kojné. Důsledkem tohoto nepřirozeného chování je pak podle Rousseau úpadek celé rodiny

²⁰ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O výchování*. Olomouc, 1926, s. 94.

²¹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O výchování*. Olomouc, 1926, s. 83.

²² ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O výchování*. Olomouc, 1926, s. 54.

i společnosti²³. Přestože Rousseau sám v roli otce nedosáhl dobrých výsledků, v *Emilovi* otcovskou povinnost popisuje jako velmi důležitou. Požaduje, aby muž založil rodinu jen tehdy, pokud je schopen se o ni postarat. Rousseau ovšem nemá na mysli pouze stránku materiální. „*Kdo nemůže konati povinnosti otcovské, nemá práva státi se otcem. Ani chudoba, ani práce, ani lidské ohledy nemohou ho zbaviti toho, aby neživil a nevychovával děti svých sám*“²⁴.

Pouze ve výjimečných případech je Rousseau ochoten svolit k výchově cizím člověkem – vychovatelem. Výběr dobrého vychovatele považuje Rousseau za nesnadný úkol, částečně snad i vzhledem k podmínkám a zásadám, které sám stanovil.

Ve výchově nabádá k pozorování přírody a následování cest, které nám ukazuje. Podle Rousseaua příroda cvičí děti neustále a celé první období dětství (včetně běžných dětských onemocnění, růstu zubů apod.) je podle jeho názoru zkouškou životaschopnosti dítěte. Zbytečným rozmazlováním a starostlivostí se přírodě vzdalujeme, vedeme dítě ke změkčilosti a nezvykáme ho na bolesti a strádání v dalším životě. „*Narodí-li se dítě, křičí; první své dětství stráví v pláči. Brzy je kolébáme, brzy je konejšíme, abychom je utišili; brzy mu hrozíme, brzy ho bijeme. Bud' činíme my, co se líbí jemu, nebo žádáme, aby činilo, co chceme my. Bud' rozkazuje ono, nebo rozkazujeme my*“²⁵. Výchovou na základě příkazů a ustupování předurčujeme, podle Rousseaua, zda bude dítě v životě pánem nebo otrokem.

Rousseau již ve své době tvrdí, že zážitky z raného dětství ovlivňují naše chování po celý život a dětství jako nejdůležitější období života by mělo být šťastné a bezstarostné.

Druhé období od dvou do dvanácti let je charakterizováno rozvojem smyslů, zejména hmatu, jehož pomocí poznává dítě svět kolem sebe. Rousseau zmiňuje také rozvoj řeči, jehož důsledkem je méně dětského pláče a křiku. Dítě by se mělo učit řeči jasné, zřetelné, pomalé a dostatečně hlasité.

Velký důraz klade na výchovu v lůně přírody. „*Jedině na venkově, co nejdále od měst, která jsou záhubou lidského pokolení, je vzduch, který blahodárně působí na dětskou konstituci*“²⁶. Hlavní náplní tohoto období je pozorování přírody a možnost zapojení všech

²³ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 56-57.

²⁴ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 61.

²⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 59.

²⁶ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 72-73.

smyslů, včetně zraku, sluchu a chuti. V oblasti tělesného vývoje je stále žádoucí dostatek volnosti pohybu a cvičení těla.

Rousseau nazývá toto období *snem nebo spánkem rozumu* a dětská mysl by v něm měla být udržována v nečinnosti tak dlouho, jak je to jen možné, aby příroda zabezpečila přirozený rozvoj dítěte. V tomto období zcela zavrhuje knihy, nic nemá být předem plánováno a všechno poučení má přijít z vlastní zkušenosti. „*Našimi skutečnými učiteli jsou zkušenost a cit; člověk cítí dobře, co je prospěšné jinému člověku, vždycky jenom v situacích, v nichž se sám nalézal*“²⁷.

Dětem má být ponechána naprostá volnost a svoboda bez tělesných trestů. Jediným možným trestem je podle Rousseau přirozený následek nevhodného chování. Mravním ponaučením tohoto věku je to, aby nikdo nečinil nikomu zle²⁸.

*Ve třetím období, ve věku od dvanácti do patnácti let dochází k velkému skoku ve fyzickém vývoji dítěte. Rousseau proto tuto dobu nazývá dobou práce, cvičení a učení. Varuje však před přílišným množstvím učení, když říká: „Nejde o to, abychom znali vše, co jest, nýbrž jen to, co jest užitečné“*²⁹.

Nejpřirozenější je pro Rousseaua studium přírodních věd – astronomie, zeměpisu, chemie a fyziky. Popisují jevy a události každodenního života a mají v životě praktické využití. Naproti tomu výuka cizích jazyků nebo dějepisu není Rousseauovi po chuti. Hlavními výukovými metodami jsou vždy názorné příklady, pokusy, pozorování přírody a dialog mezi žákem a učitelem. „*Dávejte mu otázky přiměřené jeho rozumu a nechte ho odpovídati. Ať nezná vědomostí proto, že jste mu je sdělili, nýbrž proto, že jich nabyl sám*“³⁰. Varuje před srovnáváním žáků a soutěživostí v učení a tvrdí, že člověk má být soupeřem jen sám sobě.

Vychovatel má dětem vštěpovat lásku k vyučovaným vědám, a tím je motivovat k dalšímu učení. Rousseau nabádá k učení věcí užitečných pro daný věk a zdůrazňuje, že při volbě zaměstnání je potřeba věnovat pozornost individuálním zájmům a schopnostem žáka. „*Ke správné volbě jest třeba znalosti duševních zvláštností každého dítěte a tuto znalost můžeme si zjednat jen tehdy, dáme-li jim příležitost, aby se ukázaly*“³¹.

²⁷ ROLLAND, R. Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua. 2.vyd. Praha: Fr. Borový, 1948.

²⁸ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 117-123.

²⁹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 195.

³⁰ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 197-201.

³¹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 226.

Výchova k práci je rozdělena podle pohlaví. Rousseau vyžaduje, aby se chlapec věnoval práci rozvíjející jeho tělo. Za nejlepší přípravu považuje práce v zemědělství, které děti na venkově poznávají formou hry už od útlého dětství. Rousseau zavrhuje sedavá zaměstnání, považuje je za zženštilé a muže nehodné. V případě Emila vyučení se truhlářskému řemeslu směřuje k uspokojení potřeb člověka přirozeného žijícího ve stavu společenském. Není pak odkázán na život v pustině, je schopen žít ve městě a nalézt v něm obživu, mít prospěch z jeho obyvatel a být prospěšný společnosti. „*Práce je nezbytnou povinností společenského člověka*³².“

V období čtvrtém je výchova nejnáročnější. Rousseau zmiňuje změny povahy, časté výbuchy, podrážděnost a emoční labilitu v pubertálním období. Říká o dítěti doslova: „*Stává se hluchým k hlasu, kterého dříve poslouchalo, jest rozdrážděným lvem; nezná svého vůdce, nechce se již dát vésti*³³.“

Za základní kámen mravní výchovy v tomto období považuje Rousseau sebelásku, jako přirozený a původní cit. Všechny ostatní emoce nazývá pouze její obměnou, ať už se jedná o dětskou lásku k bližním nebo později lásku partnerskou. K tomuto základu přidává Rousseau pravdu, kterou musí mít vychovatel na zřeteli při odpovědi na jakoukoliv otázku. Zde Rousseau naráží na tabu pohlavní výchovy. Vychovatel se musí zbavit případného studu a provést svěřence bouří citů a vášní, dát mu poznat moc vlastní vůle a sílu zdravého úsudku. Má ho dovést k poznání soucitu, milosrdenství a tolerance, jež jsou důležité v mezilidských vztazích pro život ve společnosti. Je třeba, aby se každý stal odpovědným za své činy.

Doteď byly všechny problémy vychovatelem odstraněny a mladík byl ponecháván v nevědomí. „*Emil je pracovitý, střídavý, trpělivý, pevný, odvážný; zkrátka má všechny ctnosti osobní. Aby měl také ctnosti tvora společenského, je mu zapotřebí jen poznat poměry, které jich vyžadují. Chybí mu jen poznání, které však je jeho duch kdykoli hotov přijmouti*³⁴.“

Teprve v tomto období života navrhuje Rousseau začít s *výchovou občana*. Vychovatel seznamuje mladého člověka s vědami společenskými, historií, s obrazem a vývojem celé lidské společnosti, včetně společenského řádu. „*Musíme studovati společnost*

³² ROLLAND, R. Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua. 2.vyd. Praha: Fr. Borový, 1948, s. 87

³³ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Olomouc, 1926, s. 248.

³⁴ ROLLAND, R. Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua. 2.vyd. Praha: Fr. Borový, 1948, str. 88.

*podle lidí a lidi podle společnosti; ti, kteří chtějí pojednávat zvláště o politice a zvláště o mravouce, nebudou nikdy rozuměti žádné z obou*³⁵.“

Podle Rousseau je čtvrté období výchovy vhodné také pro seznámení s Bohem. Nejde ovšem o výuku klasického náboženství na základě čtení náboženských textů. Seznámení s Bohem se realizuje opět prostřednictvím přírody, vlastním vnitřním prožitkem. „*Bylo by lépe nemít o Bohu vůbec žádnou představu, než mít o něm představy nízké, fantastické, urážlivé a nedůstojné; je menším zlem neznati ho, než urážet ho*“³⁶.“

Výchova Emila pak končí hledáním vhodné životní partnerky, které dal Rousseau jméno Žofie. Tuší, že cesta k té pravé, jejíž jméno má dobré znamení pro budoucnost, nebude jednoduchá. Emil má však výhodu, má přirozenou výchovu a jistě bude schopen najít dívku ctnostnou a příjemných vlastností, které si bude vážit a ona mu bude dobrou ženou.

Rousseau v Emilovi prosazuje na jedné straně svobodu jedince a návrat k přirozenosti a na straně druhé chce člověka vychovávat ve zcela izolovaném prostředí podle dokonale promyšleného plánu. Přes množství rozporů a chyb si Rousseau dokázal zachovat určitý nadhled a přiznává: „*Bude se míti za to, že není mé dílo pojednáním o vychování, nýbrž spíše jen fantazií snilkovou. Co si počítí? Nepíšu v myšlenkách jiného, nýbrž v myšlenkách svých*“³⁷.“ Většina „*Emilových*“ nedostatků a slabostí tkví v abstraktnosti (Rousseau pojal Emila jako dítě bohaté, bez otce i matky, bez dědičnosti, temperamentu a charakteru a mimo společnost), v schematickém třídění schopností a dětských věků a pak v podcenění vůle a její výchovy. I přes svou neúplnost, nejasnost i absurdnost obsahuje však toto Rousseauovo dílo velikou reformu a mnoho nových pedagogických hledisek. Rousseau se zasloužil o zásady postupné výchovy, která se řídí tělesným i duševním rozvojem dítěte a zásady výchovy zkušenostní, která cvičí vlohy, postřeh a názor dítěte. Neapeloval pouze na dětskou paměť, bojoval proti výchově knižní i umělé, která nekriticky přijímá předsudky a konvence společnosti a racionálně řešil problémy náboženské výchovy jako akt svobodného rozhodnutí.

„*Emil*“ není pouze knižně vydanou pedagogickou reformou, ale předkládá mnohé z Rousseauovy psychologie a náboženské filosofie. Rousseau (pod vlivem Locka) vykládá ve svém díle senzualisticky původ našich idejí a vidí základ jistoty v citu, kterému dává

³⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques. Emil, čili, O vychování. Olomouc, 1926, s. 276.

³⁶ ROLLAND, R. Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua. 2.vyd. Praha: Fr. Borový, 1948, str. 91.

³⁷ ROUSSEAU, Jean-Jacques. Emil, čili, O vychování. Olomouc, 1926, s. 46.

přednost před rozumem. Cílem lidské činnosti je pro Rousseau štěstí, a ačkoliv uznává oprávněnost pudu, přece hlásá sebevládu a v některých případech i odříkání.

Ve „*Vyznání savojského vikáře*“ vyložil Rousseau své náboženské názory. Odmítá oficiální náboženství (římskokatolické a protestantské) i ateismus jako takový, a požaduje zde - zcela v souladu se svým ideálem přirozeného života člověka - jakési přirozené náboženství, které by bylo posvěcením jednoty člověka a přírody. V první části uznává boha, jeho moc, rozum, dobrotu, svědomí, svobodu, nesmrtelnou duši; v druhé části ukazuje, že přirozené náboženství je základem všech náboženství, které svými dogmaty zplodily fanatismus a zločin. Podle Rousseaua má člověk poznat podstatu přirozeného náboženství a žít jí, protože tato podstata je přes spor dogmat a církví i v náboženství jeho souseda.

Přestože francouzská vláda a církve odsoudila „*Emila*“ i jeho autora, konečný úspěch tohoto Rousseauova díla byl ohromný. Připomněl matkám jejich povinnosti, které se staly módou (kojení dítěte i další), provedl reformu hygieny dětského věku, obrátil pozornost k výchově tělesné a mnoho šlechtických dětí se po Emilově vzoru učilo truhlářskému řemeslu.

K hlubší reformě výchovy ve Francii ale nedošlo; obrodněji působil „*Emil*“ v cizině, kde z myšlenek Rousseauových vycházeli např. Kant, Pestalozzi, Fröbel a jiní³⁸.

³⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1904.

2. ERNEST THOMPSON SETON

2.1 Životopis

2.1.1 Narození a dětství

Ernest Thompson Seton se narodil 14. srpna 1860 ve velké skotské rodině (měl 12 sourozenců) a původně se jmenoval Ernest Evan Thompson (jméno si později změnil na Ernest Thompson Seton. Místem jeho narození bylo městečko South Shields v durhamském hrabství.

Setonův otec Joseph Thompson vlastnil několik obchodních lodí, a protože byl čestným a schopným obchodníkem, rodině se po materiální stránce dařilo velmi dobře. Jako otec rodiny byl ale nesmlouvavý, přísný až krutý a k potřebám svých dětí necitelný. Stálé výbuchy a bití rákoskou, chladný odstup a nakonec prakticky vydědění udělaly z otce a syna celoživotní nepřátele. Matka byla opakem otce a malý Ernest si u ní často hojil stálý pocit z otcovy křivdy. Než se Ernest narodil, matka se modlila, aby dítě bylo chlapec, který zdědí odvahu a trpělivost svého slavného předka Evana Camerona z Lochielu, který pomohl zbavit Skotsko smeček vlků, které decimovaly stáda ovcí. Navíc si přála, aby byl jako hrdina z jejího oblíbeného románu - lovec, outdoorsman, znalec přírody. Z toho všeho plynul matčin vřelý vztah k Ernestovi a je pochopitelné, že na ni byl malý chlapec i jeho sourozenci velmi fixováni.

E. T. Seton vyrůstal v rigidním prostředí presbyteriánské církve, kde byl jakýkoli projev přirozenosti považován za rouhání se bohu. Seton ale od útlého dětství tíhnul k přírodě, k jejím divokým tvorům, k přirozenému životu. Navíc měl od mládí umělecké sklony a už jako chlapec našel zálibu v Indiánech. Celá jeho dětská osobnost se bouřila proti tvrdému domácímu režimu a prostředí církevní školy. Z těchto důvodů nebyl malý Ernest žádný beránek, ale naopak rváč a lump, nechybějící v žádném průšvihy a téměř bez naděje na nápravu. Aby alespoň na chvíli unikl z nenáviděného prostředí, často utíkal z domova. Celé jeho rané mládí je zápasem o prosazení se a mnohokrát zde na povrch vystupuje onen komplex a zarytá tvrdohlavost z dětství.

V reakci na své dětství říká Seton, že *„instinkty jsou lepšími vůdci než rozum, neboť rozumování jest pouze osobní názor, jistě zkřivený a odstíněný výchovou v mládí. Pudy jsou nashromážděnou a zděděnou moudrostí praotců nás všech, tvůrčí moudrostí, jež vede*

*lidské plémě a které z citlivého materiálu tvoří nás, lidi*³⁹.“ Zmiňuje pak hlavně instinkt hrát si a instinkt zasvěcovat nováčka. U zvířat se vyskytují také. Seton říká, že instinkty jsou vrozené Bohem. Podle psychologů náš původní instinktivní život není od přírody zlý nebo špatný, spíše je možné tento život nazvat neorientovaným⁴⁰.

V šesti letech se Ernest přestěhoval s rodinou do Kanady, kde se chtěl jeho otec věnovat farmaření. Přestože se otci v tomto druhu podnikání nevedlo, pro malého Ernesta byla tato doba první školou zálesáctví. Při kácení dřeva a tesařské práci se naučil zacházet se sekerou a začal se u něho projevoval smysl pro umění a architekturu. Především zde ale začal podnikat dobrodružné výpravy do divočiny, kde se seznamoval s životem divokých zvířat.

V roce 1870 přesídlila rodina do Toronta, kde se otec uplatnil jako účetní. Zde Seton strávil středoškolská léta na *Toronto Collegiate Institute*. Otec pohrdal jeho přáním stát se přírodovědcem. Všiml si však synova uměleckého nadání a rozhodl, že by měl na některé akademii získat hodnotné vzdělání a stát se profesionálním umělcem. Na *Ontarijské umělecké škole* získal Seton zlatou medaili a v letech 1879 - 1881 studoval na přání otce malířství v Londýně na *Královské akademii*. Více času však věnoval přírodovědným knihám v knihovně Britského muzea než studiu umění.

2.1.2 Zálesák, ilustrátor a malíř

V letech 1882 - 1884 se Seton na pozvání staršího bratra vydává do Manitoby. Jeho zkušenosti s optimistickou atmosférou hraničářského západu ho dovedly k rozhodnutí spojit s tímto krajem svůj osud. Při hledání pozemku vhodného pro vybudování farmy, touží Seton po původní divočině, po životě v izolovaném útočišti divoké přírody⁴¹. Pokračuje ve svých ornitologických a zoologických studiích. Změny v životě a chování divokých zvířat, související se změnou ročních období, nazývá Seton *abecedou lesů*.

Po dlouhém hledání nalézá svou *zaslíbenou zemi* na hranicích Saskatchewanu. Nabytá svoboda, pocit síly a radosti z mládí, setkání s indiánem Časkou, který si získal

³⁹ ANDERSON, H. *Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. 1. vyd. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 21.

⁴⁰ Jak vychovávat k Woodcraftu (Woodcraftem) dle E. T. Setona. Woodcraft. [online]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/index.php?right=infostudna_napsali&sid=&cl=abl_vychova&odd=woodcraft

⁴¹ ANDERSON, H. *Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. 1. vyd. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 35.

jeho srdce coby ideální člověk divočiny, týdny a měsíce strávené na vlastní pěst v divočině - to vše mu umožnilo ohlédnout se zpět a vidět vlastní dětství z jiného úhlu pohledu.

Právě v tomto období zažívá Seton zřejmě zlaté roky svého života v divočině – díky Časkovi získal mnoho praktických dovedností při lovu divokých zvířat. Na loveckých výpravách Seton cítil splynutí s duchem země, zvířat, indiánů. Byl u vytržení ze západů slunce nad kanadskou krajinou a nočního vytí vlků⁴². V těchto letech se zřejmě zrodily v Setonově mysli první myšlenky na založení hnutí Woodcraftu. Mělo to ale trvat ještě 20 let, než mladík uzrál v muže a první myšlenky, podněty a inspirace se zhmotnily v založení první woodcrafterské organizace. Přestože mu divočina byla vším, byl Seton přesvědčen, že štěstí na něj čeká v podobě kariéry spisovatele, výzkumníka a ilustrátora.

Opouští Kanadu a odjíždí do New Yorku, kde získává potřebné kontakty ve vědeckých kruzích. V roce 1886 usilovně pracuje na ilustracích pro velký naučný slovník, jsou vydány některé jeho vědecké hypotézy o životě zvířat. Podniká několik terénních vědeckých výprav, přispívá do týdeníků líčením svých loveckých zážitků. Tyto první úspěchy zvýšily Setonovu reputaci coby spisovatele a ilustrátora. Seton ale toužil po věhlasu vědce, a tak se s jistou dávkou pýchy a arogance chlubil svými společenskými styky se slavnými muži.

Setonův úmysl vydat rozsáhlou studii o savcích a ptácích Manitoby však ve vědeckých kruzích neuspěl. Byla mu vyčítána neschopnost oddělit citové dojmy od vědeckého popisu. Skotská tvrdohlavost přivedla Setona k rozhodnutí skoncovat s kariérou přírodovědce a zkusit štěstí jinde.

V roce 1891 odešel do Paříže, aby tam zkusil kariéru malíře. Se svým prvním plátnem "Spící vlk" sice uspěl, ale o rok později šokoval na výstavě kontroverzním obrazem "Triumf vlků", na poslední chvíli přejmenovaným na "Marné čekání". Obraz realisticky znázorňoval krvavý útok vlků na lovce. Porota byla šokována a obvinila Setona z nelidskosti. Jeho poselství, že by se člověk neměl snažit přírodu ovládat, ale měl by ji respektovat, zůstalo zcela nepochopeno⁴³. Seton za svou touhu vyniknout zaplatil neúměrně vysokou cenu - navždy se vyřadil z uměleckých kruhů doma i v zahraničí.

⁴² ANDERSON, H. *Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. 1. vyd. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 43.

⁴³ ANDERSON, H. *Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ*. 1. vyd. Praha: Václav Vávra, 2012, s. 56.

2.1.3 Lovec, spisovatel a vědec

Neúspěch přírodovědce a zavržení malíře vrhly Setona v r. 1893 na americký západ, kde chtěl zapomenout na hořkost svých prohraných bojů coby lovec vlků na currumpawských pláních. Ozvaly se však jeho staré lásky k divokým tvorům, k malování a kreslení a jeho deník se začal znovu plnit novými poznámkami a skicami. Poutavý příběh o vlku Lobovi, psaný samotným životem, se rozhodl poslat do New Yorku do časopisu Scribner's, kde vyšel v listopadu 1894. Téměř přes noc se stal proslulým v Americe i v zahraničí a tento úspěch povzbudil Setona k dalšímu psaní.

Rok 1894 je mezníkem v jeho životě nejen jako začátek šťastné kariéry spisovatele, ale také přírodovědce. Seton zanechal velký odkaz, životopisy zvířat prosycené hlubokou znalostí jejich života a procítěním jejich životních dějů. Poučen minulými chybami, pustil se do psaní vědeckých prací způsobem, který byl pro vědecké kruhy přijatelný. Dokázal tak napsat i striktně vědecká díla, která jsou dodnes ceněná v amerických přírodopisných kruzích. Mezi ty hlavní patří Umělecká anatomie zvířat (1894), Životy severovýchodních zvířat (1909) a Životy lovné zvěře (1925 a 1927)⁴⁴.

Setonovy sbírky, které jsou uloženy v Knihovně a muzeu Ernesta Thompсона Setona v Philmontonu (Philmont Scout Ranch), obsahují na 3.250 kreseb, maleb a sochařských prací⁴⁵. V roce 1927 mu byla udělena Zlatá medaile Johna Burroughse a v roce následujícím Medaile Daniela Girauda Elliota (National Institute of Science), což je nejvyšší uznání, jakého může přírodovědec v Americe dosáhnout v oboru vědecké činnosti.

Zkušenost s lovem vlků Setona velmi ovlivnila. Poznáním, že i zvíře může trpět, končí jeho období lovce a začíná období obhájce práva na život pro všechny živé tvory a bojovníka za zachování velkého amerického dědictví - neporušené divočiny. V pozdějších letech pomohl Seton prosadit v americkém senátě několik zákonů na ochranu přírody. Na začátku 20. století sehrál opakovaně roli prostředníka mezi kanadskou a americkou vládou, v případech spolupráce národních parků. Byl také autorem a realizátorem projektu na zřízení útočišť pro divokou zvěř⁴⁶.

⁴⁴ SETON, E. T. Poselství rudého muže, 1.vyd. Praha: Chvojko nakladatelství, 1997, s. 83.

⁴⁵ ANDERSON, H. A. Náčelník Ernest Thompson Seton a mizející Západ, 1.vyd. Praha: Vydavatelství Václav Vávra, 2012, s. 293.

⁴⁶ SETON, E. T. Poselství rudého muže, 1.vyd. Praha: Chvojko nakladatelství, 1997, s. 84.

Seton se seznámil s Grace Gallatin (1872-1959), která rozuměla jeho snahám díky vlastnímu literárnímu nadání a náklonosti k umění. Jen stěží však mohl předpokládat, že s ním žena aristokratického vystupování, pocházející z rodiny jednoho z nejbohatších mužů Kalifornie, bude sdílet jeho zájem o život v divočině. Přesto ho podporovala ho v jeho aktivitách. Seton později poznamenal: „Dokázala vycítit úspěch, když se k němu naskytlá příležitost⁴⁷.“ V roce 1896 uzavřel Seton s Grace Gallatin sňatek. V roce 1904 se jim narodila dcera Ann.

Setonova citová deprivace v dětství, procitnutí z těžkého snu na pláních Manitoby, osobní prožitky v kanadské divočině a později na americkém západě, setkání s evropskou civilizací v Londýně a v Paříži, poznání mladé americké kultury na východě a možnost srovnat je s mizející kulturou amerického Indiána - to vše dávalo postupně uzrát myšlenku Woodcraftu jako cestě, kterou chtěl Seton oslovit Ameriku i okolní svět.

2.2 Woodcraft - Liga lesní moudrosti

Od roku 1901 začal Seton cílevědomě pracovat na realizaci své myšlenky založení woodcrafterského hnutí. V roce 1902 založil první woodcrafterský "kmen". Pobýval na své usedlosti Windyghoul v americkém Connecticutu a partička místních kluků mu vyváděla různé zlomyslné kousky. Když už kvůli nim musel poněkolkáté přemalovat vstupní bránu, rozhodl se, že je nepotrestá, ale pozve k sobě domů. Jeho vyprávění o přírodě a indiánech zaujalo chlapce natolik, že se rozhodli Setona na cestě "lesní moudrosti" následovat.

Tím nastal zásadní zlom v Setonově životě. Ve stejném roce začal v časopise Ladies Home Journal cílevědomě uveřejňovat seriál návodů o zálesáctví na podporu vzniku svého hnutí Woodcraft.

2.2.1 Počátky hnutí Woodcraft

V roce 1903 vychází jeho román *Dva divoši* a během krátké doby se postupně vytváří již 60 kmenů *Woodcrafterských indiánů*. Souběžně s woodcrafterským hnutím se rozvíjela celá řada dalších hnutí, v Německu kupříkladu Wandervogel a v Anglii skauting.

Zvlášť skauting byl Setonovi zpočátku hodně blízký. Když jej Robert Baden-Powell, jako zakladatel skautingu během léta 1905 kontaktoval, měl za to, že je jeho záměrem

⁴⁷ ANDERSON, H. A. Náčelník Ernest Thompson Seton a mizející Západ, 1. vyd. Praha: Vydavatelství Václav Vávra, 2012, s. 77.

pouze modifikovat woodcrafterskou myšlenku pro evropské podmínky. Proto souhlasil s použitím materiálů z *Birch Bark Roll* (Svítek březové kůry) v *Scouting for Boys* (knihu použil v roce 1912 Antonín Benjamin Svojsík pro své *Základy junáctví*).

Výsledkem byl Seton silně rozčarován. Baden-Powell použil, co se mu zamlouvalo, Setonovo jméno ani nezmínil, a přidal některé prvky bez jeho vědomí. Seton zpočátku věřil v koexistenci obou hnutí v jedné organizaci. Rozdílné přístupy Setona a Baden-Powella však vedly k častým neshodám. V americkém skautském hnutí Seton setrval do roku 1915, kdy byl v podstatě vyhozen na základě dodatku, podle kterého mohl být členem *Boy Scouts of America* pouze občan Spojených států amerických. V té době neměl americké státní občanství.

Svou zkušenost se skautským hnutím později shrnul slovy: „*Mým záměrem bylo dělat z nich muže, Baden-Powellovým – vojáky*“. Proto se Seton vydává vlastní cestou a v letech 1916 - 1917 zakládá *Americkou ligu lesní moudrosti*.

Na počátku 20. let byl Seton na vrcholu životních psychických i fyzických sil a byla to bezpochyby síla jeho osobnosti a jeho osobní fluidum, které zajistily woodcrafterskému hnutí rozmach v Americe, ale i v zahraničí, kde v tu dobu vznikaly sesterské organizace. Setonovy cesty, přednášková turné, návštěvy Indiánů, osobní literární a woodcrafterská činnost nebraly konce. „*Seton byl nejen úspěšným spisovatelem, ale především velmi vyhledávaným vypravěčem. Na vrcholů své slávy vyprodával sály do posledního místa a objednavatelé museli dlouhé měsíce čekat. V roce 1936 zavítal Seton i do České republiky. Uspořádal několik přednášek o indiánské kultuře, předvedl ukázky svého stopařského umění a tance různých indiánských kmenů. Ve své knížce Indián ukázal čtenářům bohatou mravní náplň předpisů a odkazů slavných indiánských náčelníků a ukázal Indiána jako člověka hluboce mravního, věřícího a šlechtného*⁴⁸.“

⁴⁸ Foglar, J. E. T. Seton – Spisovatel, malíř, vychovatel a zálesák

2.2.2 Seton Willage a College of Indian Wisdom

Během přednáškového turné roku 1923 začala jeho spolupráce s Julií Moos Butree, roku 1931 se Seton stal občanem Spojených států amerických.

Technologický boom Ameriky a s tím související posun v myšlení lidí už nešly dohromady se Setonovým programem uvědomělého primitivismu při pobytu v přírodě, s napodobováním života rasy, která byla nenávratně zatlačena do rezervací. Seton postupně zjišťoval, že jeho celoživotní přátelé, příznivci a zastánci podobných životních postojů se stěhují na americký jihozápad. Sám se v roce 1927 při velké cestě k prérijním Indiánům a do jihozápadních puebel v Novém Mexiku přesvědčil, že tam je stále dost lidí připravených mu naslouchat. Během této cesty bylo dokonce z podnětu jeho přednášek založeno několik kmenů Ligy.

Nové Mexiko se významně lišilo od zbytků Unie. Zůstalo málo obydlené a celkem nedotčené a kultura pueblanských Indiánů, smíšená se španělskou kulturou, přinesenou sem conquistadory, odolala nájezdu angloamerických vojáků a hraničářů, a tak se Nové Mexiko stalo rájem pro umělce a spisovatele. Ve 20. letech žila v Taosu a Santa Fé řada známých umělců. To vše mělo pravděpodobně vliv na Setonovo rozhodnutí opustit natrvalo východ a přesídlit na jihozápad. Snad také věřil, předloží-li svůj woodcrafterský program na správných místech, Woodcraft bude brzy stát na pevném základě a stane se i nástrojem úspěšného proindiánského tažení.

Seton se rozhodl postavit někde blízko Santa Fe Trailu "nové centrum pro ozdravení milionů ve věku 4 do 94 let" a výcvikové centrum vůdců hnutí *outdoors cult*. Začal zde i uvádět v život tzv. *membership program*. Jednalo se o rodinné členství ve woodcrafterském programu. Seton věřil, že tímto krokem dá dohromady americké rodiny. Na podzim 1929 bylo zvoleno Los Angeles jako nové centrum Ligy. Téhož roku bylo vybráno místo pro College of Indian Wisdom a Seton Village. Obojí bylo budováno v letech 1931 - 1932.

Vysoká škola indiánské moudrosti byla oficiálně otevřena v létě 1932⁴⁹. Dvacet pět vůdců z celé Ameriky bylo ubytováno v týpí a srubech, dále se zde nacházela jídelna a

⁴⁹ Seton Village, New Mexico. (2014, leden 20). V Wikipedie, otevřená encyklopedie. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Seton_Village,_New_Mexico&oldid=591618396

kiva (podzemní místnost využívaná v indiánských pueblech k rituálním obřadům) a tradiční navažský hogan jako místo sněmů a hlavní posluchárna⁵⁰.

Roku 1935 se Seton oficiálně rozvedl a čtyři dny poté vstupuje do manželství s Julií Moss Butree (1889-1975). Roku 1938 adoptovali děvčátko Beuah Dee Seton (později známá jako Dee Seton Barber, 1938-2006). V roce 1938 měla Americká liga lesní moudrosti 80 000 členů v celé Americe a v Setonově institutu, jak se také jinak nazývala College of Indian Wisdom, bylo v témže roce zapsáno 176 studentů. V roce 1940 tam studovalo 200 studentů a pracovalo tam 20 stálých zaměstnanců.

E. T. Seton zemřel 23. října 1946 ve své Seton Village v Novém Mexiku.

2.3 Literární díla E. T. Setona

Knihy Ernesta Thompsona Setona si našly cestu do celého světa a byly přeloženy do mnoha jazyků. Čeština byla jedním z prvních a těžko by se hledal druhý jazyk, do kterého bylo přeloženo tolik z autorova díla. Pro svou diplomovou práci jsem vybrala pouze tituly, které považuji za stěžejní z hlediska filosofie a sociální pedagogiky.

2.3.1 Dva divoši

Tato kniha líčí dobrodružství mladého chlapce Yana, který touží poznat přírodu a žít jako Indián. V kanadské přírodě prožívá svá dobrodružství spolu se svými kamarády Samem a Guyem. Seton v autobiografickém příběhu vykreslil postavu farmáře Raftena záměrně jako opak vlastního otce a hraničáře Caleba Clarka jako učitele lesní moudrosti. V jednotlivých kapitolách pak úmyslně představuje ideál Indiána, zvířata, děti a divočinu v duchu filosofie Woodcraftu.

Pomocí vlastních nákresů a detailních popisů přivádí autor čtenáře k výrobě různého indiánského náčiní (např. luku a šípů, indiánské čelenky, týpí). Setonovi však nejde o pouhý popis chlapeckého dobrodružství. Svým silným vztahem k přírodě a přátelům se snaží čtenáře vychovávat.

Model výchovy osobním příkladem je naplněn v závěru knihy, kdy se z Guye, špinavého a všemi zesměšňovaného mameluka, stane, díky působení příkladu silnějších

⁵⁰ ANDERSON, H. Náčelník: Ernest Thompson Seton a mizející Západ. 1. vyd. Praha: Václav Vávra, 2012, 295 s.

osobností a woodcrafterské výchovy, hrdina a Yan získá díky svým woodcrafterským aktivitám status zálesáka a náčelníka⁵¹.

Seton vychází ve svém vyprávění z kulturních tradic různých indiánských kmenů (např. Vran, Siouxů, Pieganů a Černonožců). Vlastní příběh pak situoval do oblasti, kde žili Odžibvejové. Tím vzniká jeho pojetí **panindiánského ideálu**⁵², který se stal jednotícím prvkem hnutí Woodcraftu, přičemž tímto neutrpěla autonomie jednotlivých kmenů.

Po vydání *Dvou divochů* fungovalo po celé zemi přibližně 60 kmenů Woodcrafterských Indiánů⁵³.

2.3.2 Rolf zálesák

V roce 1911 vydal Seton román *Rolf in the Woods*, který byl u nás vydán pod názvem *Rolf zálesák*. Seton zde opět mistrně spojil schopnost napsat nesmrtelný román (kniha je dodnes v Manitobě povinnou školní četbou)⁵⁴ a zároveň odpověděl na otázku "*Jaký je ideál Skautingu?*"

Seton byl v té době veřejně známou charismatickou osobností, s velmi dobrou reputací v oficiálních kruzích. Díky těmto skutečnostem se stal hybnou silou skautského programu. Všechny tehdy existující chlapecké organizace byly v podstatě sjednocené pod znakem Boy Scout of America (BSA). Do roku 1910 sice byli woodcrafterští indiáni nejpočetnější, ale Setonův program v praxi postrádal jednoznačný výklad a účinnost. Seton se nechtěl smířit s tím, že organizace BSA odstranila ze skautského programu duchovnost, sílu obřadů, kouzlo romantiky a tolik zdůrazňovanou malebnost. Ve snaze zachránit nepříznivý vývoj se znovu chopil pera a vyjádřil své myšlenky pomocí románu⁵⁵.

Kniha vypráví o přátelství bělošského chlapce Rolfa Kitteringa a osamělého indiána Quonaba, o jejich životě uprostřed kanadské divoké přírody. Sirotek Rolf, který je dán na výchovu ke svému hrubiánskému a věčně opilému strýci, zažívá v novém domově pouze násilí a ústrky. Proto jednoho dne uteče hluboko do lesů, kde se setkává s indiánem

⁵¹ KUPKA, M. *Životopis ETS*, In Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady, Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2012, s. 46.

⁵² ³⁹ ANDERSON, H. A. *Náčelník Ernest Thompson Seton a mizející Západ*, 1.vyd. Praha: Vydavatelství Václav Vávra, 2012, s. 166-168.

⁵³ ANDERSON, H. A. *Náčelník Ernest Thompson Seton a mizející Západ*, 1.vyd. Praha: Vydavatelství Václav Vávra, 2012, s. 166-168.

⁵⁴ KUPKA, M. *Životopis ETS*, In Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady, Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2012, s. 46

⁵⁵ ANDERSON, H. A. *Náčelník Ernest Thompson Seton a mizející Západ*, 1.vyd. Praha: Vydavatelství Václav Vávra, 2012, s. 185-188.

Quonabem, posledním z vyhlazeného rodu Wabanaků. V jeho postavě vykreslil Seton ideál původního obyvatele Ameriky. Quonab je od přírody přátelský, hluboce věřící, prodchnutý morálními zásadami. Dospívajícího chlapce vede cestou woodcraftu, a pod jeho vedením vyrůstá z chlapce statečný a ušlechtilý mladý muž, s hlubokým smyslem pro čest a spravedlnost.

Přestože se příběh odehrává ve státech Connecticut a New York v období války roku 1812, tato skutečnost je autorem odsunuta do pozadí. Motiv války se objevuje až na konci příběhu, kdy Rolf zúročí svou školu woodcraftu jako kurýr ve službách americké armády a prokáže tím své vlasti cenné služby.

Rolfův indiánský vychovatel Quonab nakonec umírá jako symbol mizející Ameriky⁵⁶. Ani po skončení války však Rolf nezapomíná na svého učitele a zásady, kterým jej učil.

2.3.3 Kniha lesní moudrosti

Nejedná se o překlad stejnojmenné knihy, je to upravený výbor ze dvou Setonových knih: *The Book of Woodcraft and Indian Lore* (Kniha lesní moudrosti a indiánské tradice) a *The Birch Bark Roll of Woodcraft* (Svitek březové kůry). U této knihy nebylo k překladu použito poslední Setonovo přepracované vydání, protože spis *The Birch Bark Roll* vydal Seton v téměř třiceti upravených vydáních (v letech 1902 – 1930); každé se oproti předchozímu poněkud lišilo, tak jak Seton v praxi stále zdokonaloval organizační stránku Woodcraftu. (Vůbec poprvé vyšla kniha pod názvem *How to play Indian – Jak si hrát na Indiány*).

Z mého pohledu jde o dílo zásadního významu, které udrželo woodcrafterské hnutí v podobě, jak ho známe dnes. Miloš Zapletal, překladatel knihy, uvádí: „*Kniha lesní moudrosti není jen jedna z tábornických příruček. Je to základní tábornická a zálesácká příručka už proto, že byla napsána dřív než všechny ostatní podobné příručky. Původně to byly vlastně dvě knihy: Svitek březové kůry a Kniha lesní moudrosti. A obě znamenaly obrat v životě miliónů chlapců a děvčat*“⁵⁷.

Domnívám se, že právě proto, nelze upřít Setonovi právo objevitele, který jako první ukázal lidem cestu do přírody, odhalil kouzlo táboření, přiblížil drobné zálesácké praktiky

⁵⁶ KUPKA, M. *Životopis ETS*, In Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady, Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2012, s. 46.

⁵⁷ ZAPLETAL, M. *Doslov*, In: SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*, 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 339.

a dal mladým i starým program pro volný čas. Všichni ostatní už šli v jeho stopách po vyšlapané stezce. Kniha lesní moudrosti a Svitek březové kůry se staly základem, na němž vyrostla Woodcrafts Indians – první organizace mládeže na světě.

Z originálů obou výše zmiňovaných knih jsou v českém překladu vybrány kapitoly, které mají univerzální platnost. Vynechány jsou pouze ty, které se podrobně zabývají americkou přírodou.

Kniha lesní moudrosti obsahuje podrobný návod k výrobě a stavbě indiánského týpí a jeho vnitřního vybavení (postel, sedátka). Seton seznámí čtenáře s tajemstvím výroby indiánských zbraní (luk a šípy, válečný kyj) i tradičních indiánských symbolů (čelenka, dýmka míru, buben) a neopomene ani předměty denní potřeby (indiánský oděv, mokasíny).

Součástí knihy jsou také kapitoly představující posunkovou řeč, obrázkové písmo a písně různých indiánských kmenů (např. Píseň k východu a západu Slunce kmene Zuňi, Odžibvejská Píseň smrti, Modlitba kmene Omaha apod.).

Svou zálesáckou příručku Seton uzavírá praktickým návodem k týdennímu táboření v přírodě. Neopouští nic náhodě a čtenářům poskytuje nejenom rady týkající se materiálního a technického zabezpečení tábořiště, ale také fungující metody vedení tábora, včetně volby táborové rady, táborového řádu a sněmovního kruhu.

Myslím si, že právě zachováním původní filozofie indiánů a tradičních obřadů podtrhl Seton malebnost a romantické kouzlo táboření v duchu Lesní moudrosti.

Svitek březové kůry je praktickým návodem pro život v přírodě, který Seton sestavil na základě své osobní filozofie. „*Nestačí prostě lidi vzít do přírody. Musíme je také naučit, aby to uměli užít*“⁵⁸. Tato kniha má tedy ukázat, jak smysluplně využívat čas, který v přírodě trávíme.

Svitek březové kůry obsahuje kromě historie, idejí a zákonů lesní moudrosti také tzv. *Cestu čtyř světél – Cestu těla, mysli, ducha a služby*. Náplní každé cesty jsou *činy a velké činy*, které jsou odměňovány *orlími pery*. Jedná se vlastně o soupis určitých výkonů, kterých by měl člověk postupně dosáhnout na své cestě životem. Důkazem všestrannosti v daném oboru je získání *mistrovství*. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o jakési výkonnostní zkoušky, Seton zdůrazňuje nesoutěživost woodcraftu. Hnutí lesní moudrosti má, podle slov jeho zakladatele, sloužit v podstatě rekreaci – ozdravení a

⁵⁸ SETON, E. T. *Kniha lesní moudrosti*, 1.vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 143.

osvěžení⁵⁹. Člověk se proto nesnaží porazit protivníka, ale povznést sám sebe. Orlí pera a mistrovství jsou individuálním měřítkem osobního rozvoje člověka. Nejsou cenou, ale upomínkou na skutky, které na své cestě vykonal.

Knihy lesní moudrosti není primárně určena k příjemné četbě, pravou cenu má pro člověka, který se chce vydat po stezkách, jež zde Seton objevuje⁶⁰.

2.3.4 Poselství rudého muže

V této knize, kterou napsal E. T. Seton roku 1936, shrnul své celoživotní zkušenosti a svou moudrost a vytvořil z ní svůj filozofický odkaz dalším generacím. Někteří kritikové tvrdili, že je kniha (v originále *The Gospel of the Redman*) příliš poznamenána autorovou slabostí pro Indiány. Měli pravdu, protože Seton totiž skutečně slabost pro Indiány měl a nijak se tím netajil. Setkával se s nimi celý život, když křížem krážem cestoval po severoamerickém kontinentě. Seznámil se s vynikajícími osobnostmi Lakotů, Šajenů, Černonožců a Arapahů, ale setkával se též s Indiány, kteří přijali bělošský způsob života a s ním i jeho neřesti.

Setonův zájem o Indiány během let uzrál ve vášnivou lásku a Seton mimo jiné využil svých politických známostí k prosazení několika proindiánských zákonů v Kongresu USA.

Vydání knihy *Poselství rudého muže* pak podtrhlo Setonovy neúnavné aktivity na ochranu práv Indiánů. Jeho reputace mezi Indiány se stala téměř legendární. Mnoho kmenů jej ctilo stejně jako své nejlepší náčelníky a medicinmany.

Seton tímto dílem přibližuje čtenářům duchovnost Indiánů, jejich vztah k životu i smrti, uvádí jejich nepsaná pravidla, zákony, které ctili a dodržovali. Pohlíží na každodenní život, mezilidské vztahy, manželství, narození a výchovu dětí očima Indiána - člověka moudrého cestami přírody, mužného, čistého, vznešeného a zbožného.

Je potřeba si uvědomit, že Seton knihu napsal v době, kdy už se Woodcraft dostával mimo hlavní proud výchovy mládeže a jednoznačně úspěšnějším se stávalo skautské hnutí. Mnozí připisují vinu za úpadek Woodcraftu skutečnosti, že naprostá většina práce vynaložená pro formování a rozvíjení hnutí byla Setonovo přímé autorství. Veškeré

⁵⁹ SETON, E. T. *Knihy lesní moudrosti*, 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 144.

⁶⁰ SETON, E. T. *Knihy lesní moudrosti*, 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 339.

zásadní teze a příručky psal bez přispění dalších autorů, nespojil se (na rozdíl od skautských zakladatelů) k úzké spolupráci s nikým ze svých blízkých spolupracovníků⁶¹.

Přes všechny svoje nedostatky patřil Seton k těm nemnoha lidem, kteří viděli vždy o krok dál než jejich současníci. Jeho poslední kniha je nejen půvabným čtením o Indiánech, ale také dílem, které nás nutí k hlubokému zamyšlení nad osudem naší vlastní civilizace.

„V těchto dnech není vyšší a lepší poslání než stát se hlasatelem míru a vzájemného pochopení mezi národy. Snad by bylo logičtější, kdybychom kladli pochopení napřed a vyvodili z něho, že mír bude následovat. Neboť z vlastních zkušeností vím, že mír mizí vždy jako důsledek nedostatku vzájemného pochopení. Nejbezpečnějším způsobem k dosažení pochopení je osobní styk a diskuse.“ Tato slova pronesl E. T. Seton ve svém vánočním pozdravu posluchačům Čs. rozhlasu při své návštěvě Prahy v roce 193662.

Přestože o objektivitě posledního Setonova díla můžeme pochybovat, některé z jeho myšlenek jsou dle mého názoru dnes ještě aktuálnější než v době vzniku knihy.

3.2.4 Filosofie a pedagogika Setonova Woodcraftu

2.4.1 Definice Woodcraftu

Woodcraft je spojení anglických slov *wood* – dřevo, případně les a *craft* – řemeslo. Ve volném překladu znamená zálesáckou dovednost, která je hlavním pilířem v činnosti všech woodcrafterských kmenů, sdružených v Lize lesní moudrosti. V češtině má toto slovo specifický význam – je označením pro vlastní ideovou podstatu výchovného hnutí Ernesta Thompсона Setona. Pokusů o vytvoření nejideálnější definice vzniklo mnoho, žádná z nich však nedokáže shrnout základní myšlenky woodcraftu do jedné věty.

Je to především proto, že sám zakladatel poukazuje na nejednoznačnost vymezení tohoto pojmu. Na otázku „*Co je to Liga lesní moudrosti?*“, odpovídá Seton následovně: „*Je to program výchovy člověka s modrou oblohou v pozadí*⁶³.“ A vzápětí dodává, že Lesní moudrost je rekreace (z lat. *recreo* - znovu tvořím, obnovuji), především v přírodě.

⁶¹ KUPKA, M. Vliv osobnosti E. T. Setona na vznik a vývoj hnutí Woodcraftu, In sborník semináře k 150. výročí narození E. T. Setona, Praha, s. 6.

⁶² SETON, Ernest Thompson. Poselství rudého muže. Vyd. 2. Praha: Chvojko nakladatelství, 1997, 83 s.

⁶³ SETON, Ernest Thompson. *Knihy lesní moudrosti*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, 149 s.

2.4.2 Idea Woodcraftu

Cílem Woodcraftu a jeho základní myšlenkou je výchova k lidství a stálému zlepšování sebe sama, kdy jde především o zvládnutí vlastního těla i duše a potlačení osobního egoismu (určitá dávka egoismu je v každé osobnosti a rozdíl v míře egoismu u jednotlivců je příznačný pro rozdílnost povah; sebeovládáním se dostáváme ke *zdravému egoismu* pozůstávajícímu z potřebné míry egoismu, nezbytné v životním boji a vhodně vyvážené s věcností, ochotou zasadit se o něco, se spravedlností, objektivitou apod.)⁶⁴. Namísto kázání a moralizování má dát Woodcraft otevřeným myslím možnost hledat pravé věci života, a tím nevtíravě a nevědomě utvářet charakter mladých lidí⁶⁵.

Přivést na svět lidi krásné a všestranně dokonalé bylo jistě přáním mnoha pedagogů. Seton se nezabýval studiem pedagogiky ani psychologie. Ke všem svým závěrům došel pouhým pozorováním a zkušenostmi. Přesto si troufám tvrdit, že tyto závěry lze považovat za fundované. Seton, stejně jako Rousseau, staví na instinktivním a afektivním základu lidského života, kde se rozum vyvíjí na citovém podkladu. „*Idea může působit, když je procítěna, pouze na rozumových prvcích by nás nedovedla pohnout k činům*“⁶⁶.

Seton navrhuje učinit instinkty tvůrčí silou, hnacím motorem, nutící k růstu a vývinu. Vidí v nich nahromaděnou moudrost našich předků, považuje je za nejlepší dědictví. Klade důraz na dětství, jako důležité období duševního vývoje, ve kterém dominuje fantazie a hra. „*Hra je vždy činností symbolickou, doprovázenou pocitem spontánnosti, svobody, dobrovolného rozhodnutí a zahrnuje celou osobnost dítěte*“, jak uvádí Čačka⁶⁷.

Seton proto navrhuje *v přírodě si hrát, něco dělat, něco se dozvědět a něčím se těšit*. Za jednu z největších chyb považuje oddělení hry od práce – bez vzájemných vztahů. „*Všechno, co se vyvíjí v mládí má vztah k životu a hra, jež není radostí i dílo, jež není produktivní, jsou stejně zavržitelné*“⁶⁸. Seton chce využít energii a náklonnost k hrám při tvoření povahy člověka. Důležitým mezníkem je dle jeho názoru období prepuberty, kdy jsou dětské sny nahrazovány ideálem dobrodružství a romantiky.

⁶⁴ KOHOUTEK, Rudolf. Základy užití psychologie. Brno: CERM, 2002, s. 27.

⁶⁵ SETON, Ernest Thompson. *Dvanáct tajemství lesa*. V Praze: B. Kočí, 1925, s. 37.

⁶⁶ RIBOT, Theodule. Problemes de psychologie affective. In: SETON, Ernest Thompson. *Vudkraft*. Brno, 1939, s. 5.

⁶⁷ ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000, s. 83.

⁶⁸ SETON, Ernest Thompson. *Dvanáct tajemství lesa*. V Praze: B. Kočí, 1925, s. 36.

Na tomto místě si můžeme položit otázku, zda je náhoda, že dobrodružné příběhy Karla Maye mají největší kouzlo právě pro čtenáře ve věku cca 9 – 13 let? Tedy v období prepuberty, které je charakterizováno relativní citovou vyrovnaností a silnými sdružovacími sklony⁶⁹. Děti se dožadují větší svobody, vadí jim, když za ně rozhoduje někdo jiný; domnívají se, že by už samy dokázaly sledovat vlastní povinnosti. Stále více u nich sílí snaha výrazněji zasahovat do výběru osobních zájmů a cílů. Přestávají se omezovat na pasivní přebírání autorit a snaží se pozvolna a v rámci svých možností o stále samostatnější úsudky. Proto se mezi sebou často přou. Usměrnujícím faktorem se stává mínění ostatních kamarádů, zvláště „hodnoty, normy a cíle“ referenční skupiny vrstevníků⁷⁰.

A právě tuto dobu považuje Seton za nejvhodnější pro sociální učení. Woodcraft vychovává tím, že dětem dává možnost samosprávy za vedení dospělých. Důležitý je viditelný vzor a úsilí o jemný charakter. Za vlastnosti podstatné pro život považuje Seton zdrženlivost, odvahu, nesobeckost, poslušnost, úctu k přírodě, posvátnost pravdy, šetrnost, zájem v práci a hlavně pokoru. To jsou podle Setona vlastnosti utvářející opravdové přátelství a přinášející radost ze života⁷¹.

Tělesné a pohlavní dospívání spojuje Seton se sociálním a intelektuálním zráním, které je v pubertě doprovázeno nervovou a emoční labilitou. Seton nazývá pubertu *obdobím kmenového života*. Loajlnost k tlupě je vlastním náboženstvím, daleko převyšujícím vztah k jakékoliv jiné sociální skupině. Do popředí zájmu se dostává vlastní tělo – chlapci preferují sílu a děvčata krásu, následuje intenzivní sebeuvědomování a sebepoznávání, zájem o opačné pohlaví a přijetí sexuální role.

Kolem 18. roku pak přichází myšlenka odpovědnosti a ustálí se pojem povinnosti. S tím souvisí interiorizace etických norem, hledání vlastní životní koncepce a filosofie. Seton říká doslova: „*Dobrodiní a nezištná služba vniká do života mládeže a stává se stálou a tvůrčí silou. Ti, kdož získali sílu, musí s ní nést odpovědnost. Kdo se vyhne jednomu, ztratí druhé*“⁷².

⁶⁹ ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000, s. 107.

⁷⁰ ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000, s. 108

⁷¹ SETON, Ernest Thompson. *Dvanáct tajemství lesa*. V Praze: B. Kočí, 1925, s. 27.

⁷² SETON, Ernest Thompson. *Vudkraft*. Brno, 1939.

2.4.3 Symbolika Woodcraftu

Symbol je znak nebo předmět nesoucí hlubší (skrytý) význam. *Znakem* lesní moudrosti je bílý štít s modrými rohy.

Rohy jsou krátké, silné a dovnitř zahnuté. Pocházejí z bizona, zvířete divoké a volné prerie. Rohy znamenají „útok“ a štít „obranu“. Je tím symbolicky vyjádřena myšlenka „zdatný a připravený“. Modrá barva rohů symbolizuje oblohu, bílá barva štítu čistotu myšlenek. Tento znak používají všichni členové, chlapi i děvčata, muži i ženy.

Obr. 1. Znak Woodcraftu

Kresba čtyřnásobného ohně je ornamentální vzor vysypaný na zemi pískem různé barvy. V místnosti se užívá obřadní plátno.

Tyto dva znaky považovat za dva klíčové symboly hnutí lesní moudrosti, které ho, ve stejné podobě, provází celou jeho historií. V průběhu let se ustálila celá řada dalších symbolů.

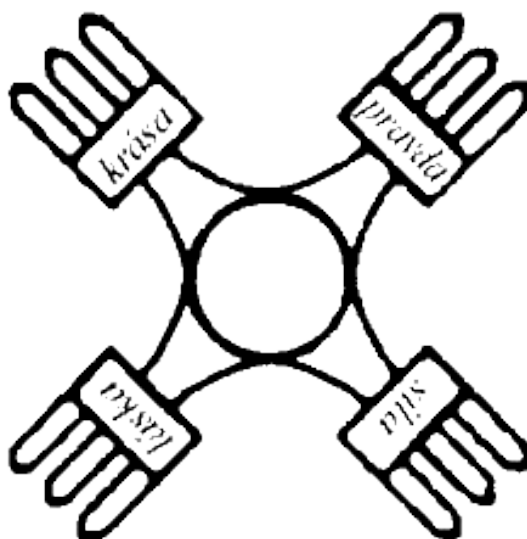
Prapor je obdélník ohnivě zbarvené látky, s koženým třepením. Na tomto podkladu je umístěn znak. Ohnivé pozadí má připomínat, že sněmovní oheň je středem setkání a myšlenek. Jsou to plameny Ducha⁷³.

Znak bratrstva velkých obsahuje navíc modré týpí s bílým vchodem.

2.4.4 Zákony a zásady lesní moudrosti

Woodcrafterský zákon (nazývaný také *zákon čtyřnásobného ohně* nebo *čtyřnásobný zákon*) je souhrnem morálních zásad a zároveň zjednodušeným výkladem hlavních myšlenek Woodcraftu.

⁷³ SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 169 – 170.

Obr. 2. Čtyřnásobný zákon - zobrazuje se kresbou, která vychází z pískové kresby kmene Navaho.

Středový kruh je symbolem *Velkého Ducha* a harmonie. Vychází z něho čtyři různé, ale stejně důležité cesty – *Těla, Mysli, Ducha a Služby*. Vedou ke světlům zažehnutým z velkého ústředního ohně. Těmi světly jsou *Krása, Pravda, Síla a Láska*.

Z každého světla dále vycházejí tři paprsky, celkem tedy vytváří *12 zákonů lesní moudrosti*, které Seton popisuje následovně:

„Čtyři světla, zažehnutá z velkého ústředního ohně, jsou krása, pravda, síla a láska.

Z každého světla pak vycházejí tři paprsky:

Bud' čistý, silný a vždy ochraňuj přírodu.

Mluv pravdu, bud' pokorný, hraj čistě podle pravidel.

Bud' odvážný, mlčenlivý a poslouchej.

Bud' laskavý, ochotně pomáhej, žij radostně.“

Následující, poněkud delší formulace, se užívá, když zapaluje čtyři světla někdo jiný než náčelník. Odříkává při tom zákony⁷⁴:

Toto je světlo krásy:

- 1. Bud' čistý, ty sám i místo, kde žiješ.*
- 2. Rozuměj svému tělu a měj k němu úctu. Je chrámem ducha.*

⁷⁴ SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 164.

3. *Bud' přítelem všech neškodných tvorů. Chraň stromy a květiny, obzvláště dávej pozor na oheň v lese i ve městě.*

Toto je světlo pravdy:

4. *Čestné slovo je svaté.*
5. *Hraj poctivě. Falešná hra je totéž co zrada.*
6. *Bud' pokorný. Uctívej Velkého Ducha a respektuj víru jiných.*

Toto je světlo síly:

7. *Bud' odvážný. Odvaha patří k nejvznešenějším vlastnostem.*
8. *Mlč, dokud hovoří starší, a prokazuj jim úctu i jinak.*
9. *Bud' poslušný. Poslušnost je základní povinnost na cestě lesní moudrosti.*

Toto je světlo lásky:

10. *Bud' laskavý. Vykonej aspoň jeden dobrý skutek denně.*
11. *Ochotně pomáhej druhým. Konej své povinnosti.*
12. *Bud' veselý. Raduj se z toho, že žiješ.“*

Není vyžadováno, aby kdokoliv ovládal přesnou formulaci tohoto zákona, klade se však důraz na pochopení jeho sdělení a snahu ho uplatňovat v každodenním životě. „Woodcraft tak neodvádí lidi od jejich denních povinností, ale zbarvuje tuto povinnost slavnostním dotekem romantiky a smyslem pro krásu⁷⁵.“

2.4.5 Orlí péra a mistrovství lesní moudrosti

Liga lesní moudrosti je založena na myšlence, že chlapci a děvčata, kteří mají zájem o život v přírodě a o čínorodou práci, si tento zájem uchovávají i v době dospělosti. Orlí péra a mistrovství představují ustálené měřítko sebevýchovy. Seton zde kategoricky odmítá princip soutěživosti, jelikož ho považuje za příčinu mnoha neblahých následků. Byl si vědom toho, že se soutěžením roste rivalita, závist a napětí ve skupině a narušují se dobré vztahy.

Neopomíjí ale hlavní pohnutku „mladých divochů“ - ctižádost, která je potřebným podnětem hravého programu. Proto zkoušky zahrnují pracovní náměty pro obě pohlaví, i když si každé jistě vybere ty, které mu lépe vyhovují. V mnoha případech si ovšem mohou děvčata i chlapci zvolit stejné orlí péro nebo mistrovství. Volba je vždy dobrovolná.

⁷⁵ SETON, Ernest Thompson. *Dvanáct tajemství lesa*. V Praze: B. Kočí, 1925, s. 35.

Seton věří, že když budou (děvčata a chlapci) sdílet mnohé zkušenosti, pomůže jim to vyřešit některé problémy, před nimiž v životě stojí⁷⁶. Předpokladem úspěšného složení zkoušky je vynikající výkon v daném oboru. Tento *čin* je odměněn orlím pérem. *Velký čin* ve stejném oboru je podobný, ale náročnější; rozvíjí a posouvá „laťku“ výkonu. Ten, kdo jej dokáže podat, je hodnocen o třídu výš. Orlí péra, udělovaná za *činy*, jsou charakteristická svým zdobením. Nejsou odměnou, ale uznáním těchto činů. Jsou poctou člověku, který překonal čas, prostor, přírodní síly a sám sebe.

Za všestranné znalosti a zdatnost v určitém oboru může člověk získat titul (hodnost) lesní moudrosti - *mistrovství*. Prezentace skutků na sněmeh a udělování dosažených poct by měly být vzorem ostatním, sdílením osobního rozvoje jednotlivce a pobídkou sobě i ostatním.

Že plnění činů může být opravdu pojato jako celoživotní proces, dokládá příklad Mahykana – Milouše Stárka, kterému bylo poslední orlí pero uděleno za sběr a úklid odpadků v brdských lesích pouhý den před jeho smrtí ve věku 85 let⁷⁷.

2.4.6 Stoupání na horu

Kniha orlích per začíná příběhem o zkoušce indiánských chlapců, kterou je putování k vrcholu vysoké hory. Text (v překladu Miloše Zapletala) ve své podstatě popisuje duchovní myšlenku a směr Woodcraftu. Smyslem podobenství příběhu je připomenutí důležitosti všestranného osobního růstu. Vyprávění představuje činy měřitelné a odměnitelné, poukazuje ale na skutečnost, že činy jemnější a hlubší podstaty jsou nehodnotitelné, není nutné je prokazovat a jsou samy o sobě odměnou⁷⁸.

Stoupání na horu je vlastně přibližování se dokonalému vzoru dodržováním zásad vytyčených zákonem. Každý člověk pracuje sám na sobě, nejprve s vedením, později bez něj. Nelze přece za sebe poslat na onu pomyslnou horu někoho jiného.

⁷⁶ SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 224.

⁷⁷ PORSCHE, J. a kol. *Kmenové zřízení*, 1. vyd. Praha: Liga lesní moudrosti, 2011, s. 70

⁷⁸ PECHA, L. Woodcraft, *Lesní moudrost a lesní bratrstvo*, Olomouc: Votobia, 1999, s. 296

2.4.7 Devět hlavních zásad a sedm tajemství lesní moudrosti

V těchto zásadách představil E. T. Seton výchovné prostředky Woodcraftu:

1. *Hnutí lesní moudrosti - má sloužit v podstatě k rekreaci (ozdravení a osvěžení).*
2. *Táborový život – táboření jako druh umění, kdekoliv, táboření jako spása těla i duše.*
3. *Samospráva za vedení dospělých – demokratické vnitřní řízení, kdy každý člen má právo být slyšen.*
4. *Kouzlo táborového ohně – pospolitost, návrat k primitivismu, obnažení duše, magická moc a ústřední bod prostého bratrství.*
5. *Výchovné prostředky v duchu lesní moudrosti – názorný příklad, učení prožitkem, využití instinktů.*
6. *Pocty dle stanovených měřítek – všestranný rozvoj osobnosti, viz Orlí péra a mistrovství.*
7. *Osobní vyznamenání za osobní výkony – osobní příklad, sebepoznání, sebeúcta, sebevýchova.*
8. *Ideální hrdina – Indián, člověk přírodní a přirozený, fyzicky dokonalý, moudrý, laskavý, svěží, malebný, nesobecký, důstojný.*
9. *Malebnost ve všem – obřady a rituály; magický, jemný a neodolatelný účinek, působící na podvědomé složky osobnosti⁷⁹.*

Širší pojetí Zásad obsahuje *Svítek březové kůry*, ale v podstatě i vyjmenování dává přehled o obsahu a významu (některé ze zásad podrobněji rozebírám na jiném místě diplomové práce).

Sedm tajemství lesní moudrosti nabádá Seton sdělovat a sdílet srdcem, neboť všechna dohromady znamenají skutečné lidství⁸⁰. Pro mě osobně představuje *Sedm tajemství* shrnutí duchovních poselství Woodcraftu. Podle mého názoru je v nich totiž obsažena podstata a smysl lidského života:

1. *Čtyřnásobný zákon – všestranný osobní rozvoj (krása, pravda, síla, láska).*
2. *Lék na obloze – nepatrnost člověka v kontrastu s mocí přírody.*
3. *Posvátný oheň – kruh života, pospolitost.*

⁷⁹ SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 144 - 146.

⁸⁰ SETON, Ernest Thompson. *Kniha lesní moudrosti*. 1. vyd. Praha: Olympia, 1970, s. 154 – 155, 158.

4. *Lesní chléb* – skromnost, střídmost, pokora, návrat ke kořenům.
5. *Severní hvězda* – řád, nekonečnost a tajemství vesmíru.
6. *Noční bdění* – sebereflexe, rozjímání, meditace.
7. *Mír noci* – klid, smíření, odchod.

2.5 Woodcraft pro 21. století

V průběhu zpracování této práce jsem si položila následující otázky, na které se nyní pokusím odpovědět. Co je na Woodcraftu nejzajímavější a nejcennější? Může být přínosem pro sociální pedagogiku? Je Setonova Liga lesní moudrosti schopna oslovit dnešní děti a mládež? A co vlastně nabízí? Mnoho lidí se domnívá, že největším přínosem je mravní kodex, který je jasně vymezen dvanáctí přikázání vycházejících z ústředního kruhu, symbolizujícího ducha, čtyřmi cestami, které se opravdu zdají charakterizovat vyváženého člověka.

Rozdělení činů do čtyř světél je následující:

1. světlo – činy zaměřené na tělesnou zdatnost a fyzické výkony: sport, cestování, vytrvalost.
2. světlo – činy zaměřené na vědomosti a rozumové vlastnosti: znalosti v oboru přírodních a humanitních věd, dorozumívání.
3. světlo – činy zaměřené na cit, představivost, estetiku, umění, zručnost: různé výrobky, dovednosti, umělecké výkony.
4. světlo – činy zaměřené na službu a pomoc: služba druhým, práce pro kmen, péče o životní prostředí⁸¹.

Setonovo členění můžeme srovnat se současným *sociálně pedagogickým* pojetím výchovy ke zdravému životnímu stylu⁸²:

- *Regenerační a zdravotně hygienická funkce* – obnova sil a udržování fyzického a duševního zdraví.
- *Vzdělávací a sebevzdělávací funkce (formativní)* – přispívá k celkovému rozvoji osobnosti, zahrnuje aktivity fyzické i duševní, přispívající k rozvoji poznatků, získávání nových poznatků především v oblasti zájmových činností.

⁸¹ PORSCHE, J. a kol. *Kmenové zřízení*, 1. vyd. Praha: Liga lesní moudrosti, 2011, s. 70

⁸² KRAUS, B. (ed), POLÁČKOVÁ, V. (ed), *Člověk - prostředí - výchova, K otázkám sociální pedagogiky*, Brno: Paido, 2001, s. 159

- *Kompenzační (relaxační) funkce* – znamená uvolnění, kompenzaci pracovního zatížení a regeneraci sil (např. potřeba aktivního odpočinku po duševní práci).
- *Socializační funkce* – potřeba společenského uplatnění, pocit osobního uspokojení a vlastní prospěšnosti⁸³.

Toto propojení je téměř geniální a podle mého názoru posouvá ideu Woodcraftu na přední pozice ideově ucelených myšlenkových počínů lidstva. Mravní kodex ovšem byl a bude věcí dobrovolného rozhodnutí. Přihlášení se k němu je věcí jednou, jeho naplňování v každodenním životě věcí druhou. Nikdo není dokonalý a každý z nás musí přiznat sám sobě, nakolik dostal svému osobnímu slibu. Pro mnoho lidí je přirozené hodnotit raději činy druhých. Myslím si, že s přirozeností to nemá nic společného. Ale je to jednodušší. Můžeme ovšem narazit na netušená úskalí v podobě neustálých sporů těch, kteří se cítí být věrnějšími, zásadovějšími a bohabojnějšími s těmi, kteří jsou osočováni z menší důslednosti a ideové vlažnosti. Pokud takové spory plně zaměstnávají obě strany, pak se i ta nejlepší myšlenka paradoxně stává brzdou, protože se nedokážeme přes tyto spory přenést a vydat se dál. A to platí nejen ve Woodcraftu.

Obrovskou výhodou Setonova díla je jeho praktičnost. Na rozdíl od Rousseaua, který byl brilantním teoretikem a Maye, který o lidství hlavně snil, Seton nabízí praktický návod a příklad. „*Jde o to jít cestami přírody, zdraví, umění a pravého náboženství krásnou harmonií lesa*⁸⁴.“ Vychovávat jednotlivce v kolektivu vrstevníků, kteří si vládnou sami, s určitou dopomocí dospělých, je geniální Setonova myšlenka, kterou následovala mnohá další hnutí, která z woodcraftu vycházela. U nás je to např. Junák - největší skautská organizace, s počtem členů překračujícím 50 tisíc⁸⁵. Tím je dán důkaz o univerzálnosti a použitelnosti Setonových myšlenek i pro dnešní generaci. Přestože bylo Setonovi vytýkáno, že Woodcraft nevychovává pro zaměstnání a budoucí kariéru, dokázal své názory uhájit. „*Ukázalo se tolikrát, že svět je víc než kariéra, je rozsáhlejší, jde do větších hlubin i výšin a ty, když se člověku podaří s někým prožít, nestojí pak sám, ale je účasten dění ve světě, který je mu shovívavě otevřen, je bohatší a snad i odolnější vůči stresům osobním i těm globálním ze složitosti dnešního světa.*“

⁸³ Je patrné, že Setonovo výše uvedené rozdělení do čtyř světů v podstatě naplňuje základní funkce volného času.

⁸⁴ SETON, Ernest Thompson. *Dvanáct tajemství lesa*. V Praze: B. Kočí, 1925, s. 7.

⁸⁵ Historie skautingu. *Skauting*. [online].

Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>

V dnešní době se stále hovoří o tom, že jsme v posledních desetiletích svědky masivní destrukce všeho, co se dá nazvat dobrými tradicemi lidskosti. Můžeme si tedy vybrat cestu Woodcraftu, a pokusit se otevřít oči pro vidění vlastní minulosti a vlastních kořenů. Aktuální otázky dneška jako ničení životního prostředí, nárůst agresivity, konzumnost společnosti a uctívání materiálních hodnot, jsou odrazem doby, ve které žijeme. Relativní blahobyť nás vzdálil od přirozenosti a přírody, ze které jsme vzešli. Odnaučil nás střídmosti, skromnosti, pokoře, empatii a možná i radosti. Seton volá po návratu k přirozenému vývoji, po prostém životě v přírodě, protože věří, že „*poznání kořenů civilizace povede i k poznání řádu a nastoupení správné cesty.*“ Pokud Woodcraft vede lidi do přírody a vychovává je k vnímání přírody, pokud učí toleranci a přivádí k sobě lidi různých povah, profesí a vyznání, pokud doporučuje skromnost v nárocích na zdroje a nestydí se prohlásit, že obyčejná manuální práce je zdrojem nejčistší a nefalšované radosti⁸⁶, pak propaguje něco, co je v jedenadvacátém století, nadmíru aktuální a potřebné. Woodcraft není zázračný návod na uzdravení lidské společnosti a jeho úlohou není spasení lidstva.

Dobrych myšlenek je mnoho. Sám Seton tvrdil, „*že jsme obklopeni moudrostí a člověk není jejím pramenem, nýbrž pouhou nádrží a může vydat jen to, co nasbírá.*“ Domnívám se, že woodcraft může ukázat mnoha lidem cestu k optimistickému pohledu do budoucna. Lidí, kteří hledají alternativu životního stylu, přibývá. Podle mého názoru nejde o to, abychom žili jako přírodní národy nebo se uchýlili do lesní samoty. Jde především o to, abychom nezapomínali, odkud jsme vývojově vyšli a kam svou podstatou patříme. Pomocí Woodcraftu můžeme zkusit vytvořit projekty, které vyhoví potřebám jednotlivců, dětských kolektivů, rodin, potřebám téměř jakékoli sociální skupiny.

Samozřejmě se najdou tací, kteří namítnou, že se pro nás (obyvatele České republiky) indián jako vzor nehodí, protože je nám vzdálený a cizí. František Kožíšek k tomu uvádí: „*Pokud jsme přejali římské právo a od Řeků filozofii (protože se jednalo prostě o to nejlepší), pokud mnozí lidé přijali učení Ježíšovo, atd., vždy se jednalo o něco cizího, nad čím se však dnes již nikdo nepozastavuje. Jako vzor pro život v přírodě jsou zase nejlepší právě indiáni, jsou tedy vzorem ideálním*⁸⁷.“ Seton navíc není dogmatik. Na otázku, zda je lepší dát v našich podmínkách přednost indiánským či slovanským ideálům,

⁸⁶ SETON, Ernest Thompson. *Dvanáct tajemství lesa*. V Praze: B. Kočí, 1925, s. 25.

⁸⁷ KOŽÍŠEK, F. *Smysl woodcraftu – osobní reflexe po 20 letech*. In: *Odkaz Černého vlka*, sborník referátů ze semináře k 150. výročí narození E. T. Setona, Praha 17. 11. Praha: Avalon, 2011, s. 29.

odpověděl, že mladší chlapci jeví větší zájem o indiánské prvky, ale že pro starší je snad i vhodnější studium folkloru vlastního národa. „*Váš program musí být rozhodně pružný: kde je víc smyslu pro slovanské prvky, nedělejte jim obtíže, ale naopak*“, prohlásil Seton v rozhovoru při návštěvě Prahy v roce 1936⁸⁸.

Nemusíme tedy slepě napodobovat indiánský způsob života, ale můžeme „*vnést jejich ducha do složitého a často povrchního života našeho*“. Ačkoliv je Seton označován za vizionáře a utopistu, nelze mu upřít mnohé myšlenky, které lze v praxi uskutečnit. Svým hledáním malebnosti ve všem převádí romantiku a ideály do koloběhu všedního života. „*Jaký má význam všechna ta malebnost a všechny ty city, nedávají-li nějaké výhody pro praktický život? Jest jedna stránka hrát svou úlohu podivuhodně dobře. Druhá jest pochopiti ducha Lesa a uvést jej v službu dennímu životu ve městě, neboť na štěstí či neštěstí, většina z nás v něm žije*⁸⁹.“

Za přínosné považuji i jeho tvrzení že účelem Woodcraftu není přizpůsobit dospělý život dětem, ale vnést ducha mládí do mužství a ženství; do rodiny.

Tím, že Seton nepopírá účast rozumu při hledání cesty k pochopení pravdy a nijak nepopírá důvody mravní ani náboženské, vychází jeho poznání z celistvé lidské osobnosti, u které považuje za stejně závažné prvky mravní a emocionální jako rozumové a instinktivní.

Takto se staví po bok humanistickým filosofům. Dospěla jsem k závěru, že Seton a jeho Woodcraft může i dnes najít a oslovit svoje žáky či následovníky.

⁸⁸ PECHA, L. *Woodcraft: Lesní moudrost a lesní bratrstvo*. Olomouc: Votobia, 1999, s. 260.

⁸⁹ SETON, Ernest Thompson. *Cesta životem a přírodou*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977, s. 66.

3. Karel May

3.1 Životopis

3.1.1 Dětství

Karel May se narodil 25. února 1842 v chudém německém městečku Ernstthal jako páté ze čtrnácti dětí do rodiny tkalce. Rodina žila ve velmi nuzných poměrech ve společné domácnosti s oběma babičkami malého Karla. V domě vládla bída a hlad.

"Byli to tehdy zlé časy, zvláště pro chudé obyvatele oněch končin, kde je můj domov. Nedostávalo se nám skoro všeho, co tělo potřebuje. Souseda, majitele hostince U města Glauchau, jsme v poledne prosili o slupky z brambor, abychom si ze zbytečků, které na nich utkvěly, uvařili hladovou polévku. Chodili jsme do Červeného mlýna a prosili o hrst otrub, abychom si z nich uvařili něco podobného potravě. Trhali jsme na haldách lebedu, na mezích hadí jazyk a u plotů lociku, a vařili je, abychom měli něco v žaludku. Listy lebedy jsou na omak mastné. Když jsme je vyvařili, plavala na vodě dvě nebo tři malá mastná oka. Jak výživné a chutné nám to připadalo⁹⁰!" Devět z Mayových sourozenců zemřelo v důsledku nuzných poměrů před druhým rokem života. Také Karel v kojeneckém věku onemocněl. Příčinou jeho nemoci mohl být křestní obřad s nepřilíš sterilní svčcenou vodou nebo nedostatek vitamínu A, který způsobil chorobné vysychání oční rohovky a spojivky. Výsledkem byla dočasná ztráta zraku. „*Že jsem krátce po narození velmi těžce onemocněl, ztratil zrak a plně čtyři roky stonal, nebylo následkem dědičnosti, nýbrž místních poměrů, chudoby, nerozumu a zhoubných léků, jimž jsem padl za obět⁹¹.*“ V období nemoci, ale i dlouhá léta po jeho uzdravení, pečovala o malého Karla především babička Johanne Christiane Kretschmarová. Karel choval k matce svého otce hluboký cit, protože to byla ona, která mu v dětství věnovala svou lásku, přízeň, čas a prostou lidovou moudrost. „*Byla to velmi svérázná, hloubavá, ušlechtilá a - řekl bych - téměř tajuplná žena. Od mládí pro mě byla milou, obšťastňující záhadou, z jejíchž hlubin jsem směl čerpat, aniž bych je mohl vyčerpat docela⁹².*“ Právě své „ernsthalské“ babičce vděčí, dle mého názoru, autor za svůj bohatý vnitřní svět fantazie, který podněcovala její pohádková vyprávění. Malému Karlovi utkvěla v paměti vzpomínka na velmi starou knihu orientálních pohádek. Tajuplný titul *Hakawati tj. Vyprávěč pohádek v Asii, Africe,*

⁹⁰ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 36.

⁹¹ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 20.

⁹² MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 23.

*Turecku, Arábii, Persii a Indii, včetně dodatku s vysvětlením, explanatio a interpretatio, včetně mnoha přirovnání a obrazů sepsal Christianus Kretzschmann, pocházející z Germanie, vytiskl Wilhelmus Candidus A. D: M. D. C. V. Bádání o Karlu Mayovi se desítky let snažilo tuto knihu najít. Nepodařilo se však nikde objevit jinou zmínku, než tyto Mayovi údaje. Nabízí se tedy myšlenka, zda nejde o fikci. Jméno autora a tiskaře se nápadně podobá jménům „ernsthalské pohádkové babičky“ a Mayovy matky: Christiane Kretschmar a Wilhelmine Weise (Candidus = bílý)⁹³. Domnívám se, že více než existence knihy, byl pro malého Karla důležitý fakt, že babička všechny orientální pohádky ze zmiňované sbírky znala nazpaměť a ráda je vnukovi vyprávěla, obvykle stále stejnými slovy. V některých případech, ale prováděla změny a úpravy, které svědčily o tom, že velmi dobře znala smysl toho, co vyprávěla, a chtěla ho přesně vyjádřit. „*Babička ve skutečnosti nevyprávěla, nýbrž tvořila. Vykrusovala, malovala, formovala. Každý, i ten nejrozpornější námět získával na jejích rtech tvar a kolorit. A když jí naslouchalo dvacet posluchačů, měl každý z těch dvaceti dojem, že babička to, co vypráví, vypráví jen a jen pro něj*“⁹⁴.*

Domnívám se, že právě tady můžeme najít základ k budoucím Mayovým cizokrajným, pestrobarevným literárním dobrodružstvím, přesahujícím šedivost okolního světa. Mayovo dětství – a nejen ono – ovlivnila nejvíce kromě babičky také jeho matka. May sám na ni vzpomíná jako na bytost něžnou, spravedlivou, obětavou, milující a trpící. Pro její poctivost, usilovnost a spolehlivost ji městský soudce zařídil doporučení do kurzu porodních asistentek, který absolvovala v roce 1846 s výborným prospěchem. Kontakt s vedoucím lékařem, dr. Grenserem, pomohl i Karlovi. Léčebný zákrok, provedený v Drážďanech, mu v necelých pěti letech vrátil zrak.

3.1.2 Školní léta

Tento okamžik „prozření“ paradoxně znamenal konec Mayova dětství. Jeho příliš ambiciózní otec považoval Karla za naději svého chudého a neúspěšného života. Naučil chlapce rychle číst a psát a na jaře roku 1848 mu zajistil přijetí do národní školy. Chlapec byl talentovaný a měl velmi dobré studijní výsledky. „*Učil jsem se snadno. Rychle jsem dohonil svou o dva roky starší sestru. Potom mi koupili učebnice starších chlapců. Musel*

⁹³ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 24.

⁹⁴ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 30.

*jsem řešit jejich školní úlohy*⁹⁵. “ V okamžiku, kdy chlapec zvládl látku daného ročníku, došlo k přesunu do vyšší třídy. Vzhledem ke Karlovu nadání nebyl problém v rozsahu učiva, ale v nemožnosti navázat kontakt se spolužáky a najít pevnou půdu pod nohama. „*Co v třídách, do nichž jsem svým věkem nepatřil, dali mému skromnému duchu, vzali na druhé straně mé duši. Neseděl jsem mezi vrstevníky. Byl jsem považován za vetřelce a vznášel jsem se se svými malými, citovými dětskými potřebami ve vzduchoprázdnu*⁹⁶. “

Karlovo učení se neomezovalo pouze na školní osnovy. Jeho otec donášel domů všechny knihy, které mu přišly pod ruku, a protože z nich nedokázal vybrat to, co bylo důležité, musel se Karel učit nebo dokonce opisovat slovo od slova, aby si to tak lépe zapamatoval.

Kromě školní docházky bral Karel soukromé hodiny klavíru, houslí a varhan, učil se latinu, angličtinu a francouzštinu. Hrát si venku s ostatními dětmi Karel nesměl, pokud tento zákaz svévolně porušil, následoval fyzický trest. Když ho matka tajně pustila ven, nevyhledával kamarády, nýbrž utíkal k babičce - do říše pohádek.

Otec se rozhodl vychovat z Karla vzdělaného muže, bohužel o pedagogice neměl ani ponětí. May na něho vzpomíná, jako a člověka, který měl dvě duše: *"Jedna byla nesmírně měkká, druhá tyranická, nepřiměřená v hněvu, neovladatelná. Otec byl velmi talentovaný, ale pro nesmírnou chudobu nemohl své schopnosti rozvinout. Nechodil nikdy do školy, ale vlastní pílí se naučil plynně číst a velmi dobře psát. Byl od přírody šikovný na všechno, co bylo potřeba udělat. Co jeho oči viděly, to jeho ruce napodobily. Otec byl rád pilný, ale jeho pile byla vždy chvatná. Na co potřeboval jiný tkadlec čtrnáct hodin, na to potřeboval on jen deset; zbývající čtyři pak využil na věci, které mu byly milejší. Po oněch deset namáhavých hodin s ním nebylo k vydržení; všichni museli mlčet; nikdo se nesměl ani pohnout! Žili jsme v neustálém strachu, že ho rozhněváme. Potom běda nám! Na tkalcovském stavu visel trojpramenný provaz, který zanechával modré pruhy, a za pecí byl zastrčený známý "březový Honza", kterého jsme se my děti obzvlášť bály, protože ho otec před potrestáním s oblibou namáčel do velkého hrnce na peci, aby byl pružnější a tedy účinnější. Po oněch deseti hodinách jsme se však už neměli čeho bát. Všichni jsme si oddychli a otcova druhá duše se na nás usmála. Potom byl přímo roztomilý, avšak my jsme i v těch nejveselejších a nejklidnějších okamžicích měli pocit, že stojíme na sopečné půdě a*

⁹⁵ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 43.

⁹⁶ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 43.

že můžeme z jedné vteřiny na druhou očekávat výbuch. Pak jsme dostávali provazem či »Honzou« výprask tak dlouho, dokud otec mohl⁹⁷."

Vinou otcova fanfarónství, vzteklosti a přísné výchovy byl malý Karel uzavřený, nejistý a trpěl pocity méněcennosti. Život v rodině soudržné jen z naprosté nuzoty, rodiny psychicky, ba i fyzicky terorizované náladovým otcem a poslepované nekonečně trpělivou a milující matkou zanechal na duši malého Karla hluboké šrámy. Přese všechny životní nesnáze si Karel dokázal najít čas na četbu svých oblíbených sešitových románů. Rinaldo Rinaldini, Himlo Himlini nebo Sallo Sallini, lupiči – džentlmenové, brázdící neprostopupné hvozdy v dalekých Španělských či Itálii, ba i ve zdánlivě všedních sousedních Čechách, to byli nejbližší přátelé dětsky nešťastného a zároveň dobrodružně naladěného Karla. Objevil je ve výpůjční knihovně vedle místního hostince, kde si přivydělával stavěním kuželek na soukromou výuku jazyků. Trávil celé večery ve společnosti opilých tkalců a sedláků a poslouchal jejich oplzlé řeči. Neochvějně poctiví, stateční, vítězni, milující, vtipní, soucitní a ušlechtilí hrdinové pak zpříjemňovali krušné chvíle nejen Karlovi, ale celé jeho rodině, které chlapec romány předčítal.

3.1.3 V učitelském semináři

V roce 1856 ukončil May základní školu. Jeho tajný sen navštěvovat gymnázium a stát se lékárníkem, neodpovídal finančním podmínkám rodiny. Za nezbytného uskrovnění celé rodiny a za příspěví 15 toлары ročně od hraběcí rodiny z Hinterglauchau nastoupil Karel do učitelského semináře ve Waldenburgu. Místo ke zvláštnímu radování to ovšem nebylo. V semináři panovala tvrdá ústavní disciplína. Ve všech třídách probíhala rozsáhlá a promyšlená výuka náboženství, bible a zpěvníků. Ortodoxní křesťanská výchova připadala Mayovi stejně bezduchá jako svárlivá. „*Výuka byla studená, přísná, tvrdá. Chyběla jí sebemenší stopa poezie. Místo aby obšťastňovala a vyvolávala nadšení, odpuzovala*⁹⁸.“ Maye navíc zklamala i odbornost ústavu. Staří pedagogové nebyli nakloněni jeho tendenci dozvídat se, analyzovat, ba i kritizovat. I tady byl May hodně sám. Drobný, introvertní a stále zamyšlený stipendista nebyl v kolektivu oblíben. Učil se snadno a ve volném čase potají psal. Rukopis své indiánské povídky zaslal do redakce časopisu Gartenlaube (Besídka), založeného před několika lety, ale už hodně čteného. Od vydavatele Ernsta

⁹⁷ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 17.

⁹⁸ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 69.

Keila mu po dlouhém mlčení přišlo odmítnutí s výčtem všech přestupků, kterých se v povídce dopustil. Závěrem následovala rada, aby to May za několik let zkusil znovu s novým příběhem. V šestnácti letech to Karel May považoval za absolutní neúspěch.

Na Vánoce roku 1859 byl May obviněn z krádeže lojových svíček. Není podstatné, zda si ve službě při osvětlování třídy vzal šest celých svíček nebo ze zbytků vosku nějaké slepil. Důležité je, že ho příčinlivý spolužák udal vedení školy. Byla svolána učitelská konference, případem se zabývalo i drážďanské Ministerstvo kultury a veřejného vyučování. V lednu 1860 byl Mayovi uložen nejvyšší trest: pro mravní nezpůsobilost ke svému povolání byl, necelý rok před ukončením studia, ze semináře vyloučen. Naštěstí ernstthalský farář pochopil směšnost Karlova provinění a na jeho přimluvu u saského ministra kultury dostal jeho chránělec šanci dokončit studia v Plauen. Devatenáctiletý mladík se tak octl na začátku učitelské kariéry s komplexním vzděláním.

3.1.4 Kriminální delikty

Prvním pracovním místem Karla Maye byl pomocný učitel chudinské školy v Glauchau. Spíš než rozšiřování vědomostí se May musel věnovat navázání kontaktu a základním návykům s dětmi z nejhudších rodin. Toto místo zastával May pouhé dva týdny, poté byl propuštěn kvůli stížnosti na nemravné chování vůči ženě svého bytného.

Následovalo místo učitele v prádelně *Solbrig und Claus* v Altchemnitz, ovšem doučovat dělníky náboženství, krasopis, sborový zpěv, čtení nebo přednes básní nepřineslo žádné rychlé pedagogické úspěchy. Navíc byl May kvůli nepravdivému důvodu odchodu z předchozího místa v Glauchau neustále pod kontrolou a sebemenší chyba mohla být příčinou jeho propuštění. Mladý učitel byl ubytován ve služebním bytě spolu s účetním, jehož osamělý život byl Karlovým příchodem nepříjemně narušen. Nic ovšem nenavštěvovalo tomu, že na druhý svátek vánoční roku 1861 bude May svým spolubydlicím obviněn z krádeže hodinek, dýmky a cigaretové špičky. May úmysl krádeže popřel a odvolal se na účetního, který mu hodinky sám pravidelně půjčoval:

„...dostal od rodičů nové kapesní hodinky. Staré, které už nepotřeboval, visely nevyužité na hřebíku na stěně. Nato mi účetní sám navrhl, abych si jeho staré hodinky do školy půjčoval, protože musím být přesný. Ze začátku jsem hodinky po návratu ze školy věšel hned zase na hřebík. Později jsem to občas neudělal, nechal jsem si je ještě pár hodin v kapse. Pak přišly Vánoce. Oznámil jsem účetnímu, že svátky strávím u rodičů a rozloučil

jsem se s ním, protože jsem se po vyučování nechtěl vracet do bytu, ale hned odjet. Těšil jsem se na prázdniny tak, že jsem docela zapomněl vrátit účetnímu hodinky⁹⁹.“

Přestože se se Mayova výpověď zdá být hodnověrná, byly všechny Mayovy dosavadní „kriminální“ delikty v červnu 1862 shrnuty v okamžitý zákaz učitelování. Za neoprávněné užívání cizích věcí byl potrestán šesti týdny vězení. Po neúspěšné otcově intervenci ve prospěch syna si Karel trest odpykal mezi 8. zářím a 20. říjnem 1862 v Chemnitz.

Po propuštění z vězení se s hanbou, pocitem nespravedlnosti a neurózou vrátil k rodičům do Ernstthalu. Doma dával soukromé hodiny hudby, hrál, zpíval a komponoval pro místní spolek Lyra, ve kterém působil jako sbormistr. V chudičském Ernstthalu se dalo sotva něco vydělat, tak Karel alespoň organizoval společenský život.

May tvrdí, už touhle dobou psal barvitě, lidově realistické Krušnohorské venkovské příběhy. Není příliš důvodů mu nevěřit, ale není ani žádný důkaz o pravdivosti – nikde nic nevyšlo, nikde se nic nedochovalo¹⁰⁰. Krušnohorské podhůří bylo v té době každopádně velmi živým místem. Mizerný život v chudobě, blízkost státní hranice a znalost místních horských stezek – pašování se jevilo jako mimořádně výhodný způsob obživy. Tyhle skutečnosti se mohly stát jak východem z Mayovy těžké životní situace, tak začátkem jeho dalších průšvihů – a také doživotního traumatu.

Po návratu z vězení popisuje May svoje pocity rozdvojené osobnosti, kdy jedna se podobala otci a měla všechny jeho chyby, druhou přirovnává k andělu, či obšťastňující postavě z babiččinych pohádek. Vlastní vnitřní rozpolcenost doplňuje May líčením odporné duševní bytosti, která k němu hovořila o zlu a špatnostech. Ponížení a nespravedlnost z příhody s hodinkami, které nebyl May schopen překonat, mu zřejmě způsobily psychické problémy. Pod jejich vlivem pak přišla myšlenka pomsty. *„Tato pomsta měla spočívat v tom, že budu – když už jsem se díky trestu dostal mezi zločince – skutečně páchat zločiny. Podle mého názoru mě pak budou mít na svědomí a o Posledním soudu Bůh celou tu prokletou bandu, která mně a mým blízkým tak ublížila, uvrhne do pekel¹⁰¹.“*

⁹⁹ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 74.

¹⁰⁰ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 19.

¹⁰¹ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 8.

Nespravedlností zhrzený, kriminálními osudy poučený a ve světě dobře orientovaný May se na cestu pomsty vydal jako Dr. Heilig, seminární učitel Lhose (Mayův pedagog v Plauen) nebo rytec bankovek Hermin. V letech 1864 – 1865 pod těmito jmény kradl a podváděl v obchodech – žádné násilí, žádné zbraně ale vcelku elegantní lumpárny mnohdy zesměšňující nespravedlivý řád. V březnu 1865 byl mistr převleků, důvěryhodných řečiček a psychologického odhadu osob i situace zatčen a na základě těchto tří deliktů 8. června 1865 odsouzen ke čtyřem letům a jednomu měsíci v zemské věznici Osterstein u Zwickau. Poměry ve věznici byly celkem příznivé. Vězni měli povinnost pracovat, možnost výdělků odpovídala splněné pracovní normě, morálku a vědomí odsouzených měly napřímit možnost postupu do mírnější nápravné skupiny, přehledný systém pravidel apod.

Karel May byl nejdříve zaměstnán v písárně, odkud byl přeřazen do brašnářské dílny, kde vyráběl peněženky a pouzdra na doutníky. Díky svému hudebnímu vzdělání se stal členem souboru trubačů a kostelního sboru. Na základě dobrého chování byl přeřazen do první nápravné skupiny a stal se písařem inspektora. Vedle této práce měl na starosti vězeňskou knihovnu a měl přístup i do knihovny úředníků¹⁰². Na vlastní žádost byl umístěn v samostatné cele, kde se mohl věnovat čtení a studiu. V prvních měsících roku 1868 sestavil Repertorium C. Maye - dodnes dochovaný plán se 137 položkami a skicami budoucích literárních prací. Ředitelství věznice podalo za Maye žádost o milost a dne 2. listopadu 1868 byl pro dobré chování z vězení předčasně propuštěn.

Po návratu k rodině do Ernstthalu byl May velmi zasažen ztrátou milované babičky, která byla již tři roky po smrti. Cítil se osamělý, trpěl výčitkami svědomí a znovu sváděl boj se svými „vnitřními hlasy“¹⁰³. Mezitím navštívil několik známých nakladatelů a vyjednával s nimi o vydání rukopisů napsaných ve vězení. Několik otištěných příspěvků však vyneslo Mayovi jen pár drobných.

Náhlé zhroucení literárních plánů a s tím související materiální nouze zřejmě způsobila, že po pěti měsících May opět podléhá psychickému vypětí. Vnitřní hlasy, které slýchal ponejvíce v rodném domě a jeho nejbližším okolí, ho znovu přivedly na cestu zločinu. Nejprve se ve velkém pouští do pašování a prodeje alkoholu. Po sérii drobných podvodů a krádeží bankovek (které zabavil, vydávajíc se za četníka, jako padělané), stříbrných mincí a kapesních hodinek se začátkem dubna vrátil do rodného Ernstthalu.

¹⁰² JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 20.

¹⁰³ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1. vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 104.

Policie však již v té době tušila identitu hledaného podvodníka, proto se May dočasně skrýval u své milenky Augusty ve Schwarzenbergu. Koncem května pak tajně pobýval v Ernstthalu u kmotra Weißpfloga, kterého taktéž okradl. Kradené věci nashromáždil ve staré opuštěné jeskyni v Oberwaldu severně od Hohensteinu. Řádky měsíců mezi jednotlivými lumpárnami později May označil za ty, kdy poprvé přeplul Atlantik či projel Saharu tam a zpátky. Jeho nejdelší doložený výlet ovšem skončil v Brémách, odkud byl bez dokladů a peněz poslán zpět domů.

Počátkem léta byl May doma zatčen a převážen na různá místa k identifikaci a konfrontaci. Během jedné z těchto cest se z Maye stává vězeň na útěku. Rychle mění místa pobytu, přesto je na začátku ledna zatčen v českých Valkeřicích. Fantastická historka, ve které se May vydával za Albina Wadenbacha, plantážníka z Martiniku, mu ke štěstí nepomohla. 13. dubna 1870 vzalo Mayovo „dobrodružství“ souhrnný konec: za podvody, falšování dokladů a krádeže, s přihlédnutím k celkové škodě i k dřívějšímu trestu vyslovil okresní soud v Mittweidě rozsudek: trest káznice v trvání čtyř let a dva roky policejního dozoru k tomu. Trest si odpykal od 3. května 1870 do 2. května 1874, tedy na den přesně, ve Waldheimu.

V místní věznici strávil May nejhorší léta svého života. Dokázal se přizpůsobit přísné disciplíně i pracovnímu tempu ve výrobě doutníků. Požádal znovu o samostatnou celu a zbytek života na ni s podivným dojetím vzpomínal jako na místo tichého utrpení. V této zoufalé životní situaci našel May přítele, který ho v té době významně ovlivnil – vězeňského učitele Johannese Kochtu. *„Byl to pouhý učitel bez akademického vzdělání, ale v každém směru čestný člověk, humánní jako málokdo, a měl také bohaté výchovné, psychologické zkušenosti, že pro mne byly jeho názory důležitější než celé hromady učených knih¹⁰⁴.“*

Kochta získal Karla jako varhaníka pro mše katolické církve a umožnil mu přístup do knihovny. May nepromeškal ani chvíli ke čtení odborných i dobrodružných knih, cestopisných románů, ale také duchovních svazků. Na vězeňském kavalci tak May bilancuje svůj dosavadní život, osnuje plány do budoucna a zvolna opouští realitu, aby mohl prožít svá dobrodružství ve společnosti skvělých hrdinů. Dokončené rukopisy posílá rodičům, kteří zprostředkují všechno ostatní mezi autorem a nakladateli. Z lumpa a

¹⁰⁴ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1. vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 114.

darebáka se May ve Waldheimu postupně proměnil ve vzorného vězně, znovu v čestného člověka a nábožensky cítícího muže¹⁰⁵.

3.2 Redaktor a spisovatel

Senzační zprávy o zajímavém osudu jistého Karla Maye zaujaly kolportážního knihkupce Heinricha Gottholda Münchmeyera už v době, kdy byl May ve vězení. Navštívil jeho otce a přečetl si Mayovy rukopisy. Některé ho zaujaly natolik, že požádal o svolení k jejich vydání. Münchmeyer, který se tou dobou pyšnil už dvanácti roky nakladatelské, vydavatelské a kolportážní činnosti, odhadl Maye jako schopného a nuceně oddaného spolupracovníka. Přestože využil příští hmotné i občanské nouze opakovaně trestaného mladého muže bez perspektivy, faktem je, že bez něho by May literární dráhu nikdy nezačal¹⁰⁶.

Deset měsíců po propuštění z vězení nabídl Münchmeyer Mayovi místo redaktora týdeníku *Der Beobachter an der Elbe* (Polabský pozorovatel). Časopis nechal May po dohodě s Münchmeyerem brzy zaniknout a místo něj založil nové týdeníky: *Schacht und Hütte* (Doly a hutě), *Deutsches Familienblatt* (Německé rodinné listy) a *Feirestunden* (Volné chvíle). Tak získal May obrovský prostor pro uplatnění zeměpisných, dějepisných i dobrodružných článků a povídek. V *Deutsches Familienblatt* vychází novela *Inn-nu-woh, indiánský náčelník* a hned po ní následuje povídka *Old Firehand*. Ve *Feirestunden* vyšla egyptská dobrodružná povídka *Leilet (Káhirska růže)*.

Přestože byl Münchmeyer s prací mladého redaktora nadmíru spokojen, v březnu 1877 se jejich cesty rozešly. Důvody byly ryze soukromé - May se měl oženit se sestrou nakladatelovy manželky. Münchmeyer chtěl tímto rodinným svazkem připoutat schopného redaktora ke své firmě natrvalo, avšak celá věc měla jeden háček - Emmu Pollmerovou, ernstthalskou krasavici a Karlovu budoucí manželku.

¹⁰⁵ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 23.

¹⁰⁶ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 24.

3.3 Manželství

Po odchodu od Münchmeyera se May stal spisovatelem na volné noze a nabízel své příběhy k otištění jiným nakladatelům. Koncem roku 1877 přijal May místo redaktora časopisu *Frohe Stunden* (Radostné chvíle) u nakladatele Bruna Radelliho, čímž značně vylepšil svou finanční situaci. V těsném sledu zde uveřejnil 12 příspěvků, některé z nich pod Emminým dívčím jménem. Byly mezi nimi např. *Válečná pokladna*, *Gum*, *Dobrodružství na Cejlonu*, *Afrikánek*, *Ehriho pomsta* nebo kriminální román *Zajati na moři*. Od roku 1878 vycházely krušnohorské vesnické příběhy, humoresky a dobrodružné příběhy i v dalších časopisech. Mayova finanční situace se začala pozvolna stabilizovat. Roku 1879 navázal spolupráci s renomovaným katolickým časopisem *Deutscher Hausschatz* (Německý domácí poklad) nakladatele Pusteta z Regensburgu. Toto katolické nakladatelství, kterému dodával příspěvky téměř 20 let, mělo významný podíl na jeho pozdější proslulosti.

Dne 17. srpna 1880 se May oženil s Emmou Linou Pollmerovou. Mladá žena, která si velmi dobře uvědomovala svou krásu a tělesné přednosti, vyžadovala obdiv, milovala společnost a peníze. V létě 1882 si Mayovi dopřávali krátkou dovolenou v Drážďanech, kde se shodou okolností setkali s nakladatelem Münchmeyerem, který se ocitl v obchodních nesnázích. Litoval Mayova odchodu z postu redaktora, neboť za něho nenašel vhodného nástupce. Žádal Maye, aby pro něho napsal kolportážní román. Mladou paní Mayovou okouzli neustálými komplimenty a vyhlídkou na podstatné zlepšení finanční situace. Její nátlak přispěl k tomu, že May na Münchmeyerovu nabídku přistoupil. Byl dojednán román v obvyklém rozsahu 100 sešitů po 24 stránkách s nákladem 20.000 výtisků, poté měla všechna práva připadnout Mayovi.

Tyto podmínky byly dohodnuty pouze ústně, bez písemné smlouvy. Rukodáním byl zpečetěn obchod, který měl později pro Maye neblahé důsledky. Během čtyř let napsal May pro Münchmeyera pět obřích kolportážních románů, později proslavených soudními procesy, pak spolupráci ukončil. Kromě toho nadále pracoval pro *Německý domácí poklad*, kde zveřejňoval části orientálního cyklu *Giölgeda Padishanün* (Ve stínu pádišáha).

Vedle postupné ztráty iluzí z manželství s Emmou, vedoucí k odcizení a konfliktům, utrpěl May v době hmotného i literárního vzestupu další rodinné ztráty. V roce 1885

zemřela v jeho náručí milující matka, v září 1888 ochrnutý po mozkové mrtvici i otec Heinrich¹⁰⁷.

V roce 1886 se May stal spolupracovníkem časopisu Vom Fels zum Meer (Ze skály do moře) Josepha Kürschnera a nově založeného Speemannova časopisu pro mládež *Der Gute Kamerad* (Dobrý kamarád). Především zaměření druhého časopisu dalo vzniknout románům určeným pro mládež. Během deseti let věnoval May *Dobrému kamarádu* osm příběhů patřících právem ke klasickým dílům dobrodružné literatury: *Syn lovce medvědů*, *Duch Llana Estacada*, *Červenomodrý Metuzalém*, *Karavana otroků*, *Poklad ve Stříbrném jezeře*, *Odkaz posledního Inky*, *Petrolejový princ*, a *Černý mustang*. Jmenované tituly patří nejenom k stěžejním dílům dobrodružné literatury, ale zároveň také k tomu nejlepšímu, co kdy Karel May napsal.

Jestliže byli minulé Mayovi nakladatelé dobří obchodníci, a někteří i dobří lidé, pak freiburský Friedrich Ernst Fehsenfeld byl ještě něčím víc: totiž přímou čtenářskou obětí Mayovy fantazie. Setkali se koncem roku 1891 v Drážďanech a Mayův oddaný čtenář si umínil vydat jeho romány a povídky knižně. Už v příštím roce začal vycházet šestidílný orientální cyklus *Ve stínu pádišáha*, v dalších letech pak následovaly romány *Vinnetou*, *Old Surehand*, *V zemi Mahdího*, *Satan* a *Jidáš* a mnoho dalších.

Fehsenfeldova oddanost autorovi a jeho dílu se propojila s Mayovými sympatiemi a důvěrou, a ani jeden z nich na tom neprodělal. Během několika let se May i Fehsenfeld stali velmi zámožnými muži. Mayova obliba dosahovala parametrů hysterie, mezi jeho čtenáři byli vzdělaní akademikové, kněží i prostí lidé. Někdy v té době ztratil May soudnost a odstup. Snad ve vleku událostí, snad štěstím nad dlouho odpíranou slávou a uznáním, celoživotním odříkáním nebo náhlou touhou po jmění...

Začal se vydávat za skutečného Old Shatterhanda a Kara ben Nemsího, vystupoval na veřejnosti a pořádal přednášky, na kterých tvrdil, že všechna dobrodružství sám prožil. Psal vychloubačné odpovědi na dopisy čtenářů a ve své vile v Radebeulu se nechával fotografovat v kostýmech a se zbraněmi svých hrdinů.

Oddaní čtenáři žasli, odborníci se divili. Na podobenkách s domalovaným pozadím a „čestným doktorátem“ z filosofie vzbuzoval Karel May spíše smích než úctu a obdiv. Čím

¹⁰⁷ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 31.

více reálií snášel na hromadu, tím více zabředal do vyfantazírovaných pohádek. Nejen němečtí čtenáři, ale v překladech i Francouzi, Češi, Holanďané, Rusové, Maďaři, Američané či Poláci byli dokonale přesvědčováni, že krátkozraký, zvolna šedivějící muž je On – hrdina všech příběhů¹⁰⁸.

Vedle přibývajících slávy a bohatství měnil Karel May také společnost. Navazoval známosti s továrníky, podnikateli i šlechtickými rodinami, pořádal večírky v orientálním či západním stylu nebo tehdy módní spiritistické seance. Skutečných přátel však mnoho neměl. Jediní lidé, kterým se během oněch let otevírá, jsou rodiny Plöhnova z Radebeulu a Seylerova z Deidesheimu. Pouze u nich našel May kout skutečnosti, v němž se mohl volně pohybovat. „*Byli jsme takovými přáteli, že jsme si tykali a tvořili – abych tak řekl – jednu rodinu*“¹⁰⁹.

3.4 Daleké cesty

Dne 26. března 1899 podnikl May svou první cestu do Orientu, trvající více než patnáct měsíců. Do italského Janova ho doprovodili manželé Plöhnovi a Emma. Sám pak pokračoval do Port Saidu a dále do Káhiry – „Brány Orientu“. V Káhiře si najal arabského sluhu Sejida Hassana, který ho doprovázel od května 1899 do června 1900. Zde také obdržel zprávu o prvních útocích německého tisku.

Nakladatelům, redakcím a známým odesílal během cesty celé stohy pohlednic, aby dokázal, že je skutečně Kara ben Nemsí a pobývá v zemích, o kterých píše ve svých knihách. Navštívil pyramidy, Luxor, podnikl plavbu po Nilu až do Asuánu (cca 1000km). Přestože byl May nepříjemně překvapen skutečnou tváří Orientu, pokračoval ve svých cestách přes Bejrút, Haifu, Nazaret a Jaffu do Jeruzaléma.

Právě tady ho zastihnou další informace o tvrdých atacích německých novinářů. May se vrací zpátky do Port Saidu a pluje přes Suez do Adenu, dále směr Ceylon (tady se May nervově zhroutil) a Indie, kde se v Bombaji ani nevyloží, z důvodu řádění moru. Navštíví ještě malajský Penang a Padang na Sumatře. Odtud vede cesta zpět do Port Saidu, kde se měl May znovu setkat s Emmou a Plöhnovými. Zdržení, způsobené Plöhnovým vážným ledvinovým onemocněním, umožnilo jejich radostné setkání až 17. prosince v Itálii.

¹⁰⁸ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 36.

¹⁰⁹ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1. vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 152.

Začátek další, nyní společné cesty, proto posunuli na půli března 1900. Navštívili mimo jiné Káhiru a pyramidy v Gíze, Jeruzalém, Bejrút, Damašek, Istanbul a v červnu Kypr, Rhodos, Samos, Lesbos, Korint, Korfu a Athény.

Koncem června 1900 se na Mayovi projevilo psychické i fyzické vypětí po téměř jeden a půl roku nepřetržitém cestování. Účinným lékem na jeho deprese se stala obětavá přítelkyně Klára Plöhnová, která dodávala sílu nemocnému manželovi, trucující Emmě i neurotickému Mayovi. Dne 31. července 1900 se celá výprava konečně vrátila zpět do Radebeulu. Po návratu domů se stav Richarda Plöhna neočekávaně zhoršil a 14. února 1901 zemřel.

3.5 Soudní procesy Karla Maye

Dne 3. června 1899, tedy ještě v době, kdy May pobýval v Orientu, se v německém tisku objevily první útoky proti Mayovi: zpochybňuje se autentičnost jeho hrdinů, připomíná se autorova kriminální minulost a kolportážní braková nádeničina. Mayova díla byla vyloučena z některých středoškolských knihoven, neboť jeho fantazie je prý pro mládež příliš nebezpečná. Jak k tomu došlo? Těsně před Mayovou výpravou do Orientu se objevil jistý pan Johannes Adalbert Fischer, který se stal v květnu 1899 novým vlastníkem původně Münchmeyerova nakladatelství. Nový vlastník se netajil tím, že ho kupuje jen kvůli Mayovým kolportážním románům.

Ve smlouvě, kterou Karel May uzavřel s Münchmeyerem, bylo stanoveno, že pokud náklad dosáhne 20.000 výtisků, případnou práva zpět autorovi. Proto May žádal po vdově Paulině Münchmeyerové vyúčtování o výši nákladu a rukopisy svých románů Fischerovi pohrozil podáním žaloby, pokud jeho dílo vydá a poruší pseudonymitu autora.

Nevalná literární úroveň, redakční zásahy způsobující místy až přihlouplou kluzkost textů a trivialita obsahu, to vše mohlo Maye významně ohrozit. Fischer i přes výhrůžky připravoval ilustrované vydání oněch románů, a to s takovou reklamou, že to vyvolalo všeobecnou pozornost. Tím dal jasně najevo, že si z hrozby žalobou nic nedělá, byl totiž informován o Mayových minulých trestech.

May si pozdě uvědomil, jak velkou chybu udělal, když svého času neuzavřel s Münchmeyerem písemnou smlouvu. Nedočkal se ani vyúčtování o výši nákladu ani svých rukopisů. Najal si proto advokáta Bernsteina a v prosinci roku 1901 podal na Fischera

žalobu pro neoprávněný dotisk, čímž spustil lavinu prudkých rozporů a soudních procesů¹¹⁰.

Půtka s Fischerem však nebyla jediným problémem. Noviny šířily zprávy, že zatímco May psal pro katolické časopisy morálně nedotčené příběhy, současně sepisoval kolportážní škváry nejhoršího druhu. Mayův protivník Hermann Cardauns, kolínský redaktor, dokonce pořádal přednášky na téma münchmeyerovských románů. Ve svých článcích pak Maye líčí jako literárního podvodníka, zhoubu německé mládeže a spisovatele „nepředstavitelně nemravných“ románů.

Obvinění, které způsobilo obrovskou tiskovou štvanici, působí dnes nepochopitelně, neboť ony romány se zdají být spíše mírně frivolní. May se bránil tvrzením, že mnohé pasáže byly do románu vloženy třetí stranou. Zda a v jakém rozsahu byly romány přepracovány, se už nedalo zjistit, protože rukopisy nebyly k nalezení. V únoru 1903 došlo ke zdánlivému smíru s Fischerem. Chtěl se zbavit nálepky vydavatele brakové literatury, May chtěl dostat zpátky své rukopisy. Ty měl Fischer obstarat od Pauliny Münchmeyerové, jako protislužbu dal May Fischerovi k dispozici kolportážní romány se všemi autorskými právy. Fischer dále slíbil, že je připraven odstranit všechna pohoršlivá místa. Jelikož bez jakýchkoli úprav vesele tiskl dál, došlo k novému sporu a novým bojům, které pokračovaly i po Fischerově smrti a byly smírně ukončeny až jeho dědici¹¹¹.

Štvance na Karla Maye však neustávala, naopak - na scénu vstoupili další protivníci. Novinové přestřelky spisovatele nesmírně vyčerpávaly, přesto ještě našel síly k dokončení románu V říši stříbrného lva, plného symboliky a pacifistických myšlenek. V té době byl May zaměstnán také těžkým vnitřním bojem. Byla to doba rozvodu s Emmou, která se s doživotní rentou 3000 marek ročně odstěhovala do Výmaru, aby se stala Karlovou nesmiřitelnou nepřítelkyní po zbylá léta. V březnu 1903 se Karel May oženil s Klárou Plöhnovou, vdovou po zesnulém příteli Richardovi, která byla spisovateli velkou oporou až do jeho smrti.

Roku 1904 vstoupil na scénu absolutní démon posledních Mayových let: Rudolf Lebius (1868-1946). Zkrachovalý žurnalista nejprve požadoval po Mayovi půjčku, a když ji nedostal, začal Maye systematicky ničit. Označil Maye za *rozeného zločince, lháře,*

¹¹⁰ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 42.

¹¹¹ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1. vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 159.

prznitele dětí fyzicky i literárně, za politicky podezřelého, mravně nezachovalého, málo německého, pacifistického nepřítele dělného lidu. Přidáme-li k Lebiusovým urážkám a pomluvám mnohdy nešťastnou, stejně zarputilou a zbytečnou Mayovu obranu, pak soudům nezbylo, než střídavě odsuzovat toho či onoho k omluvám či malým pokutám. 3. října 1905 při projednávání Mayovi žaloby pro pomluvu došlo, chybou Mayova advokáta, na předčítání ze starých trestních spisů uložených v Drážďanech.

May nakonec žalobu stáhl, ale Lebius získal dostatek materiálu, aby mohl spisovatele definitivně zničit. Skandalizace Mayova jména v tisku a nespočet soudních sporů podkopávaly jeho zdraví. V jeho značně temné realitě náhle vysvitne naděje v podobě cesty do Ameriky. Jeho vůle pomohla i chromému tělu a 5. září 1908 - s věrnou Klárou po boku - vyplouvá. Program jeho pobytu v USA nebyl mimořádný. May obdivoval New York i okolí, od ředitele American Museum of Natural History dostal několik odborných knih o indianistice, seznámil se s obchodníkem Wittem, od kterého získal několik indiánských předmětů. Pluli s Klárou parníkem do Albany, následoval Washington, Buffalo, Niagarské vodopády. Krátce navštívili rezervaci se čtyřmi sty indiány irokézského kmene Tuscarora. Přes Toronto, Deitrot a Montreal se dostali ke Karlovu příteli ze školních let, lékaři Ferdinandu Pfefferkornovi do Lawrence v Massachusetts. Po zastávce v Bostonu se vrátili do New Yorku. Začátkem prosince 1908 byli zpět v Radebeulu.

Po návratu domů čelil spisovatel dalším útokům. Lebius byl až patologicky posedlý likvidací Maye¹¹², dokonce neváhal navštívit bývalou Mayovu ženu ve Výmaru a nejméně rok předstírat účast na osudu rozvedené ženy. Mayova exmanželka však brzy pochopila, že ji Lebius jen využívá a odmítla s ním dále spolupracovat. Nakonec označila Lebiuse za darebáka, který jde přes mrtvoly. Po dalším nechutném útoku, v němž nechtěně sehrála roli komorní zpěvačka Selma von Scheidtová (Emmina přítelkyně a Mayova obdivovatelka), podal May na Lebiuse soukromou žalobu pro pomluvu. Ta byla projednávána před soudem v Charlottenburgu 12. dubna 1910. May přicestoval bez právního zástupce, neboť byl přesvědčen, že *rozený zločinec* už jako pouhá slovní urážka musí vést k Lebiusovu odsouzení. Po plamenném projevu Lebiusova advokáta soud vyhlásil rozsudek, v němž byl Lebius osvobozen. Dva dny po tomto skandálním rozsudku vyjádřila pražská Bohemia (vycházela v letech 1828-1835 jako volná příloha časopisu Prager Zeitung) Mayovi vřelou

¹¹² JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 47.

podporu. Autor článků, známý zuřivý reportér Egon Erwin Kisch, se v pozdějších spisech k Mayovi ještě mnohokrát vrátil.

V listopadu 1910 vydal Lebius celý spisový materiál o Mayových předchozích trestech, o jeho rozvodu a o procesech o urážku na cti v brožuře *Die Zeugen Karl May und Klara May (Svědkové Karel May a Klára Mayová, Berlín – Charlottenburg)*. Špína vržená tomu starému člověku do obličeje před širokou veřejností, zničila poslední zbytky jeho společenské vážnosti. Tisíce prodaných výtisků způsobily, že se o Mayovi ve společnosti nemluvilo jinak, než jako o rozeném zločinci. V osudovém období Vánoc prodělal Karel May těžký zápal plic, následoval prakticky stav nervového zhroucení. Přesto připravil knižní vydání čtvrtého dílu románu *Vinnetou* a dokončil svou autobiografickou knihu *Mein Leben und Streben* (Můj život a snažení). Své literární dílo zakončil alegorickou novelou *Merhameh*, ve které se vrátil do fantastického světa Sitary, Ardistanu a Džinnistanu. Také se léčil. V květnu a červnu 1911 pobývali Mayovi v lázních v Jáchymově, poté absolvovali ozdravný pobyt v Lindau u Bodamského jezera.

Termín odvolacího jednání proti Lebiusovu osvobození z 12. dubna 1910 byl stanoven na 18. prosince 1911. May tentokrát neponechal nic náhodě a svěřil svou obhajobu do rukou renomovaných právníků - drážďanského advokáta Netkeho a justičního rady Sella z Berlína. Lebius byl za těžkou pomluvu odsouzen k peněžní pokutě 100 marek nebo k náhradnímu trestu 20 dní vězení a musel nést náklady na řízení.

Finančně zanedbatelné, ale morálně nesporně vítané vítězství rozjasnilo poslední měsíce Mayoova života, stejně jako jeho přednáška „*Proměny Evropy a světa v říši ušlechtilých lidí*“. Vídeňský akademický spolek pro literaturu a hudbu přivítal Karla Maye 22. března 1912 ve vídeňském Žofiině sále. May hovořil o svých osobních osudech, o svých bojích, o svých nových usilováních, opakovaně se vyznal jako křesťan a vyzýval k míru a toleranci. Dvě a půl hodiny dlouhou přednášku zakončil slovy, že neusiluje o nic jiného, než jen o věčný mír. Více než 2.000 posluchačů v čele se slavnou pacifistkou a držitelkou Nobelovy ceny za mír Berthou von Suttner, odměnilo spisovatele bouřlivými ovacemi¹¹³. Jen s velkou námahou se přes zástupy příznivců dostal k východu ze sálu. Uklidněný úspěchem, šťastný z pochopení, ale nachlazením zesláblý se Karel May vrací

¹¹³ 100 let od smrti velkého vypravěče Karla Maye. *i – noviny*. [online]. 17. 3. 2015 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://www.i-noviny.cz/nazor/100-let-od-smrti-velkeho-vypravece-karla-maye#.VQfvGY6G89I>

do Radebeulu. Dne 30. března 1912 večer pohovořil ještě s Klárou o svých budoucích plánech a po 20. hodině na lůžku umírá na srdeční záchvat¹¹⁴.

3.6 Literární dílo Karla Maye

Romány s indiánskou tematikou patří vůbec k tomu nejznámějšímu, co Karel May napsal. Hlavními hrdiny těchto příběhů z Divokého západu jsou notoricky známí apačský náčelník Vinnetou a jeho bílý bratr Old Shatterhand.

Druhou zeměpisnou oblastí, do které zasazoval děj svých knih, byl Orinet, který procestoval se slavným Kara ben Nemsím a jeho arabským přítelem Hádží Halefem Omarem. Jak je patrné z životopisu, May se pokoušel i o tzv. vážnou literaturu, leč tyto pokusy nebyly příliš úspěšné. Zajímavostí je, že sám May se za velkého spisovatele nepovažoval. „*Nepíšu kvůli svým protivníkům, abych jim snad odpovídal nebo se bránil; jsem naopak toho názoru, že způsob, jakým se namě vrhají, každou odpověď a obhajobu vylučuje. Nepíšu ani pro své přátele, kteří mě znají, rozumějí mi a chápou mě, takže nemám zapotřebí jim o sobě něco vysvětlovat. Píšu pouze kvůli sobě samému, abych si ujasnil sám sebe a složil sám sobě účet z toho, co jsem dosud udělal a co ještě hodlám udělat*“¹¹⁵.

I když jsou Mayovi hrdinové vykresleni příliš schematicky a zápletky se opakují pouze s mírnými obměnami, přece nemůžeme Mayovi a jeho příběhům upřít obdivuhodnou a strhující fantazii. Autor se nikterak netajil svým nezájmem o uměleckou podobu svého díla: „*Slohu vůbec nedbám. Píši, co mi z duše přichází a jak to v sobě slyším zníti. Neměním a nepiluju. Můj sloh je tedy mo duší a nikoliv „sloh“, nýbrž má duše mluví k čtenářům*“¹¹⁶. Znalosti o životě Indiánů a beduínů, čerpané pouze z cestopisů a časopisů, které v době vzniku Mayových děl v Německu vycházely, byly značně zkreslené.

I přes tyto nedostatky jeho knihy vyvolávají dojem, že jde o popisování skutečných míst a postav. Čtivost Mayových románů spočívá v jeho snaze od začátku vtáhnout čtenáře do děje a udržet ho v napětí. Na každé stránce se čtenář musí dozvědět něco nového - neobvyklého a vzrušujícího. To se, dle mého názoru, Mayovi dobře dařilo.

¹¹⁴ JORDÁN, Karel a Jaroslav MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, s. 52.

¹¹⁵ MAY, Karl. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Maye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, s. 17.

¹¹⁶ HEŘMAN, Zdeněk. Karel May. Praha: Albatros, 1989, 1 slož.list.

První u nás vydaná Mayova kniha – Syn lovce medvědů (v roce 1890 ve Vilímkově knihovně mládeže dospívající) – byla pro mnohé čtenáře překvapením. Do té doby byly Indiáni v knihách líčeni jako krutí, lstiví a krvelační vyvrhelové, které je potřeba vyhubit. A běloši vystupovali vždy v rolích mužných a odvážných chlapíků, kteří zabíjeli „prašivé rudochy“ na potkání. Indiáni byli umísťováni do rezervací, kde si nikdy nezvykli žít, soustavně je ničily nemoci a hlavně závislost na alkoholu. Brzy byly takto zapomenuty celé indiánské kmeny. A civilizovanost bílého muže byla oslavována.

Proti tomuto paradoxu Karel May ve svých románech protestoval: „*Co si vlastně představujete pod pojmem civilizace? Co přinesla celá ta slavná civilizace rudým mužům? Vždyť žije jen z toho, že je okrádá o půdu a brodí se až po kolena v krvi! A to se zdaleka netýká jen Indiánů! Ať se podíváte do kteréhokoli světadílu, uvidíte totéž: nejcivilizovanější z civilizovaných jen loupí a kradou druhým jejich půdu, ničí říše a zotročují je.*“¹¹⁷

Karel May vylíčil Indiána jako „člověka“, což nebylo v jeho době v literatuře obvyklé. Tak tedy – čist nebo nečist? Rozhodně ano. Vždyť i mnozí naši spisovatelé se rádi přiznávají k četbě „mayovek“: Karel Čapek, František Hrubín, Egon Ervín Kisch, Josef Hora, Jan Ryska aj¹¹⁸.

3.6.1 Vinnetou

Ve svém nejznámějším díle o velikosti a tragice indiánského národa představuje Karel May vysněného apačského náčelníka Vinnetoua. Vinnetou je synem náčelníka mescalerských Apačů Inču-čuny a má sestru Nšo-či (Krásný Den). V mládí jej, kromě otce, vychovával také Klekí-petra, bílý otec Apačů, a to na základě křesťanské lásky k bližním (Klekí-petra byl vzdělaný Němec, který žil dlouho s Indiány a byl pro své dobré vlastnosti přijat do kmene). Vinnetou byl zamilován do Ribanny z kmene Assiniboinů, ta si však vyvolila za muže Vinnetouova přítele, zálesáka Old Firehanda. Později byla Ribanna zavražděna bílým padoušským náčelníkem indiánského kmene Ponců Parranohem (její smrt je pomstěna již s pomocí Old Shatterhanda). S Old Shatterhandem se Vinnetou přes počáteční konflikt spřátelí a uzavřou pokrevní bratrství.

Po smrti svého otce a své sestry (zavraždil je běloch Santer kvůli zlatu na hoře Nugget-sil) se Vinnetou stává apačským náčelníkem a dědí slavnou Inču-čunovu

¹¹⁷ MAY, Karl. Old Surehand. 1. vyd. Praha: Olympia, 1984-1985, 2 sv.

¹¹⁸ HEŘMAN, Zdeněk. Karel May. Praha: Albatros, 1989, 1 slož.list

„stříbrnou pušku“, což je dvouhlavňová ručnice, jejíž pažba je zdobena stříbrem. Vinnetou jezdí na koni jménem Ilčí (Vítr), jehož bratra, Hatátitlu (Blesk), daruje Old Shatterhandovi. Oba koně Vinnetou sám vychoval.

Ústředním motivem knihy je Vinnetouova snaha dopadnout vraha svého otce a své sestry. Nakonec mu v pomstě zabrání předčasná smrt. Santer zahyne později s přispěním Old Shatterhanda¹¹⁹.

Vinnetou je smyšlená postava, jeho předlohou však byl skutečný apačský náčelník Cochise, žijící v letech 1805–1874 (inspirací byli i jiní apačští náčelníci, především Geronimo a Vittorio). Náčelník Cochise se, stejně jako Vinnetou, přátelil s bělochy a s jedním z nich, armádním stopařem Tomem Jeffordsem, jej pojilo hluboké přátelství, velmi podobné vztahu Vinnetoua s Old Shatterhandem. Cochise měl sestru jménem Sonseeahray (v překladu Jitřenka), do níž byl Jeffords zamilován. Dívka však byla záhy zavražděna bělochy (tak jako literární Nšo-či). Na rozdíl od literárního Vinnetou však byl Cochise náčelníkem Chirikahuú, nikoli Mescaleruů a zemřel přirozenou smrtí v rezervaci¹²⁰.

Jednoduchá romantika, věčný souboj dobra a zla uprostřed divoké, nezkrocené přírody. Ušlechtilý a moudrý indián a jeho bílý bratr, ochránce spravedlnosti a mstitel bezpráví. Hrdinové, kteří okouzlí čtenáře smyslem pro čest a spravedlnost. Hrdinové, rozvíjející v nás cit pro opravdové přátelství a probouzející touhu po dobrodružství a velkých činech. Hlavním přínos tohoto literárního díla je ale Mayův humanistický pohled na svět. Vštěpuje svým čtenářům, že všichni lidé jsou si rovni, ať má jejich pleť jakoukoliv barvu.

3.6.2 Vinnetou a film

Padesát let po smrti Karla Maye natočil režisér Harald Reinl Poklad na Stříbrném jezeře a pak řadu dalších filmů se známým Pierrem Briceem a Lexem Barkerem v hlavních rolích. Tato filmová zpracování silně zvýšila popularitu Mayových románů.

¹¹⁹ MAY, Karl. Vinnetou. 1. vyd. Praha: SNDK, 1965, 3 sv.

¹²⁰ FARIN, Klaus. Karel May - první německá pop-hvězda ; Z něm. orig. přel. Pavel Zodiak. 1. vyd. Praha: Arcadia, 1994, 153 s.

4. Porovnání autorů

Už při výběru tématu diplomové práce jsem přemýšlela, nakolik jsou Rousseau, Seton a May rozdílní a co mohou mít společného. Při práci na jejich životopisech jsem našla několik společných faktorů, které považuji za stěžejní pro vznik jejich životního díla. Proto je zde ještě jednou krátce uvedu:

- důležitým faktorem, který jistě všechny tři do budoucna ovlivnil, byly neuspokojivé rodinné poměry v raném dětství – Rousseau ztratil matku, Seton i May měli komplikované vztahy se svými otci (Rousseau později, zřejmě podvědomě, hledal matku v paní de Warrens, u Setona a Maye sehrály svou pozitivní úlohu milující a laskavé matky);
- silně věřící rodinné prostředí a protestantská výchova byly dalšími společnými rysy všech rodin (Rousseau a May se později obrátili na katolickou víru);
- během svého života se každý z autorů setkal s osobou, která zásadním způsobem ovlivnila jeho budoucí životní dráhu (Rousseau paní Francoise – Louise de Warens, May vězeňského učitele Kochtu, Seton indiána Časku);
- v období dospívání a studií se žádný z hochů nemohl věnovat oboru, o který se zajímal, a všichni se nakonec podřídili přání svých rodičů;
- zajímavým faktem je z mého pohledu i skutečnost, že všichni tři výše jmenovaní nesnadno navazovali přátelské vztahy (až na pár výjimek vlastně neměli blízké přátele);
- za zmínku stojí i kritika společnosti, která je u všech tří autorů v rozporu s touhou po společenském uznání a stycích s vyššími společenskými kruhy;
- jejich životy ke konci provázely časté spory, do kterých opakovaně vstupovali a odhalovali tak svou sebestřednost, rozpolcenost, vizionářství i útěk z reality.

Stejně jako v životních osudech i v myšlenkách a názorech výše uvedených autorů můžeme nalézt určitou podobnost:

- víra, že člověk pochází od Boha čistý a v dětství se pokříví nesprávnou výchovou;
- nejdůležitější v životě jsou přirozené instinkty a pudy;
- odmítnutí tradiční protestantské výchovy;
- přesvědčení, že cílem výchovy není učenost, ale lidskost;

- dítě nemá být vychováváno zprostředkovaně, ale pomocí her a vlastního prožitku;
- znepokojení nad úpadkem tradičních hodnot pod vlivem pokroku, urbanizace a postupu průmyslových technologií;
- touha přispět k renesanci morálních hodnot jakými jsou čest, cit, odvaha, smysl pro spravedlnost;
- znepokojení nad ústupem zručnosti, dovednosti a praktických znalostí - plodů dřívější jednodušší éry;
- Rousseau i Seton varují před soutěživostí ve výchově a tvrdí, že člověk má být soupeřem pouze sám sobě; podobnou myšlenku lze nalézt i v Mayově tvrzení, že důvodem k psaní bylo zejména skládání osobních účtů a ujasnění si sebe sama;
- vyzdvihování systému kmenového vlastnictví Indiánů a odsouzení soukromého vlastnictví jako kořen všeho zla.

4.1 Otec romantismu versus autor romantických fikcí

Rousseau i May učinili ke konci života literární zpověď. S veškerou upřímností, zdánlivě beze zbytku obnažili čtenářům svou duši. Oba mají špatné svědomí, které však každého z nich – díky různým životním zkušenostem - přivádí k jinému gestu.

Rousseau na sebe prozradil bezmála i špatnosti, které se nestaly, neváhal na svoji hlavu nalít kyblíky špíny a žádná trapnost mu nebyla dost trapná, aby se o ní nezmínil. Nechutí cokoliiv přikrášlovat a ukazovat se v co nejpříznivějším světle, zvýraznil neopakovatelnost individuality, která je na svou podobu hrdá a která se nestydí za nic, čím si prošla. Jeho Vyznání není obranou obviňovaného a Rousseau nezadržitelně spěje k oné romantické výjimečnosti, kterou staví proti bezduché a bezvýrazné vrstvě lidí kolem sebe.

May se na rozdíl od Rousseaua nezpovídá proto, aby se bezelstně svěřil. Brání se svému špatnému svědomí i těm, kteří ho na veřejnosti hledí znemožnit. Jeho zdánlivá upřímnost měla dokázat, jak dobrý muž Karel May byl. Jeho špatné svědomí mu diktuje ideální hrdiny. Pomocí fikcí, ba i lží, se May snažil přetvořit sám sebe- a zprostředkovaně i čtenáře- z obyčejného člověka v ušlechtilého. Tak strhující pro mladou mysl a tak

nepřijatelné pro oko čtenáře, který o životě i knihách už něco ví¹²¹. Přesto „mayovky“, jak se jim říká, opanovaly naše knihovny a vydávají se dodnes.

I když z pohledu pedagogů nejsou velkým přínosem, čtenáři to vidí jinak. V tom správném věku deseti až patnácti let nám bude Karel May obdivuhodným průvodcem na cestě odvahy a dobrodružství. V jeho příbězích se odrážejí nejen jeho vlastní ideály a sny, ale i odvčké touhy mladých lidí po romantice a dobrodružství. Touhy těch, kteří v jednotvárnosti všedního dne chtějí prožít něco krásného a výjimečného.

4.2 Zálesák - názorová východiska Woodcraftu

Seton byl již uznávaným spisovatelem a přírodovědcem, když se Amerika na přelomu století obrátila v literatuře ke svému pionýrskému období, ve snaze povznést národního ducha. Tušil, že Amerika rychle ztrácí své ctnosti, díky kterým byla tak "veliká" při svém vzniku. Chtěl tedy Američany, zejména mládež, vrátit do přírody a učít je jednoduché zálesácké praktiky. Vlivem přírody a účelného zaměstnání rukou i mozku v nich zamýšlel znovu vypěstovat vlastnosti lidí hraničářské éry. Činorodým životem, zaměřeným na mládež, dobrodružství a divočinu chtěl přispět k renesanci morálních hodnot, jakými jsou čest, cit, odvaha, smysl pro spravedlnost.

Odmítal však tradiční presbyteriánskou výchovu odvolávající se na doktrínu prvotního hříchů a celkovou deprivaci lidského rodu, pohlíží na kalvinistickou doktrínu jako na náboženství obětování dítěte a obviňoval ji z toho, že znetvořila jeho vlastní dětství. Seton také zastával názor, že dítě prochází paralelou lidského vývoje vrcholící v civilizované dospělosti, a že kriminalita mládeže je vyústěním pokřivené přirozenosti osobnosti vychovávané ve městě [teorie G. S. Halla (1844 – 1924), amerického psychologa zkoumajícího dětský vývoj].

Přestože Seton nikdy nestránil jedné z církví nebo politických stran, vyznával filosofii R. W. Emersona (1803 – 1882). Tento americký unitářský duchovní, esejista, básník a filosof byl vůdčí postavou hnutí transcendentalistů. Ti považovali instituce společnosti, politiku a organizované náboženství, za ničitele čistoty jednotlivce. Základní

¹²¹ HEŘMAN, Z. Začarovaný kruh špatného svědomí. In: MAY, K. Já, náčelník Apačů. Praha: Olympia, 1992, s. 197 - 199.

myšlenkou transcendentalismu je účinnost lidského snažení – víra, že člověk je schopen dobrovolného etického chování a také ho sám umí rozeznat¹²².

Myšlenky transcendentalismu vzešly ze střetnutí idejí novoanglického puritanismu a evropského romantismu a znamenaly vlastně první vědomý pokus o kulturní sebeurčení Američanů jako národa; klíčovou úlohu v tomto procesu mělo mít chápání přírody jako výrazu duchovna, v němž je možno realizovat rozhovor s Bohem i vlastní duší, kde je možno poznat i sebe sama¹²³.

Transcendentalisté neprováděli žádné konkrétně dané rituály ani neuznávali ucelenou náboženskou formu. Většinou se jejich víra dá označit jako „osobní“. Snažili se navracet k přírodě a zkoumali vlastní duši. Aby své myšlenky mohli dále lépe šířit, stávají se členy misijních a dobročinných společností. Členem transcendentálního klubu byl mimo jiné také Henry David Thoreau (1817 – 1862), americký esejista, filozof, moralista a básník. Thoreau v necelých třiceti letech opustil civilizaci a odešel k jezeru Walden, kde si na pozemku svého staršího přítele a učitele R. W. Emersona vlastnoručně postavil srub, ve kterém strávil více než dva roky života. O svém pobytu vydal v roce 1854 knihu zápisků Walden, čili život v lesích.

Seton tedy vybral a uspořádal myšlenky z několika názorových proudů. Konečné rozhodnutí postavit Indiána za vzor hnutí pramenilo ze Setonových čilých styků s Indiány a z poznání jejich kultury, filosofie a náboženství (v roce 1882 setkání s Časkou, v roce 1897 velká cesta k Vraním Indiánům, v roce 1901 návštěva Šajenů, Dakotů a Černonožců v rezervaci Pine Ridge, návštěva Sequoya league, setkání a navázání dlouholetého přátelství s Ohiyesou)¹²⁴. Seton se tak stal propagátorem indiánské kultury v době, kdy se zájem o původní obyvatelstvo a jeho kulturu mezi bílými Američany teprve rodil.

¹²² Thoreau, Henry David, 1817-1862. Walden, aneb, Život v lesích. Henry David Thoreau; [přeložil Josef Schwarz]; [doslov napsal Josef Jařab]. Vyd. 5., V tomto překladu 1. Praha: Odeon, 1991. 306 s.

¹²³ JAŘAB, J. *Poselství Waldenu*. In: THOREAU, H. D. *Walden aneb Život v lesích*. Praha: Odeon, 1991, s. 303.

¹²⁴ KUPKA, M. Životopis ETS, In Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2012, s. 45-46.

5. Indiáni Severní Ameriky

5.1 Indiánská historie

Američtí indiáni (anglicky *American Indians*, politicky korektně *Native Americans*) je označení pro indiány obývající území dnešních Spojených států amerických. Předchůdci indiánů vstoupili na americký kontinent, pravděpodobně v době ledové, která způsobila výrazný pokles hladiny oceánů, a tak mezi Sibiří a Severní Amerikou místo Beringovy úžiny existovala tzv. Beringova šíje. Předchůdci indiánů pak následovali migrující lovnou zvěř na nový kontinent. Stěhovali se na jih a na východ podél pobřeží a do vnitrozemí. První obyvatelé byli kočovníci, kteří se v závislosti na ročním období živilí sběrem, rybářstvím nebo lovem. Přibližně kolem r. 2000 př. n. l. objevila část z nich způsob, jak kultivovat některé ze sbíraných rostlin. Péče o tyto rostliny pak vyžadovala usazení kmenů na jednom místě. Podnětem bylo zejména rozšíření kukuřice z Mexika před více než 4000 lety. Indiánské kmeny se tak rozdělily na usazené zemědělce a putující lovce a sběrače¹²⁵.

Objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem v roce 1492 znamenalo pro indiány převratné změny. V 17. století, při kontaktech s Evropany, byl zaveden výměnný obchod, což mělo dramatický dopad na severoamerickou civilizaci, která byla dosud odkázána pouze na přírodní zdroje. Koně, sklo, kov, zbraně, to všechno se zdálo Indiánům nejdříve zázračné a posléze nepostradatelné. Účinky na civilizační návyky vyvíjející se po staletí byly zničující¹²⁶. Jak postupně narůstal počet obyvatel prvních kolonií na východním pobřeží dnešních Spojených států amerických, narůstal čím dál větší tlak na získávání nové obdělávatelné půdy. Způsob obchodu s půdou byl pro Indiány často nevýhodný. Jejich kmenové chápání vlastnictví majetku způsobovalo, že si plně neuvědomovali dopad prováděných obchodních transakcí.

Dalším problémem, který narušoval vzájemné vztahy s domorodými obyvateli, byl způsob, jakým kolonisté zajišťovali pastvu svého dobytka - nebrali ohled na neohrazená indiánská políčka a dobytek pak na nich způsoboval těžké škody.

¹²⁵ JONES, David Michael a Brian Leigh MOLYNEAUX. *Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky*. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, s. 6-10.

¹²⁶ JONES, David Michael a Brian Leigh MOLYNEAUX. *Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky*. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, s. 11.

V neposlední řadě byly konflikty způsobovány i kvůli ekonomickým zájmům. Například kožešinový obchod způsobil rozvrat tradičního lovecko-sběračského způsobu života. Třecí plochy vznikaly také nerozlišováním jednotlivých indiánských skupin ze strany Evropanů při rozmíškách vyplývajících např. z nedostatku kvalitních překladatelů. Původně drobná nedorozumění vedla mnohdy k válkám, které hůře organizovaní a špatně vyzbrojení Indiáni neměli šanci vyhrát. Je nutno podotknout, že Indiáni nevystupovali nikdy jednotně a prakticky ve všech konfliktech získali kolonisté část domorodců na svou stranu jako spojence. Svou roli v indiánských válkách hrála jistě i vzájemná podezřívavost a obavy z útoku druhé strany.

Došlo také k rozšíření evropských infekčních nemocí, v důsledku jejichž neustálých epidemií zahynulo místy až 90% obyvatel, indiánská populace tudíž prudce poklesla.

Pronikání bělochů na západ nabralo na intenzitě v 18. století, přesto územní rozpínavost nebyla jedinou příčinou válek – některé místní vzpoury byly způsobeny netaktní britskou politikou. Indiáni si nicméně začali uvědomovat, že jim hrozí trvalá ztráta území a nezávislosti. Snažili se proto organizovat do větších celků, které by dokázaly lépe čelit materiální, organizační a nyní už i početní převaze kolonizátorů. Kromě toho se pokoušeli využít ve svůj prospěch nepřátelství mezi jednotlivými bělošskými národy. Výsledkem bojů v 18. století bylo posunutí faktické hranice do oblasti Velkých jezer, západního Ohia a místy až k řece Mississippi¹²⁷.

Na začátku 19. století (r. 1803) koupily Spojené státy od Francie Louisianu a tím se jim otevřela cesta na západ.

V letech 1804–1806 podnikli badatelé Lewis a Clark cestu napříč kontinentem.

Cílem výpravy bylo prozkoumat nová území, zmapovat zdroje a dokázat, že přes Skalnaté hory vede průchodná cesta k Tichému oceánu. Této výpravy se zúčastnila také indiánská žena jménem Sacagawea¹²⁸ z kmene Šošonů. Uvádí se, že byla jako mladá dívka unesena nepřátelským kmenem, který ji prodal jejímu budoucímu manželovi, lovcí kožešin a obchodníkovi Manželé se přidali k výpravě Lewise a Clarka a Sacagawea jako tlumočníci. Sacagawea vyjednávala například obchody a nákupy koní u Šošonů, kde se

¹²⁷ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Indiánské války* [online]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Indi%C3%A1nsk%C3%A9_v%C3%A1lky&oldid=12337344>

¹²⁸ Sacagawea. *Public Broadcasting Service (PBS)*. [online]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/lewisandclark/inside/saca.html>

údajně shledala se svým bratrem, jenž byl náčelníkem kmene. Sacagawea dále pokračovala s expedicí a všechny strážně snášela i se svým malým synem, kterého celou cestu nosila v úvazu na zádech.

5.1.1 "Indian Removal Act"

Američané se snažili Indiány civilizovat s tím, že se jednou stanou americkými občany (návrh prezidenta G. Washingtona a H. Knoxe, amerického důstojníka v Americké válce za nezávislost a posléze prvního amerického ministra války). V roce 1830 podepsal tehdejší prezident USA Andrew Jackson zákon o přesunu Indiánů na západ - *Indian Removal Act*. Všechny kmeny žijící na jihovýchodě především ve státech Georgia, Alabama, Tennessee, Mississippi a Florida se měly "dobrovolně" vystěhovat do oblastí rezervací na západ od řeky Mississippi do dnešní Oklahomy, kde vzniklo tzv. Indiánské teritorium. Kmeny, které odmítaly, byly obklíčeny a odvedeny pod dohledem armády Spojených států. Toto nedobrovolné vystěhování bývá nazýváno Cesta slz (Trail of tears). Celkem bylo přemístěno na 70 000 lidí (Čerokiové, Čikasové, Čoktové, Kríkové a Seminolové), z nichž téměř 20 000 zahynulo. Jednalo se vlastně o pochody smrti dlouhé kolem 1300 km.¹²⁹ Náhradou za vyvlastnění území obdrželo těchto pět civilizovaných indiánských kmenů 500 000 dolarů¹³⁰.

Ve 40. letech 19. století vytvořily přistěhovalci stezky, vedoucí napříč prériemi a lovišti kmenů, které zde žily. Některé kmeny se k cestujícím chovaly nepřátelsky, zatímco jiné přistěhovalcům pomáhaly. Situace se změnila se stavbou železnice napříč indiánským územím. Výsledkem bylo uzavírání smluv mezi národy obývajícími prerie a vládou USA. Domorodí Američané podepisovali dohody, které však kolonizátoři často porušovali. Vláda USA chtěla soustředit Indiány do rezervací, kde měli možnost vlastnit půdu a začít hospodařit, stejně jako osadníci. Postoj, který prérijní Indiáni k této myšlence zaujímal, shrnul náčelník Siouxů Velký orel, který řekl: *"Bílí lidé se stále snažili přimět indiány, aby se zřekli svého způsobu života a žili jako oni. To Indiáni neuměli a každopádně ani nechtěli"*. Vyústěním situace byl nevyhnutelný střet Indiánů, kteří chtěli zachovat svou lovecko-sběračsko-válečnickou kulturu náročnou na prostor, s osadníky a armádou.

129 ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 29.

130 ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 176.

Série konfliktů mezi americkými osadníky a původními obyvateli Severní Ameriky je nazývána termínem *Indiánské války*. Primárním důvodem konfliktů byla rostoucí poptávka po půdě vyvolaná imigrací z různých evropských zemí. Dalším problémem byla kulturní nekompatibilita obou etnických skupin. V sousedském soužití Indiánů a bělochů se objevovalo mnoho nedorozumění, nesrovnalostí a incidentů. Mezi nejdelší indiánské války patřily války s Apači. Začaly v roce 1849, hlavní boje skončily v roce 1886, ale menší potyčky trvaly až do roku 1924, kdy bylo všem americkým indiánům uděleno americké občanství. Před prvním střetnutím s armádou Spojených států bojovali Apačové více než 40 let proti Španělům a Mexičanům. Až do roku 1875 spočíval konflikt především v nájezdech na americké a mexické osídlení, kde Apačové kradli zbraně a zásoby a zabíjení bylo spíše vedlejším produktem těchto útoků. V letech 1875-1886 se americké úřady za pomoci armády snažily usadit a následně udržet Apače v rezervacích. Odbojní náčelníci (Cochise, Victorio, Geronimo a další), se skrývaly se svými bojovníky na jihozápadě Spojených států (Arizona, Kalifornie, Nové Mexiko, Texas). Prováděli menší přepady a více či méně úspěšně unikali armádě, která je měla přivést k poslušnosti. V roce 1886 se vzdal Geronimo a poté pokračoval odpor již jen sporadicky¹³¹.

V minulosti však mnohé indiánské rezervace připomínaly spíše internační tábory než území svobodných lidí. Přesto v nich Indiáni udržovali své zvyky, nadále měli samosprávou s tradiční radou a shromážděním. Situace v rezervacích se zlepšila na základě zákona Indian Reorganization Act z r. 1934 (F. D. Roosevelt). Indiánům byly zvýšeny finanční přiděly, přiznána politická a hospodářská samospráva, soudní pravomoc a možnost zakládání družstev. Indiáni některých rezervací dnes vlastní pily či ropná a uhelná naleziště, z nichž jim plynou velké příjmy¹³². Řada problémů ovšem v rezervacích přetrvává. Kriminalita mladistvých, smrtelné nehody, násilí, alkoholismus, vysoká nezaměstnanost, nízké příjmy – to je jen stručný výčet nesnází, se kterými se od roku 1966 potýká Úřad pro indiánské a eskymácké záležitosti (*Indian Affairs and Northern Development*).

V příkrém protikladu k neradostným statistikám a smutnému životu v rezervacích je nesmírně vynalézavý a umělecký duch indiánů. Vytvářejí umělecká díla, jež stoupají na

¹³¹ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Indiánské války* [online]. Dostupný z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Indi%C3%A1nsk%C3%A9_v%C3%A1lky&oldid=12337344>

¹³² ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 177.

ceně každým rokem. Dnes velice drahé a velice propracované vzory koberců (Navahové), bižuterie (Zuni a Hopi), keramiky (Acoma a jiní) a jiných uměleckých výtvorů jsou vyhledávány a nabízeny sběrateli a prodavači z celých Států. Kromě vytváření těchto ozdobných předmětů indiáni též pořádají - hlavně pro sebe - tzv. "pow-wow", což jsou festivaly hudby, vyprávění, tanců a ukázky úžasně drahých kostýmů. V současné době existuje v USA přibližně 310 indiánských rezervací, což znamená, že ne každý z téměř 550 kmenů má svou rezervaci. Největší populace indiánů dnes mají státy Oklahoma (bývalé Indiánské teritorium), Arizona, Nové Mexiko (rezervace Navajo Nation s nejpočetnější indiánskou komunitou), Aljaška (část z toho Eskymáci a Aleuti) a dále státy Velkých plání jako Severní Dakota, Jižní Dakota a Montana.

5.2 Život Indiánů

Tato kapitola popisuje základní aspekty každodenního života prérijních indiánů. Prérijní indiáni jsou prakticky "nejmladší" indiánskou skupinou, protože svůj typický způsob života, závislý na lovu bizonů, si osvojili až po získání koní, které do Ameriky přivezli Španělé. Když se řekne slovo *indián*, prakticky každý člověk si představí prérijního lovce. To co pro nás charakterizuje indiány je typické právě pro indiány prérií - velké opeřené čelenky, oblečení zdobené třásněmi a korálky, kalumet, tomahawk, týpí, bizoni.

Do této skupiny patřily indiánské kmeny, které na svých cestách navštívil E. T. Seton – Vraní Indiáni, Černonožci a Dakotové, stejně jako apačský náčelník Vinnetou Karla Maye. Vraní Indiáni (Absároke) byli původně zemědělci v povodí řeky Misouiri. Časem je však obyvatelé východních lesů vytlačili blíž k prérii a v 18. století se stali kočovnými lovci bizonů. Postupně přejali způsob života a tradice prérijních Indiánů, stejně jako Černonožci (Siksika). Ti byli do severních prérií zatlačeni z východu. V prériích se z nich stali výteční jezdci na koních, lovci bizonů a válečníci.

Typickými představiteli prérijních Indiánů se stali Dakotové (Dakota). Dříve obývali západní břehy velkých jezer ve Východních lesích. Lovili, rybařili, sbírali vodní rýži a pěstovali kukuřici. Nepřátelští Odžibvejové je však zatlačili na severní prerie. Počátkem 18. století se Dakotové stali převládajícími obyvateli prérií (asi 25 000 Dakotů, z toho polovina kmene Tetonů). Dakotové byli nejvíce postiženi příchodem bělochů v souvislosti s objevením zlata v Black Hills. Vyvrcholením střetů se zlatokopy a osadníky byla bitva u

Little Big Hornu, ve které Tetonové dosáhli, společně s Čejeny, slavného vítězství. K nejznámějším dakotským náčelníkům patřili Sedící Býk (Tatnka Yotanka), Šílený Kůň (Tashunca uitco), Rudý Oblak (Makhpíya lúta) a Déšť ve tváři (Itonagaju)¹³³.

Odplatou za porážku u Little Big Hornu byl masakr Dakotů, včetně žen a dětí u říčky Wounded Knee.

Na severozápadě USA se v názvech tamějších osad a měst dodnes udrželo mnoho dakotských slov, včetně názvu států Minnesota (*Zakalená voda*) a Nebraska (*Plochá voda*, odkaz na řeku *Platte*, protékající státem).

5.2.1. Řeč a dorozumívání

Původní obyvatelé Severní Ameriky hovořili desítkami, možná i stovkami jazyků a dialektů.

Pro zajímavost uvádím několik pojmů v různých indiánských jazycích¹³⁴.

	Apačové	Černonožci	Siouxové	Zuniové
šíp	kah	apsi	wahinkpe	šoajlai
vítr	úskaz	supo	tate	otoki
přítel	skítzi	nappe	koda, kola	kíkeh
slunce	skímaj	natosi	anpetu wi	jatokeah

Tento příklad ukazuje, že jednotlivé kmeny si mezi sebou nerozuměly, což působilo značné potíže, zejména při výměnném obchodu.

¹³³ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 41 – 42.

¹³⁴ Dorozumívání. Indiáni severní Ameriky. [online]. Dostupné z: <https://indiani.wordpress.com/2009/07/30/dorozumivani/>

Z nutnosti zlepšení komunikace vynalezli Indiáni posléze zvláštní systém univerzálně srozumitelných gest sloužících k výměně základních informací. *Posunková řeč* byla vyvinuta právě préríjnými Indiány, její uplatnění ale nakonec přesáhlo oblast vzniku a začaly ji používat i ostatní kmene. Posunková řeč byla pro svou zkratkovitost a množství vazeb až třikrát rychlejší než řeč mluvená. Její pomocí se pochopitelně mohli dorozumívat i příslušníci téhož kmene na lovu nebo v případě, kdy nechtěli, aby je slyšel někdo nepovolaný. Z cca 863 nám známých znaků, měly některé i několik významů.

K předávání informací používali Indiáni také různé signály, např. kouřové, ohňové (Dakotové vytvořili složitý signalizační systém prostřednictvím hořících šípů), zvukové (bubnování, zvířecí zvuky), či předávané pohyby člověka. Takové způsoby signalizace jsou známé i z Evropy. K formám signalizace počítáme i signalizační kůly označující neštěstí a nemoci, vlastnické značky v lesích a na řekách, či značkování loveckých cest.

5.2.2 Rodina a rezidence

Indiánská rodina se v zásadě nelišila od rodiny evropské. Skládala se z rodičů, matky a otce, a dětí vlastních či adoptivních. Rodina byla určována místem, kde měla obydlí, tzv. rezidencí a počtem rodičů. Nukleární rodina (dva rodiče + děti), která převládá v naší kultuře, byla typická např. pro Irokéze. Polygamní rodiny byly časté u náčelníků a šamanů. Více žen mohli mít i chrabří válečníci a dobří lovci, kteří si je mohli buď koupit anebo ukrást z cizích skupin.

U préríjních Indiánů sílilo mnohoženství s rozvojem lovu bizonů a kožešinové zvěře. „*Lovci bohatli a tak např. Kríové, kteří měli zpočátku kolem dvou, tří žen, získali jich v polovině 19. stol. až 30*¹³⁵.“ Rozšířena u nich byla také tzv. sororální (sesterská) polygynie¹³⁶. Převažovalo zde patrilineární uspořádání společnosti - osobní atributy, privilegia a majetek se dědil v otcovské linii. To představovalo radikální vymanění z biologických vazeb dítěte s matkou a převládnutí vazby kulturní - sňatku jako smlouvy. Dítě se do společnosti nerodilo, nýbrž bylo do ní teprve po porodu přijato otcem¹³⁷. Příbuzné rodiny žily společně v rodech, ty byly nejmenší společenskou jednotkou. Jednotlivé rody se sdružovaly do skupin.

¹³⁵ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 178.

¹³⁶ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 179.

¹³⁷ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Patrilinearita* [online]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Patrilinearita&oldid=9906703>>

Ve všech indiánských skupinách se přísně dodržoval zákaz incestu. Tam, kde se vytvořily ještě jiné než příbuzenské vztahy (indiánské spolky válečné, náboženské, věkové atp.) můžeme již mluvit o kmeni¹³⁸. V čele kmene stála *rada náčelníků*. Tato rada měla však spíše reprezentativní charakter než skutečnou výkonnou moc.

5.2.3 Dětství a dospívání

Děti od narození vyrůstali jako součást komunity. Učily se vztahu ke starším členům rodu, dobročinnosti, která jim nikdy nebyla zakazována, úctě k přírodě i slušnému chování. Výchova dětí probíhala v naprosté volnosti bez tělesných trestů. Indiáni věřili v neviditelného přítele dětí, který děti chránil. Násilím by mohl být uražen, děti by opustil a rodičům se mstil. Dítě také nesmělo zůstat samotné. Pokud měla matka práci, nastoupil na její místo otec, dědeček, babička, či kdokoliv, kdo zrovna nebyl zaměstnán něčím důležitějším. Děti byly vychovávány slovem (příběhy, mýty, pohádky, bajky) a příkladem, kdy dítě samo pozorovalo okolí a napodobovalo to, co vidí.

Byla podporována přirozená zvědavost, nebyla omezována dětská fantazie a hravost. Za každý sebemenší úspěch bylo dítě chváleno. Absolutní svoboda však neznamenal rozmazlování a zahálku. Děti se od malička připravovaly na tvrdé životní podmínky. V noci spaly bez přikrývek, myli se v ledové vodě a v zimě se denně válely nahé ve sněhu. Napodobovaly dospělé v lovu, i práci. Cvičili se v ovládání nástrojů i zbraní buď samy, nebo je kolektivně zaučovali stařešinové či šamani mající mnoho zkušeností a přirozenou autoritu.

Chlapci se od 7 let učili jezdit na koních, v 10 již vyjížděli na lov bizoních telat a v 15 se již směli účastnit válečných výprav. Dívky se od 8 let podílely na ženských pracích v tábore: stavěly a opravovaly týpí, vařily, zpracovávaly maso a kůže, vyráběly a zdobily oděvy, nosily vodu a dříví do tábora.

Jednotlivá období vývoje dětí doprovázely dětské obřady. K nejdůležitějším patřila volba jména a předávání bederní zástěrky chlapcům v 9 – 10 letech. Vrcholem obřadů byla *slavnost iniciace*¹³⁹. Jednalo se o uvedení chlapců a dívek mezi dospělé, do života rodu i slavnostní přijetí nového člena do indiánského spolku. Chlapci museli před iniciací projít

¹³⁸ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 92.

¹³⁹ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 72.

dlouhou přípravou, kdy poznávali mýty a tradice, tajné kulty masek, učili se zpěvům a tancům.

Příprava probíhala pod dohledem šamana, svou roli zde hrály i halucinogenní drogy – s jejich pomocí poznávali jiné světy, dobro a zlo, zápasy s přízraky. Halucinace mnohdy končily kómatem a poznáním vlastní smrti. Poté chlapci odcházeli do samoty hor, kopců a lesů postit se a hledat svého duchovního ochránce na celý život. Tím duchem mohl být některý pták, zvíře, mrak, strom, bystřina nebo kámen¹⁴⁰. Zkouškou odvahy mladých mužů při iniciaci byl *Tanec Slunce*. Skládal se ze čtyřdenního půstu, kouření, vzývání duchů, tajných obřadů v obřadním týpí a veřejného sebetřýznění na počest Slunce. Obřad popisuje Ohyiesa ve své knize *Duše Indiánova* těmito slovy:

„Tanečník byl pořezán nebo posekán na prsou, aby cítil bolest, přirozený to doprovod jeho obrazné smrti. Postavil se proti zpěvákům čelem k tyči, vleka za sebou lebku na řemenech, jež měl prostě ovázány kolem těla. V pozdější době stávalo se zhusta, že si dal udělati zářezy v kůži na prsou nebo na zádech, jimiž se prostrčily dřevěné kolíky a přivázaly lasem k lebce nebo tyči. Tak tančil bez ustání den a noc, často ještě déle, stále zíraje ke slunci, pokud svítilo a pískaje občas na posvátnou píšťalku, urobenou z kosti husího křídla¹⁴¹.“

Tanec Slunce byl také výročním obřadem préríjních Indiánů. U této příležitosti se jednotlivé skupiny koncem léta scházely a společně tábořily, čímž se utužovaly vztahy mezi příbuznými rody a klany. Tanec Slunce měl indiánům zajistit hojnost bizonů a dobrý lov.

Mladý Indián, který si již získal jméno jako lovec a bojovník a kromě toho absolvoval i Tanec Slunce, měl právo najít si životní družku. Dívka se cenila podle krásy a dovednosti rukodělných prací. Ženich obvykle za nevěstu zaplatil rodičům nebo bratrům nevěsty cenu v koních, tchyni obdaroval masem a někdy i sám obdržel nějaký dar. Stávalo se, že rodiče se sňatkem nesouhlasili, pak musel chlapec svou dívku unést. *„V obojím*

¹⁴⁰ iDNES.cz. xman.cz. [online]. Dostupné z: http://xman.idnes.cz/mnislav-zeleny-atapana-074-/xman-rozhovory.aspx?c=A121121_150630_xman-styl_fro

¹⁴¹ EASTMAN, Charles Alexander. *Duše Indiánova*. Praha: Sfinx, 1923, s. 44.

případě bylo zvykem, že mladý pár se uchýlil na několik dní do pustiny, kdež strávil několik dní v úplném odloučení a samotě, načež se vrátili do vesnice jako muž a žena¹⁴².“

Svatba ale nepatřila k nevýznamnějším událostem v životě Indiánů. Svatební požehnání bylo dáno tajemnou a posvátnou Přírodou. Ženy byly považovány za strážkyně dobrých mravů a čistoty indiánské krve. Veškerý rodinný majetek i čest rodiny byly po svatbě svěřeny do péče ženy. Nejvíce byla u žen ceněna skromnost, krása a dovednost ručních prací. *„Ženě, která dosáhla zralosti let a moudrosti nebo projevila v některém případě obzvláštní statečnost, bývalo často nabídnuto místo v radě¹⁴³.*“

Hlavním smyslem manželství bylo samozřejmě zachování rodu. Těhotenství chápaly indiánské ženy jako dar a své dítě vychovávaly již v těhotenství – myslely na to, jaký to bude člověk, rozmlouvaly s ním, vyprávěly mu příběhy, setrvaly v tichu a pozorovaly mateřské procesy v přírodě. *„Nesmírná důležitost byla přičítána duchovnímu vlivu matčinu od chvíle, kdy poznala, že jest těhotna, až do konce druhého roku života dítěte, kdy pravidelně přestávalo kojení. Její chování a myšlení muselo býti takové, aby sdělilo vnímavé duši nenarozeného dítěte lásku k „Velikému tajemství“ a smysl pro bratrství s veškerým stvořením¹⁴⁴.*“

Porod dítěte měl mnoho společných rysů se zvyklostmi jiný přírodních národů. V období před porodem se omezilo v jídelníčku zejména maso z důvodu ochrany před zlými duchy. Toto omezení platilo pro ženy i muže ještě několik měsíců po porodu. *Ženy rodily většinou ve zvláštních chýších stranou osady nebo v přírodě. Dávaly přednost poloze v kleku nebo na „bobku“. Vysoká úmrtnost dětí byla vyrovnávána vysokou porodností – žena s patnácti porody nebyla výjimkou¹⁴⁵.*

¹⁴² EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 33.

¹⁴³ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 35.

¹⁴⁴ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 27 - 28.

¹⁴⁵ ZELENÝ, Mníslav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 168.

5.2.4 Věci denní potřeby

- Obydlí

Typickým obydlím préríjních indiánů je *týpí* (dakotsky ti – bydlet, pi – používat pro)¹⁴⁶. Jedná se o druh stanu z bizoních kůží natažených na kostře z dlouhých tyčí. Původně dakotské týpí bylo přejato všemi préríjnými kmeny pro svou „flexibilitnost“. Během chvíle bylo možné týpí zbourat a naložit na *travois* čili smyk.

Tento důležitý indiánský „stěhovací vůz“ byl v podstatě velice jednoduchým vynálezem. Indiáni prostě vzali dvě stejně dlouhé tyče a na jednom konci je pevně svázali. Spojený konec přivázali ke hřbetu koně. Kůň pak táhl tento otevřený vějíř za sebou.

Obě odvěsny trojúhelníku uzavřeli přeponou – příčkou – a takto vyrobený trojúhelník vyplnili kůží. A smyk byl hotov¹⁴⁷. Stačilo přiložit ostatní věci a děti a tábor se mohl vydat na pochod.

V týpí bylo možné udržovat otevřený oheň, protože ve vrcholu zůstávalo otevřené. Tah ohně určovala pohyblivá křídla zvaná *chlopně*. Vstupní otvor směřoval vždy k východu a kryla ho kožená chlopeň. Ohniště bylo umístěno uprostřed týpí, kolem něho byla umístěna lůžka a sedačky. Zbraně a předměty denní potřeby visely dokola týpí na tyčích. Stavělo se i tzv. *sněmová týpí*, kam se vešla i stovka lidí.

- Oděv a ozdoby

Oblečení préríjních Indiánů bylo většinou zhotoveno z kůží vidloroha a bizona¹⁴⁸. K oděvu patřily doplňky z orlích per, ozdoby i odznaky moci či válečná vyznamenání.

Významnou součástí oděvu byla *válečná košile*, Nosila se pouze při slavnostních příležitostech nebo do boje. Byla zhotovená ze dvou jeleních kůží sešitých na ramenou a volně splývajících podle těla. Košile zdobily bohaté třásně, vyšívání (ostny, brky, skleněnými korálky), různé amulety, magické značky a malby.

Legíny byly samostatné nespojené kožené nohavice, sahající podle zvyklostí po kolena nebo na paty. Stejně jako košile se vyšívaly urzonými ostny nebo korálky, zdobily se třepením a třásněmi.

¹⁴⁶ STINGL, Miloslav. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, s. 217.

¹⁴⁷ STINGL, Miloslav. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, s. 218.

¹⁴⁸ STINGL, Miloslav. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, s. 218.

Letním oděvem byla *bederní zástěrka* – úzký a dlouhý pruh látky ovazovaný kolem beder a protahovaný mezi nohama.

Důležitou součástí oděvu byla také kožená příkrývka (plášť). Muži ji zdobili malbami bitevních výjevů, ženy používaly abstraktní vzory (kruhy, čáry, paprsky).

Mokasíny, typická indiánská obuv, byly dokonale provedené a velmi pohodlné. V zásadě se dělily do dvou skupin, První tvoří mokasíny z jednoho kusu jelenice s měkkou podrážkou, druhou skupinu tvoří mokasíny, jejichž horní jelenicová část byla přišitá k tvrdší podrážce ze surové kůže. Tato tvrdá podrážka chránila chodidla zejména před ostny kaktusů. Stejně jako ostatní části oděvu, byly i mokasíny bohatě zdobeny vyšíváním nebo malbou.

- Čelenka

Jednoduché lýkové, tkané nebo kožené pásky ovázané přes čelo těsně kolem hlavy nosili Indiáni zejména z praktického důvodu, aby stékající pot nevnikal do očí. Později se stala symbolem moci, označovala důležité osoby, náčelníky a šamany. Péřové čelenky byly zdobeny malovanými a stříhanými péřý¹⁴⁹.

Čelenka nebyla jen ozdobou, ale také výrazem víry. Orlí péra symbolizovala paprsky světla, protože orel byl pták obdařený sluneční energií. Péra byla udělována náčelníkem za významné činy a nenosila se pouze v čelence, ale i na štítě, válečnické holi nebo přímo ve vlasech. Čelenka se většinou skládala z 28 – 32 orlích per v kruhu kolem hlavy, následovala jednoduchá někdy zdvojená vlečka symbolizující bizoní hřbet. Po stranách byly čelenky zdobeny vlajícími stužkami, koňskými žíněmi a různými ozdobami.

Zvyk nošení bohatě zdobených čelenek se rozšířil teprve v druhé polovině 19. století. Dříve nosili bojovníci spíše čapky z vydří kožešiny s ocasem nebo s rohy bizonů.

- Kalumet

Indiánská dýmka tvaru obráceného T, zdobená ptačími pery, koňskými žíněmi, kůží, chřestítky, případně kachní lebkou.

Zdobení dýmky vyjadřovalo vztah ke kultu Slunce, kouření symbolizovalo cestu k Velkému Duchu ve spojení s Matkou zemí, jak popisuje Ohyiesia: „*Na prášek rozetřená bylina se smísila s vonnou korou červené vrby, a tato směs se natlačila do hlavičky dlouhé*

¹⁴⁹ STINGL, Miloslav. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, s. 219.

*kamenné dýmky. Obětující vzal vážně dýmku a jednou nebo dvakrát zadýmal, potom se vztyčil a pozdvihl ji k Slunci, našemu otci, načěž ji sklonil k zemi, naši matce*¹⁵⁰.“ Kalumet zaručoval nedotknutelnost na nepřátelském území a byl výrazným prvkem při uzavírání přátelství, zahajování mírových slavností a stvrzování dohod.

- Oheň

O tajuplném původu ohně vypráví řada indiánských mýtů. V mnoha z nich přináší oheň totemové zvíře, které se pro člověka obětovalo a vydalo se na nebezpečnou a strastiplnou cestu do jiných světů. *U Apačů to byla liška, která ukradla oheň světluškám pomocí cedrové kůry, kterou hořící předala sokolovi a ten hnědému jestřábu. Jestřáb letěl daleko a všude rozséval jiskry a tak se na zemi poprvé rozšířil oheň*¹⁵¹.“

Oheň se rozdělával nejdříve křesáním, později pomocí luku a třecích dřívěk. Každé týpí mělo své ohniště, v táboře bylo ohniště užitkové, na kterém se vařilo a peklo a ohniště sněmovní (poradní), jehož oheň Indiáni považovali za posvátný.

5.2.5 Duchovní život a šamanismus

Lovecký způsob života se promítl také do náboženství a mytologie préríjních indiánů. Jejich hledání duchovního poznání bylo chápáno a zkoumáno ve smyslu jejich putování, podle výprav za vidinami, které je vedly z ochrany známého prostředí do přirozeného světa tajemných sil rozdávajících život a smrt, hladomor i hojnost¹⁵².

Obyvatelé plání věřili v moc tajemné síly, která mohla dočasně sídlit ve věcech, rostlinách, zvířatech i hvězdách. Dakotové ji nazývali *wakan* nebo *wakanda*. „*Věřili jsme, že duch proniká vším stvořením, a že každý tvor má nějakou duši, byť ne vždy obdařenou vědomím sebe sama. Strom, vodopád, medvěd grizzly – vše tj. vtělenou silou a proto předmětem úcty*¹⁵³.“ Ovlivňovat a využívat tuto sílu se snažili úkony magie.

Vlivem křesťanství se uctívání této síly měnilo v uctívání Velkého ducha Manitoua. I s jeho pomocí Indiáni odpradávná hledali odpovědi na tři základní otázky: kdo jsme, odkud přicházíme a kam kráčíme.

¹⁵⁰ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 55.

¹⁵¹ CLARKOVÁ, E., EDMONDSOVÁ, M. Hlasy větrů, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2000, str. 120 - 121.

¹⁵² JONES, David Michael a Brian Leigh MOLYNEAUX. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, s. 10.

¹⁵³ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 20.

V mytologii poznávali zakódovanou minulost, současnost i budoucnost svého etnika. *V myslích Indiánů se čas, kdy mocné bytosti přeměnily temnou a prázdnou pevninu světa v důvěrně známé útočiště země, nachází těsně za prahem paměti. Tehdy byl život proměnlivý. Dávni předkové se libovolně posouvali a měnili do podoby lidí, zvířat i věcí. Nadpřirozené bytosti stvořitelů světa, byly podle indiánských mýtů zvířecí postavy. Ty se později stáhly ze světa, který stvořily*¹⁵⁴.

V roli stvořitelů vystupuje nejčastěji Havran, Kojot nebo Hromový pták. Důležité jsou též postavy Medvěda (symbol tvůrce a lásky), hada (symbol země) a orla (symbol Slunce). Svět plný nástrah, kde se odehrával neutuchající zápas dobrých duchů a zlovlných příšer, bylo nutno udržovat v rovnováze složitými rituály a obřady. Ty byly nedílnou součástí života každého příslušníka kmene.

Osobou důležitou pro duchovní život indiánů byl bezpochyby *šaman*¹⁵⁵.

Na rozdíl od obyčejných čarodějů a léčitelů měl *šaman* spojení s duchy sídlícími v horách, skalách, vodách, velkých stromech... S jejich přispěním dokázal ochránit svou skupinu před nebezpečím a pomocí magických obřadů pozitivně ovlivňoval lov, počasí, obživu, lásku, nemoc, válku aj. Pracoval s bílou i černou magií, s iniciací smrti (návrat do prenatalního stavu, opuštění lidské společnosti) a znovuzrozením. Jeho nejdůležitějším úkolem bylo léčení nemocných. Často přicházel v masce medvěda, oděný v kůži s ozdobami z paznehtů, tlap, drápů a zvonečků. Používal také různé rituální pomůcky: šamanský bubínek, chřestidlo, sošky či kresby pomocných zvířecích duchů.

Léčba byla často prováděna formou vystoupení, kdy se *šaman* kouřením a narkotiky dostal do stavu vytržení. Pak došlo k zařikání zlého ducha – *šaman* tančil, ozdoby cinkaly, chrastily, zvonily, často používal břichomluvy nebo měnil vlastní hlas. Pracoval s uměním davové psychózy, hypnózy, sugesce a podle svých schopností i telepatie a telekineze. Celá působivost obřadu sloužila k tomu, aby ostatní uvěřili, že skutečně promlouvá s duchy.

K vlastní léčbě *šaman* využíval znalostí zelené medicíny, kouř, přikládal obklady, podával bylinné odvary, dávidla i narkotika. Měl také bohaté chirurgické zkušenosti s napravováním a rovnáním zlomenin a vymknutí¹⁵⁶.

¹⁵⁴ JONES, David Michael a Brian Leigh MOLYNEAUX. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, s. 22.

¹⁵⁵ STINGL, Miloslav. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, 357 s. 219.

Šaman měl mimo jiné na starosti i rituální očistné obřady, jejichž součástí bývalo pocení. Téměř v každé indiánské osadě měli parní lázně nebo sauny, kde využívali buď přímého žáru anebo horké páry z rozpálených kamenů polévaných vodou. Jejich použití se pro většinu indiánů stalo každodenní potřebou a lázně a sauna byly místem, kde získávali pocit svěžesti a pohody. I základní pravidla osobní hygieny Indiáni pravidelně dodržovali - denně se koupali a zuby si čistili kartáčkem zhotoveným z kořene stromu a pastou z popele a medu¹⁵⁷.

Nedílnou součástí rituálních obřadů byl hudební doprovod, který měl spolu s tancem pro Indiány nesmírný význam. Hudba se vyznačovala jednotvárným rytmem a Indiáni až na výjimky znali pouze bicí a dechové nástroje. Úlohu držení rytmu pak zastávaly nejrůznější chřestidla a řehtačky vyrobené ze ztvrdlé kůže naplněné suchými semeny či kamínky. Bývaly provrtané a nasazené na hůlku, nabarvené na červeno a zdobené peřím. Indiáni věřili, že jejich hlas je přímo hlasem duchů.

Zvláštní postavení mezi hudebními nástroji míval u préríjních Indiánů malý rámový bubínek s kůží napnutou po jedné straně. Při obřadech udržoval rytmus hudby a šamanovi sloužil k přivolání duchů. Hudebníci požívali u Indiánů velké vážnosti a hudební nástroje patřily k posvátným předmětům.

Dalším z nosných pilířů obřadů byl zpěv, který vznikal zřejmě postupně ze zpěvavě přednášené recitace. Posiloval kouzelnou moc šamana, která se zvyšovala s počtem ovládaných textů a melodií. Každá indiánská píseň byla plná přirovnání a symbolů a zpěv písni byl doprovázen tancem.

K nejstarším tancům patřily tance lovecké, sběračské a léčitelské. Indiáni však neznali společenské tance, muži a ženy jen výjimečně tančili spolu. Když Indiáni tančili a zpívali, přijímali na sebe skutečnou podobu zvířecích duchů, které tancem ztvárňovali. Všechny taneční obřady byly proto velmi závažné. Mezi nejznámější tance patří:

- Tanec Slunce – posvátný obřad prováděný při *slavnosti iniciace*,
- Tanec duchů – posvátný obřad, který má moc navrátit Indiánům jejich původní území,

¹⁵⁶ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 202 – 203.

¹⁵⁷ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 107.

- Tanec kalumetu – obřad pro významné události (zachování míru, sjednocení bojovníků před válkou nebo na počest cizincům),
- Tanec zelené kukuřice – děkovný obřad za úrodu, usmíření, odpuštění a sjednocení kmene
- Tanec trávy - je jedním z vůbec nejstarších tanečních stylů, byl to tanec válečnických spolků a dodnes je součástí indiánských slavností Pow-wow¹⁵⁸. Jako u všech tanců původních obyvatel Severní Ameriky, i u tance trávy existuje mnoho příběhů o tom, jak tento tanec vznikl. Jedna legenda vypráví o chromém chlapci z kmene Kríjů (Cree), který si velmi přál tancovat. Jednoho dne se proto vydal na kopec, aby se tam pomodlil a poprosil o radu. Ačkoliv kopec nebyl vysoký, cesta byla pro chlapce velmi namáhavá. Když se pak rozhlížel po prérii, rozprostírající se pod ním, viděl trávu, jak se ve větru pohupuje, kolébá, střežlav padá dolů a zase se zvedá, aniž by se musela pohnout z místa. V tu chvíli chlapce napadlo, že ten nádherný tanec trávy by mohl být i jeho tancem. Od té doby jej pak tančil na každé slavnosti¹⁵⁹.

5.2.6 Lov a zbraně

Hlavní obživou prérijních Indiánů byl lov bizonů. Zpočátku se lovecké techniky soustředily na stopování zvěře, používání oštěpů a zahánění zvěře do skalních soutěsek, do řek nebo do propastí, kde je Indiáni pomocí kamenů dobýjeli. Lovci se také maskovali kůžemi vlků či jelenů a plížili se k nic netušící zvěři na dostřel¹⁶⁰.

Pokrok přinesl vynález luku a šípů, které jsou dnes neodmyslitelně spjaty s naší představou o životě Indiánů. Šíp vystřelený tětivou měl většinou účinnou vzdálenost okolo 100m a získal takovou průraznost, že prostřelil tělo bizona. Prérijní luky byly vyrobeny z jasanu nebo červeného smrku, tětivy byly z bizoních šlach. Běloši mnohdy nedokázali indiánský luk ani nappnout, jak byl pevný a silný. Šípy byly vyráběny podle druhu lovené zvěře a na prériích je Indiáni ukládali po 20 – 25 kusech do toulců z jelenice či kůže pumy. Oblíbenou loveckou zbraní bylo v dané oblasti také laso, splétané z bizoních šlach.

¹⁵⁸ Pow-wow – pravidelná setkání severoamerických Indiánů s tanečním a hudebním programem, jejichž cílem je vzájemná podpora kmenů a udržování indiánských tradic.

¹⁵⁹ Tanec na powwow. *Powwow.cz*. [online]. Dostupné z: <http://powwow.cz/tanec.html>

¹⁶⁰ JONES, David Michael a Brian Leigh MOLYNEAUX. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, s. 23.

Mezi lovecké zbraně patří i nůž, nezbytný při stahování úlovku, čištění kůže, čtvrcení a porcování masa.

Vlivem bělošské civilizace železo a ocel vytlačily původní dřevo, kámen nebo kost. Každý lovec si zbraně zhotovoval sám, „na míru“, neboť věděl, že jejich kvalitou zabezpečí úspěšný lov. Zbraně se proto neprodávaly, ani nedědily.

Lov a kultura prérijních Indiánů je neodlučitelně spjata s mustangem. Houževnatý koník menšího vzrůstu vznikl křížením zdivočelých španělských a amerických armádních koní a z indiánů udělal vládce prerie. Indiáni koně uctívali zpěvem, modlitbami, koňskými tanci, ale i vysokou úrovní péče, která se věnovala jejich zdraví a léčení. Koně dostávali zvláštní vojenský a lovecký výcvik a na prériích byli ozdobeni stejnými znaky jako jejich majitelé, např. orlími pery a skalpy.

Indiáni neměli pro koně výraz, vytvořili si tedy další ze slov, jaká používali pro jiná zvířata, např. jelení pes, pes duch, posvátný pes nebo losí pes. V původní indiánské mytologii existují příběhy, považující koně za nadpřirozený dar¹⁶¹.

Naprosto nepostradatelným zdrojem lovu a obživy byl bizon. Ten znamenal pro prérijní Indiány opravdu mnoho. Byl zdrojem potravy, kožešiny, kůže na oblečení, týpí i čluny.

Z bizoního masa vyráběli Indiáni *pemikan*¹⁶² – konzervované maso a ovoce. Ženy maso sušily, drtily na moučku, míchaly s morkem, tukem a lesními bobulemi (jahody, borůvky, jalovec aj.) a směs ukládaly na zimu do velkých malovaných brašen ze syrové kůže, tzv. parfleš.

Pemikan byl výborným zdrojem energie a takto konzervovaný vydržel až pět let. Z bizoních šlach vyráběli Indiáni tětivy luků, lasa a postroje na koně, z kopyt lepidlo, z kostí a rohů kuchyňské náčiní nebo ozdoby.

Sušený bizoní trus našel využití jako topivo.

Vybíjení bizonů bílými osadníky se stalo jedním z hlavních prostředků porážky indiánů. Indiáni považovali každé zvíře za svého bratra a zabíjeli jen z nutnosti, aby přežili

¹⁶¹ JONES, David Michael a Brian Leigh MOLYNEAUX. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, s. 35.

¹⁶² STINGL, Miloslav. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, s. 217.

nebo se zachránili před napadením. Proto nikdy nedokázali odpustit bledým tvářím ničení svých posvátných bizoních stád.

5.2.7 Válka

Válka byla kariérou, zábavou i prací; na válečnou stezku se vyraželo pouze, pokud byla naděje k získání slávy a pocty. Válečníci se zdobili odznaky osobní statečnosti a udatnosti a malovali se válečnými barvami, aby zastrašili nepřítele. Válečná znamení malovali na tvář a péra v čelence, symboly statečnosti malovali na koně.

Nejoblíbenější vrhací zbraní byl oštěp, v boji zblízka pak *tomahawk*¹⁶³. Ten měl původně tvar kulaté palice s hroty, v pozdějším období vznikaly tomahawky ve tvaru sekery s bronzovou nebo železnou čepelí.

Préríjní Indiáni se v bojích chránili štíty z bizoní kůže. K výbavě válečníků patřily také válečná košile, kožené čapky s bizoními rohy a zakřivená kopí obalená vlčí kožešinou.

Válečné obřady a tance měli zvyšovat odvahu a probouzet nadšení z budoucí bitvy. S poslední večerní modlitbou před bitvou se pak bojovníci obraceli s prosbami ke Slunci a Měsíci, aby je požádali o přízeň duchů.

Indiánské bitvy však nebyli skutečnými válkami, jaké známe my, byly to jen přepady a nájezdy, neboť Indiáni nevydrželi dlouho bojovat. „*O válčení jsme byli přesvědčeni, že jest příkazem Velikého tajemství – jakousi organizovanou zkouškou odvahy a zručnosti, při níž byla cílem kýžená pocta orlího péra. Domnívali jsme se, že válka vyvíjí a zvyšuje mužnost, a popudem k ní bylo obyčejně vlastenectví, nikdy však touha po rozšíření území nebo potření bratrského národa*¹⁶⁴.“

Častým důvodem ústupu z boje byli první padlí, a proto během bitev mnoho Indiánů nezahynulo.

Vzácnou válečnou trofejí byl skalp – část vlasaté kůže z hlavy poraženého protivníka. „*Skalp bráti směl původně toliko náčelník, a to beze všeho jiného mrzačení. Byl*

¹⁶³ ZELENÝ, Mnislav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 228.

¹⁶⁴ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 67.

*to malý kus kůže s hlavy o ploše asi tři čtverečních palců, jenž se nosil během třicetidenního oslavování vítězství a byl pak s náboženskými obřady pohřben*¹⁶⁵. “

Váleční zajatci byli u préríjních Indiánů buď přijati do kmene namísto padlých bojovníků, nebo byli odsouzeni k mučednickému kůlu. Některé severoamerické kmeny používali zajatce jako otroky, amazonské kmeny byly dokonce neblaze proslulé kanibalismem¹⁶⁶.

5.2.8 Smrt a posmrtný život

Smrt, podobně jako každý silný projev života má u indiánů své místo v mýtu o Stvoření. Apačové spatřují původ smrti v promyšleném činu, výsledku debaty mezi Krkavcem a Kojotem o případné nesmrtelnosti člověka. Aby záležitost rozhodli, hodil každý z nich do vody jeden předmět s prohlášením, že jestli se potopí, lidé nakonec zemřou. První hodil klacík, ale druhý kámen, a proto smrt existuje.

Poměr Indiána k smrti, zkoušce a pozadí života, byl v úplném souhlasu s jeho povahou a filosofií. „*Smrt neměla pro něho hrůz; šel jí vstříc s naprostým a dokonalým klidem, hledaje pouze čestný konec jakožto poslední svůj dar rodině a potomstvu. Proto si přál zemřít v bitvě; naproti tomu však považoval za nečestné býti zabit v soukromé válce.*“¹⁶⁷

Indiáni věřili v posmrtný život a se smrtí byli od narození smíření. Byla součástí jejich každodenního života, ať se jednalo o přirozenou smrt starších členů klanu, vysokou dětskou úmrtnost nebo ztráty na životech ve válečných soubojích. Jejich otevřený a perspektivní vztah k životu se projevoval i v otázce odchodu z tohoto světa.

Představa vítaného útočiště, nádherné roviny plné voňavých květin, nazývané Préríjním městem mohla být svým způsobem perspektivní. Nejdůležitější věcí bylo pro umírajícího důstojné rozloučení se zarmoucenou rodinou. Vnější znamení smutku nad odchodem blízkého člověka byla mezi Indiány spontánní – muži i ženy rozpouštěli vlasy a ustríhávali je podle stupně příbuzenství nebo lásky¹⁶⁸.

¹⁶⁵ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 68.

¹⁶⁶ ZELENÝ, Mníslav, Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik. 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, s. 240.

¹⁶⁷ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 87

¹⁶⁸ EASTMAN, Charles Alexander. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923, s. 88 – 89.

Své mrtvé Indiáni původně nepohřbívali do země, jelikož jim chyběly nástroje na vykopání hrobu, ale kladli těla zemřelých na vysoká dřevěná lešení nebo plošiny položené mezi větve stromu. To byl jediný prostředek ochrany před dravými zvířaty. Mrtvolu oblékli do nejlepších šatů a s veškerým majetkem pak byla zabalena do několika prostěradel a uložena do bezpečné schránky z nevydělané kůže. Po pohřebním obřadu celý kmen složil tábor a vydal se jinam. Mrtvola byla zanechána v klidu a samotě na místě posledního odpočinku, kterým byl zpravidla kopec s dalekou vyhlídkou.

6. ANALÝZA POJMŮ

6.1 Ušlechtilý divoch

Přesněji bychom mohli hovořit o mýtu ušlechtilého divocha. Tato iluze, jedna z nejproslulejších a nejodolnějších v dějinách Západu, se zrodila objevem Nového světa. Jejím prvotním projevem byla bezpochyby fascinace „divochy“ u Kryštofa Kolumba, který tvrdil, že „*to byli nejkrásnější muži a nejkrásnější ženy, jaké až dosud spatřil.*“ Domorodci byli podle jeho názoru „*lidé dobří, ti nejlepší a nejmírnější lidé na světě. Myslím, že na světě není lepších lidí ani lepších zemí*“¹⁶⁹.

Křesťanská literatura ve středověku oplývala imaginárními cestami do geograficky vzdáleného Ráje. V oblíbeném díle Kryštofa Kolumba *Imago mundi* od Pierra d'Aillyho stálo, že pozemský ráj, o kterém hovoří knihy *Geneze*, se nalézá v mírném pásu v krajině za rovníkem. Dobyť Ameriky ztotožnili Kolumbovi následníci se znovunalezením původního rajskeho stavu lidského bytí. Ráj, ztracený po prvotním hříchu, se údajně zachoval v prostředí exotických krajin. Když Kolumbus zaznamenal v deltě řeky Orinoko přítomnost sladké vody, byl přesvědčen, že zde ústí jedna z řek Ráje.

V období renesance a humanismu bylo pak myšlení Evropanů postupováno nostalgií po ráji, vycházející z mýtu o dávném a zmizelém zlatém věku. Díky osvícenství se mohli lidé setkat se systematickými záznamy a úvahami na téma jiných kultur, než které doposud znali. Způsob vnímání nových kultur záležel na úhlu pohledu; mohl být objevný, dobovatelský, poznávací nebo obdivný. Tato jednoduchá typologie stanovila základní rozsah vnímání druhých kultur a domnívám se, že byla prvopočátkem etnologie, jako

¹⁶⁹ BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton, 2003, 487 s.

vědecké disciplíny zabývající se srovnávacím studiem kultur a společností. Etnologické osvícenství demonstrovalo každému, kdo se o jeho výsledky zajímal, že jinde může být vše, co u nás považujeme za věčný řád věcí, zcela jinak.

V 18. století se svět stával univerzálním a univerzálně pochopitelným. K dispozici byly první stručné cestopisné zmínky a poznámky k dějinám mravů, pečlivější deníkové záznamy z období velkých objevných cest, zprávy z misí. Rousseauovy filozofické úvahy o lidské přirozenosti se tedy opíraly o dosavadní poznatky z všemožných zemí. Rousseau zvažují možnosti dialogu mezi "civilizovanými" a "divokými". Bylo by chybou domnívat se, že byl Rousseau v těchto úvahách osamocen.

Mezi osvícenské autory, kteří uvedli na scénu „ušlechtilé divočky“ patřil např. Diderot, který si kladl otázku, kdo je garantem morálky: Bůh, soudce či kněz? Zastával totiž názor, že koncepty trojího práva: přirozeného, občanského a náboženského se nikdy neshodovaly. Co si počít v případech, že se budou jejich pokyny rozcházet? Diderotův „ušlechtilý divoch“, Tahit'an Oru, na otázku *Chceš vědět, co je dobré a špatné vždycky a všude?*, odpovídá následovně: *„Zkoumej podstatu věcí a skutků; své vztahy k bližnímu; vliv svého chování na tvou prospěšnost celku a obecné dobro¹⁷⁰.“*

Podobnou myšlenku vyjádřil Voltaire v *Essai o mravech a duchu národů* (1756). Podle něj neexistuje pozitivní základní zákon. Lidé mohou dělat zákony konvenční. Jediný základní a nezměnitelný zákon, jenž má vládnout mezi lidmi, je zlaté pravidlo a zní: *„Jednej s jinými tak, jak bys chtěl, aby oni jednali s tebou.“* Tento zjednodušený výklad kategorického imperativu Immanuela Kanta je prosazovanou zásadou ve společnosti. Méně vznešenou ale za to asi lépe uskutečnitelnou je Rousseauovo tvrzení: „Konej své dobro tak, abys co možná nejméně uškodil druhému.“ Tato morální zásada byla dodržovaná podle autora v přírodním stavu. Utopistickým cílem „ušlechtilého divocha“ je blahobyť. Ať už se projevuje v nepřítomnosti zla, nevinnosti a upřímnosti mezi lidmi (Rousseau) nebo v pokroku, pokročilém obchodu a široké vzdělanosti (Voltaire), společnou hodnotou u obou typů je rovnost mezi lidmi, slušnost a otevřenost.

Voltaire byl však názorově velmi blízko k biologicky potvrzeným poznatkům, když řekl: *„Vše, co úzce souvisí s lidskou přirozeností, se navzájem podobá po celém světě; vše, co závisí na zvycích, je rozličné a jest náhoda, vyskytne-li se tu podoba. Říše obyčejů je mnohem rozsáhlejší nežli říše přírody; zasahuje do mravů, do všeho, co je běžné a šíří*

¹⁷⁰ BRÁZDA, R. *Srovnávací etika*. Vyd. 1. Praha: KLP, 2002, 244 s.

rozmanitost na scéně světa. Příroda tam šíří jednotu; upevňuje všude malý počet nezměnitelných principů. A tak je základ všude týž, ale kultura vydává ovoce rozmanité¹⁷¹.”

Rousseau a ostatní filozofové 18. stol. se snažili, aby místo kultury, spočívající na ideji povinnosti (vůči Bohu, císaři), prosadili kulturu, která by byla založena na *ideji práva* - člověka, občana, který bude podřízen osobnímu svědomí a vlastnímu kritickému rozumu. Ukazatelem k takovému člověku mohl být právě konstrukt *”vznešeného divocha”* (žijícího ve společenství bez autoritativního řádu, v jednoduchosti, svobodě a rovnosti). Bylo zřetelné, že mnohé atributy, které určovaly ušlechtilého divocha, vycházely z toho, co se považovalo za podstatné u barbarů. Primitivita byla interpretována jako jednoduchost a ozdravné neusilování, v dětinském nerozumu a hlouposti byla rozeznána nevinnost a čistota, lenost jako stav přirozeného klidu, v domnělé bezzákonnosti byla spatřena přirozená harmonie bytí, pudovost byla oceněna jako bezstarostná radost ze života.

Odpůrci *”vznešeného divocha”*, poukazovali na tortury u Irokézů, lidské oběti u Aztéků, zlodějství u národů v oblastech jižních moří; skutečnou *”dobrotu”* člověka v přírodním stavu: Proti vznešenému divochovi vyzvedávali zástupce vysoce civilizovaných kultur Egypta, Turecka, Persie, nebo Číny. Odpor vůči intuitivismu a pocitovosti byl veden snahou nerezignovat na instituci rozumu. Nutno podotknout, že kritikové, oproti salónním filosofům, často vycházeli, z praktických zkušeností.

Rousseauův „ušlechtilý divoch“ představoval člověka žijícího v přímém kontaktu s přírodou. Jeho morálka nebyla zaplavená nánosy desinformací a desinterpretací a nahlížel na věci přímo. Podle Rousseaua vedl původní stav přirozeně ke ctnosti a štěstí. Důvodem bylo, že člověk se v přírodě se zlem nepotkal a vše, co prožíval, bylo přirozené a tedy správné. K deformaci duše a mravního citění přivedla člověka společnost, ve které člověk poznal luxus a soukromé vlastnictví.

S člověkem spjatým s přírodou jako mravním vzorem se můžeme setkat také v díle Daniela Defoe - Robinson Crusoe a například i v pozdějším románu Jamese F. Coopera – Poslední Mohykán. Není náhodou, že právě jmenovaný román Daniela Defoe je jedinou literaturou, která je v dětství přístupná Emilovi v Rousseauově práci o výchově dětí¹⁷². Je ale nutné si uvědomit, že Robinson Crusoe sice žije na opuštěném ostrově, zároveň ale buduje

¹⁷¹ BRÁZDA, R. *Srovnávací etika*. Vyd. 1. Praha: KLP, 2002, 244 s.

¹⁷² ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. 3. vyd., zrevidované. Olomouc: Promberger, 1926

kolem sebe koloniální panství. Stejně tak i jeho vztah k Pátkovi je panský, v žádném případě rovnostářský, jak by měl být podle idealizovaného vzoru přírodních národů.

Popisy ušlechtilého divocha je tedy potřeba vnímat jako filozofické fikce. Osvícenské učení o přírodním stavu bylo sebereflexí. Ušlechtilý divoch byl idealizovaný únikový cíl a předobraz toho, co by rádo bylo, ale co nemohlo nebo nemůže být. Jeho postava sloužila inscenování mravů současně jako zrcadlo i projekční plátno. Historik Fink Eitel nazývá vznešeného divocha *exteritoriální šifrou kritické reflexe vlastní kultury a přání změny sebe sama*¹⁷³. Idealizovaný obraz urozeného divocha, jako nositele původních morálních ctností, je tedy spíše základem představy dokonalé společnosti. Spisovatel a folklorista *Giuseppe Cocchiara* (1904-1965) právem napsal, že „*předtím, než byl objeven, byl divoch vymyšlen*“¹⁷⁴.

6.2 Lidská přirozenost

Přirozenost - přirozený - prostý, vrozený, bezprostřední, nepředstíraný, bezelstný, nestrojený, normální, nelíčený.

Vymezení přirozenosti je otázkou, kterou se filosofové zabývali odpradáva. Před Rousseauem se otázkou přirozenosti dlouhodobě zabýval John Locke, který vycházel z učení Thomase Hobbesa.

Hlavním ukazatelem přirozenosti je rovnost stavu, což znamená, že lidé mají vrozené stejné dispozice. Stejně jako Hobbes a Locke i Rousseau uznává možné rozdíly v síle a rozumu, ale považuje je za bezvýznamné.

Rousseau soudí, že přirození lidé jsou všichni stejní, jako zvířata téhož druhu. Nerovnost vnímá spíše v postavení lidí ve společnosti, kde se již lidé navzájem potřebují. Srovnává člověka se zvířaty a shledává člověka jako nejvýhodněji stvořeného. Je to především všestrannost schopností a všežravost, co podle Rousseau činí člověka úspěšným. Rousseauovi přirození lidé mají silnou a téměř nezničitelnou povahu a mají dobrý rod, protože příroda zachovává jen ty silné a zdatné. Přirozenost člověka se projevuje klidem a rozvahou. Na rozdíl od Hobbesa Rousseau v přirozenosti nevidí agresi, pouze strach z neznámého. Přirozenost vede člověka k životu v osamění, čímž prospívá

¹⁷³ BRÁZDA, R. Srovnávací etika. Vyd. 1. Praha: KLP, 2002, 244 s.

¹⁷⁴ BRÁZDA, R. Srovnávací etika. Vyd. 1. Praha: KLP, 2002, 244 s.

zdraví a usnadňuje člověku pozdější odchod ze života¹⁷⁵. Tím Rousseau odmítá princip, jaký předpokládá Locke, že lidskou přirozeností je potřeba vzájemnosti. Locke i Hobbes také zastávají názor, že člověk je neměnný, zatímco Rousseau tvrdí, že člověk a společnost se může dále zdokonalovat nebo deformovat¹⁷⁶.

Podle Hobbese je rovnost schopností důležitá pro rovnost nadějí na dosažení cílů. Ovšem následně vede k nedůvěře, válce všech proti všem a snaze ovládnout vše kolem sebe. Hlavním znakem přirozenosti je podle Hobbese touha po moci, která slouží především pro získání pocitu bezpečí, touha po společnosti a touha po uznání. Vznik nedůvěry, soutěžení a touha po slávě jsou podle Hobbese tři hlavní příčiny životních sporů. Přirozený stav je před založením státu, proto ho Hobbes považuje za neblahou válku všech proti všem, kde je člověk člověku vlkem (*homo homini lupus*). Člověk je totiž podle Hobbese přesvědčen egoista, který touží pouze po svém zachování a k ostatním chová nedůvěru a chce je ovládnout. Nedůvěra povstává z relativní rovnosti mezi lidmi: má-li více lidí podobnou naději na dosažení cíle, vzniká tak rivalita. V takovém stavu je život člověka „ošklivý, zvířecí a krátký“¹⁷⁷.

Locke vychází z týchž rovných schopností a možností. Přirozený stav má přirozený zákon, který zakazuje škodit druhému „v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku.“ V mezích přirozeného zákona platí pro člověka dokonalá svoboda činit cokoli se sebou samým či svým majetkem. Lidé si jsou rovni, *neboť všichni jsou tvorové téhož druhu*. Bůh totiž žádným zřetelným skutkem nepřenesl na nikoho právo na panství a svrchovanost. Pouze Bohu připisuje Locke právo a možnost změny. Bůh má vládu nad vším, právě z autority stvořitele všech lidí a světa. Přirozený zákon však opravňuje každého trestat přečiny proti němu. Může použít takových prostředků a intenzity, aby pro příště zabránil porušování přirozeného zákona. Dále má každý právo vymáhat náhradu škody, a to dle principu oko za oko, zub za zub. Protože však člověk má sklony ke zlomyslnosti, vášni a pomstě, je problematické, aby lidé byli soudci a vykonavatelé trestu ve své vlastní věci. Majetkem někoho se věc stává ve chvíli, kdy člověk vynaloží nějakou práci, aby ji získal. Od tohoto okamžiku je tato věc vyňata ze světa, který patří všem rovným dílem, a dána do vlastnictví tomuto člověku. Nikdo však v přirozeném stavu

¹⁷⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques. O původu nerovnosti mezi lidmi. 1949.

¹⁷⁶ ROUSSEAU, Jean-Jacques. O smlouvě společenské čili o základech politického práva. Praha: J. Otto, 1911.

¹⁷⁷ HOBBS, Thomas. Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského. Praha, 1941.

nemá právo majetek střídat a spotřebovávat více, než kolik potřebuje pro svou obživu¹⁷⁸. Zde je možné spatřit počátek myšlenky komunismu. Na rozdíl od Hobbese, Locke soudí, že lidé jsou od přirozenosti nesoběstační a potřebují k přežití další osoby. Důvodem sjednocování sice není touha po moci, nebo snaha ovládnout vše okolo sebe, ale základ je stejný, tedy touha po bezpečí a jistotách. Zatímco Hobbes a Locke vnímají člověka především jako racionální bytost, používající rozum pro zachování vlastního života a základ pro společnost, Rousseauův přirozený člověk je bytostí vášnivou a soucitnou. U Rousseaua lze rozlišit dvě fáze, ve kterých se člověk v přirozeném stavu vyskytuje. První z nich je tzv. prvotní člověk, který nezná řeč, umění, úctu, nemá pojem vlastnictví, ani spravedlnosti. Druhá fáze je přirozená společnost, která je založena na přírodních zákonech. Tito lidé mají pojem vlastnictví odvozen z přirozenosti, jsou si vědomi pojmů krásy a touží po uznání ostatních, ale jejich vášně jsou klidné a mají silný soucit. V této fázi se nachází podle Rousseaua většina divošských národů. A právě takový stav považuje Rousseau za nejlepší možný¹⁷⁹.

Z předchozích filosofických tezí vyplývá, že lidskou přirozeností můžeme nazvat to, co by měli všichni příslušníci lidského druhu sdílet napříč kulturami. Jestliže žijeme nyní v tomto čase a prostoru, vyvstává otázka, co udržuje v chodu právě probíhající životní a společenské procesy? Jakým dílem se na tom účastní lidská přirozenost a co to vlastně je, co je její podstatou? Edward O. Wilson, zakladatel sociobiologie, se při svém hledání lidské přirozenosti značně opírá o zkušenosti z biologie, srovnává různé sociální druhy a hledá vlivy evolučního vývoje na chování dnešního člověka. Navazuje na Darwinovu teorii přírodního výběru, původ druhů vidí v genetické náhodě a ekologické nutnosti. Žádný biologický druh nemá nějaký jej přesahující cíl, kromě toho, který je dán imperativy jeho genetické historie. Podle jeho názoru je „lidská mysl je zkonstruována způsobem, který ji uzavírá do tohoto základního omezení a nutí ji volit na základě čistě biologického mechanismu¹⁸⁰.“ Všechna další nadstavba kultury a víry je adaptací na prostředí nebo reakcí na to co bylo biologicky výhodné. Wilson poukazuje na to, jak hluboce člověka ovlivňuje jeho vrozený genetický potenciál, a na to, že morálka se vyvinula jako instinkt na biologickém základě. Čisté poznání je obrovský potenciál, avšak jak uvádí Wilson, vědomosti nemohou změnit základní pravidla lidského chování ani hlavní směr

¹⁷⁸ LOCKE, John. Esej o lidském rozumu. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1984, 407 s.

¹⁷⁹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. O původu nerovnosti mezi lidmi. 1949.

¹⁸⁰ WILSON, Edward O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?. Praha: Lidové noviny, 1993, 247 s.

předvídatelné dráhy dějin. Znalost sebe sama odhalí prvky biologické lidské přirozenosti, z nichž se rozrostl do různých forem moderní společenský život. Pomůže přesněji posoudit dopad různých činností a vyvarovat se nebezpečných budoucích směrů jednání.

Skládá se tedy lidská přirozenost ponejvíce ze základních (zvířecích) pudů a instinktů a je okořeněna tou specificky lidskou složkou? Do jaké míry je lidem vrozená např. agresivita, sexualita, altruismus a jakým způsobem je ovlivňuje prostředí? Z řady výzkumů vyplývá, že lidské bytosti mají k agresivnímu chování výraznou dědičnou predispozici. Avšak sama agresivita zahrnuje několik různých kategorií a těžko je definovatelným souborem různých reakcí. Wilson na základě příkladů ukazuje, že lidstvo není zdaleka tak krvelačné jak se mnohdy tvrdí, že jde jak o predispozice, tak o kulturní vzorce chování spojené vždy s určitým zájmem a prospěchem. V otázce sexuality zastává názor, že ačkoliv by byla biologicky i energicky výhodnější asexuální forma reprodukce, vyvinula se sexualita, protože vytváří rozmanitost, a tak dává lepší podmínky pro adaptabilitu a přežití. Rodina, definovaná jako společenstvo blízkých příbuzných a jejich dětí, zůstává jedním z univerzálních jevů lidské sociální organizace. Hlavním rysem lidské sexuality je, že přesahuje reprodukční účel a posiluje vznik a trvání svazku, sounáležitost a vztahy. Sociobiologie přináší také nový pohled na altruismus. Altruismus jako nesobecké dávání, varování před nebezpečím, sebeobětování, poskytnutí ochrany apod. se v živočišné říši vyskytuje nejen u savců, ale i u ptáků a sociálního hmyzu. Žádná stálá forma lidského altruismu není výslovně a totálně sebezníčovající, soucit je výběrový a často nakonec výhodný pro svého nositele. Avšak podle Wilsona existují dva typy altruismu. Altruistický impuls iracionální a jednostranně zaměřený na jiné lidi, bez touhy po stejné zpětné reakci a altruismus vedený vypočítavostí očekávající odezvu. Tyto tendence vedou ve společnosti k vytváření sociálních homeostází¹⁸¹.

Zajímavým protikladem k čistě vědeckému pojetí je odraz člověka a jeho přirozenosti v jednom z nejstarších pramenů lidské kultury. Bible nepojímá člověka jako bytost dobrou či špatnou, ale vybavenou sklonem k obojímu. Za společný znak židovsko-křesťanských principů můžeme považovat určitý den odpočinku /šabbat/ - jako judaistický svátek vyjadřuje ideje svobody, dokonalé harmonie mezi člověkem a přírodou, člověkem a Bohem, člověkem a člověkem. Práce je každá interference člověka s fyzickým světem, ať je konstruktivní nebo destruktivní, odpočinek je stav míru mezi člověkem a

¹⁸¹ WILSON, Edward O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?. Praha: Lidové noviny, 1993, 247 s.

přírodou. Nejvyšší hodnotou není práce nýbrž klid, stav, jenž nemá žádný jiný účel, než aby byl člověk lidským.

Úkol člověka je žít a jednat správným způsobem - tedy dodržovat zákon a stát se podobným Bohu. Zákon (micva) označuje povinnost, příkaz a člověk musí přijmout jeho – (micvot). Vzhledem k samé podstatě zákona není pocíťováno jak břemeno ale jako smysluplná cesta života. Přirozenost se zde chápe jako nějaké zlozvyky, snahy, návyky, které se pro nás staly přirozené, které bychom přitom mohli a měli ovládat svou vůlí, proměněnou boží láskou a mocí. My všichni se podílíme o tytéž lidské přirozenosti. Naše náklonnost hřešit je právě tak lidská jako je naše náklonnost konat dobro a naše schopnost navrátit se¹⁸².

Myslím, že biblický úhel pohledu nijak Wilsonův vědecký náhled nevyvrací, ale v mnohém ho doplňuje a tvoří vrstvu kultury a zkušenosti, která právě vystává ze vztahu člověka a společnosti v určitém prostředí a čase. Lidská kultura vytváří ohromné množství cílů, které někdy vystupují jako roztříštěné zájmy a jindy se množství spojuje v jednotu, jako například právě v židovsko-křesťanské tradici. Od těchto cílů se v kultuře odvíjí též pojetí lidské přirozenosti, tedy jestli jednáme ve shodě se stanoveným cílem či nikoliv. Lidská přirozenost prokazatelně nemůže existovat bez lidské kultury a naopak.

Zkušenost 20. století je taková, že představy o tom, co je lidská přirozenost (obsahující v sobě nezastupitelně mimo jiné i otázku, zda jsou si lidé rovni a co z této rovnosti či nerovnosti plyne), dokážou zásadním způsobem ovlivňovat osudy a životy milionů lidí.

Proto má smysl se po její podstatě ptát a tímto tázáním ji i utvářet. Podle mého názoru spočívá lidská přirozenost hlavně ve volbě, v možnosti, schopnosti a nutnosti se rozhodovat.

¹⁸² O lidské přirozenosti. Poutníci.com – web křesťanské mládeže. [online]. Dostupné z: <http://www.poutnici.com/o-lidske-prirozenosti.html>

6.3 Příroda

„Zemi jsme nezdědili po předcích, ale máme ji půjčenou od svých vnuků.“

(indiánská moudrost)

Slovo „příroda“ bylo do většiny evropských jazyků převzato z latiny; výjimečně bylo vytvořeno napodobením latiny resp. řečtiny Sama latina totiž termínem „natura“ napodobila řecké slovo FYSIS, a to etymologicky důvěrným spojením se slovesy, poukazujícími k rození a růstu.

Všechno se zdá nasvědčovat tomu, že pro první filosofy byla FYSIS jedním ze stěžejních témat, a to nejspíš právě proto, že se filosofie „zrodila“ zároveň s geometrií, téměř bychom mohli říci jako „dvojče“ geometrie (případně matematiky). Vynález pojmů a pojmovosti byl spjat s přesvědčením, že skutečně „poznat“ lze jen to, co se nemění, zatímco to, co se mění a pohybuje, lze pouze *nahlížet* či *poznávat* – THEORIA. Protože však všechno „fysické“ (v jiném smyslu, než dnešní „fyzické“) se rodí, roste a hyne, otvírá to před námi obrovský problém: je vůbec možná nějaká „teorie“, nějaké opravdové „vědění“ toho, co to je FYSIS? Odtud i zpráva (nejspíš legenda), že snad všichni významní před Sokratovští myslitelé (např. Parmenidés, Táles aj.) se intenzivně zabývali tímto problémem a že dokonce psali pojednání, nazývaná nejčastěji PERI FYSEÓS, což dodnes překládáme „O přírodě“ (proto se jim také dostávalo pojmenování „fysikové“)¹⁸³. Později už nebylo rozhodující, zda se něco „mění“ nebo zda to je „nehybné“; důraz se přesunul na otázku „původu“ a tím i autority. Právě sofisté se poprvé odvolávali k „přírodě“ („přirozenosti“) jako k autoritě a jakési „normě“. Příroda (nazývaná také *hmotný svět* nebo *přírodní svět*), může být také chápána jako veškerá hmota a energie a to hlavně v základní, člověkem neovlivněné formě. Je nám dána, bereme ji na vědomí, nerozumíme jí a nemáme nad ní žádnou moc.

Filosofická zkoumání živé přírody snad ukazují prostor pro pochopení místa člověka v přírodě. Člověk je přírodní bytost, pro kterou je její přirozenost problematická. Tato problematičnost se projevuje na úrovni individuální, sociální i druhové. Už prométheovský mýtus poukazuje na nedostatečné nástrojové vybavení lidské přirozenosti (nicotná srst, zuby, drápy), které proto musí být doplněno ohněm, na úrovni doslovné i jako metafory intelektu. To je člověku přirozené jako druhu. Domnívám se,

¹⁸³ BLECHA, Ivan. Filosofický slovník. 2. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, 463 s.

že mluvíme-li o přírodě, mluvíme o vlastním životě. Ať vědomě či nevědomě, náš život se řídí rytmem přírody. Ať *fysis* nebo *natura*, to co se rodí, roste a hyne, je živé. Veškerý život se projevuje pohybem, a proto je pohyb i základní potřebou každého člověka. Bývá dokonce předpokladem zdraví a prostředníkem spokojeného životního pocitu, zvláště, je-li uskutečňován spontánně, tedy přirozeně. Pohyb můžeme označit za harmonizující, může napomáhat ke změně postojů k sobě samému a je také sebevýchovným tvořivým činitelem – klidný a pečlivý pohyb doprovázejí kladné psychické kvality, které se snadno přenášejí i do jiných lidských činností. Většina pochodů v našem těle probíhá bez volního úsilí v návaznosti na celé spektrum přírodních rytmů, tzv. biorytmů. Rytmus tedy můžeme nazvat organizující silou. Rozčleňuje a znovu sjednocuje mnoho procesů, vnáší do nich pravidelnost a jednotící řád. Tyto rytmické procesy poznává člověk v úzkém vztahu s přírodou. Pravidelný životní rytmus má významnou terapeutickou funkci¹⁸⁴. Neuspořádaný čas je typickým znakem naší civilizace. Život ubíhá bez přestávek, jakoby bez dechu, stále kupředu a rychlejším tempem. Mimochodem za pozoruhodnou souhru pohybu a rytmu je považováno dýchání. Zabezpečuje nejenom funkce fyziologické, ale je velmi úzce spojeno s psychikou. Soustředěným a hlubokým dýcháním se můžeme zbavit strachu, aktivovat pozornost, zjasňovat myšlení a ztišit se k hlubším niterným prožitkům.

Obřady – rytmické milníky na cestě životem

S pohybem planety Země probíhají změny ročních období, rytmy dnů, střídání dne a noci. Všechno dění v přírodě nese stopu posvátného pořádku. Život se odehrává v určitém pohybu a zastavení v něm vždycky odpovídala rytmu přírody. K přirozenému životu patří nejen bezduchý odpočinek, ale také slavnostní prožívání času oddechu. Tak se i my můžeme přesouvat z všednosti do posvátnosti. Tím načerpáme nové síly k návratu k sobě samým i k tomu, co nás přesahuje. Jedním z cílů obřadů bylo také obnovení vztahu jednotlivce k pospolitosti. Trvalé porušování přírodních rytmů vede nutně k narušení řádu života.

V dávných dobách byly vztahy mezi lidmi a přírodou s rytmy uchovávány a pěstovány v kultovním a náboženském životě. Jejich cílem bylo neustále oživovat bezprostřední prožitky koloběhu života v přírodě. O rytmu a jeho významu pro život člověka pojednává mimo jiné dílo Rudolfa Steinera – zakladatele antropozofie a waldorfské pedagogiky. Svou

¹⁸⁴ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Vůle ke zdravému životu*. Praha: Onyx, 1996, 174 s.

pedagogiku založil na snaze vychovávat děti v rytmu přírodního a univerzálního řádu. Oslavy hlavních ročních svátků – s návazností na rytmy přírody – se ukázaly být podstatným elementem, oživujícím rytmicitu v myšlení, cítění i konání dětí¹⁸⁵.

Můžeme tedy uvažovat nad tím, zda nás moderní doba nevhání do konfliktů s přírodou a časem. Čím je pak naše tělo konfliktnější, tím méně vnímáme biorytmy. Nevyváženost osobnosti pak může přinášet problémy v důvěře a sociální komunikaci.

Nejedná se pouze o problém naší doby, ale o všeobecně lidský problém, který v této době vlastně kulminuje.

Naslouchání rytmu přírody ovlivňuje náš mozek i naši mysl. Mysl není totéž, co rozum nebo myšlení; je svým obsahem bohatší a rozsahem širší, protože v sobě zahrnuje nejen myšlenky, ale i představy, vize, hodnoty, postoje, city, vůli a také nevědomé i nadvědomé elementy a procesy. Cesta k přirozenému životu je proto i cestou duchovní. To není úkol snadný ani krátkodobý. V cestě mimo jiné stojí mechanistický a krajně racionalistický způsob myšlení a jemu odpovídající konzumní způsob života, ochuzený o etický a duchovní rozměr. „Ztrátou povědomí celistvosti člověka a jeho sounáležitosti se světem se porušila nejenom nezbytná komunikace s druhým člověkem, ale především člověka se sebou samým a proto i s tím, co jej přesahuje¹⁸⁶.“

Východiskem pro výchovu a sebevýchovu k proměně vztahu k přírodě by měla být myšlenka na důsledky, které přinesou naše činy jak pro naše současníky, tak pro naše potomky.

¹⁸⁵ STEINER, Rudolf. *Roční koloběh jako proces dýchání Země a čtyři velké sváteční doby*. Písek: Studium, [2005?], 1 sv. (v různém stránkování).

¹⁸⁶ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Vůle ke zdravému životu*. Praha: Onyx, 1996, 174 s.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7. Výzkum

V poslední kapitole diplomové práce se věnuji výsledkům, které byly získány výzkumem realizovaným na náhodně vybraných základních školách. Do výzkumu byly zařazeny školy městské i venkovské. Hlavním cílem výzkumu byla verifikace nebo falsifikace těchto hypotéz:

H1:

Děti staršího školního věku „ušlechtilé divochy“ stále znají a vnímají je jako pozitivní vzory.

H2:

Chlapci preferují „ušlechtilé divochy“, jejich hodnoty a jimi inspirované aktivity více než dívky.

7.1 Metodologie výzkumu

Výzkumná metoda

Pro sběr dat jsem využila metodu dotazníku. Jedná se o kvantitativní metodu, jejímž cílem je získat velké množství dat za poměrně krátkou dobu. Při realizaci dotazníkového šetření je však důležité počítat s nižší návratností odeslaných formulářů. Dotazník bývá řazen mezi metody subjektivní. Respondenti mají prostor, díky neosobnímu kontaktu, ovlivnit své odpovědi. Na druhou stranu může anonymita v dotazníku poskytnout prostor pro získání pravdivých údajů, jelikož identita respondentů, na rozdíl např. od rozhovoru, zůstane v utajení.

Výběrový soubor

Výběrovým souborem jsou základní školy v okrese Brno – venkov a Vysočina. Z jejich celkového počtu byla náhodným výběrem vybrána část škol (Zastávka, Ostrovačice, Deblín, Velká Bíteš, Žďár n/ Sázavou), ve kterých proběhl vlastní výzkum.

Charakteristika respondentů

Účastníky výzkumu jsou žáci ročníků druhého stupně vybraných základních škol. Věkové rozmezí je od 12 let do 15 let. V rámci zachování názoru obou pohlaví bylo osloveno podobné procento dívek a chlapců.

Průběh sbírání dat

Žáci byli seznámeni s postupem při vyplňování dotazníku a byli upozorněni na anonymitu dotazníku (uvedení jména by jim však nedělalo problém). Žáci neměli s výzkumnou metodou problém, projevíli zájem, ochotu a porozumění, pracovali rychle. Nezpochybnitelným faktem je, že výsledky dotazníku mohou být zkresleny autocenzurou některých respondentů (např. žákům 9. tříd trvalo vyplňování dotazníku déle, což přisuzují určité míře sebekontroly). Celkem bylo vyplněno 130 dotazníků.

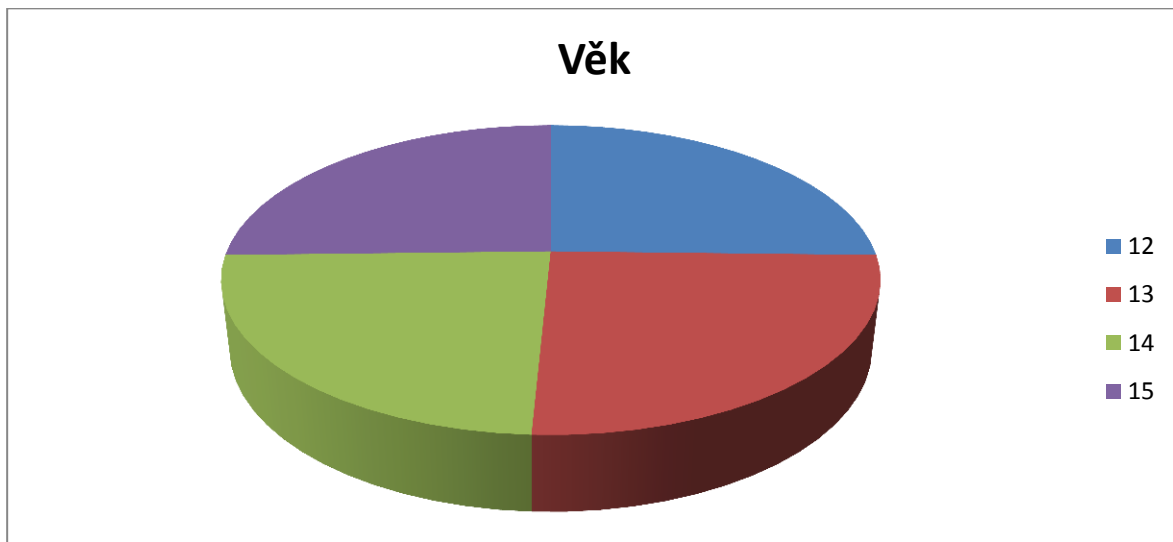
Stanovení výzkumných otázek

Dotazník je složen z 11 jednoduchých uzavřených otázek. Respondent odpovědi na otázky vybírá z předem připravené nabídky odpovědí. První dvě otázky jsou identifikační – věk a pohlaví.

7.2 Vlastní výzkum

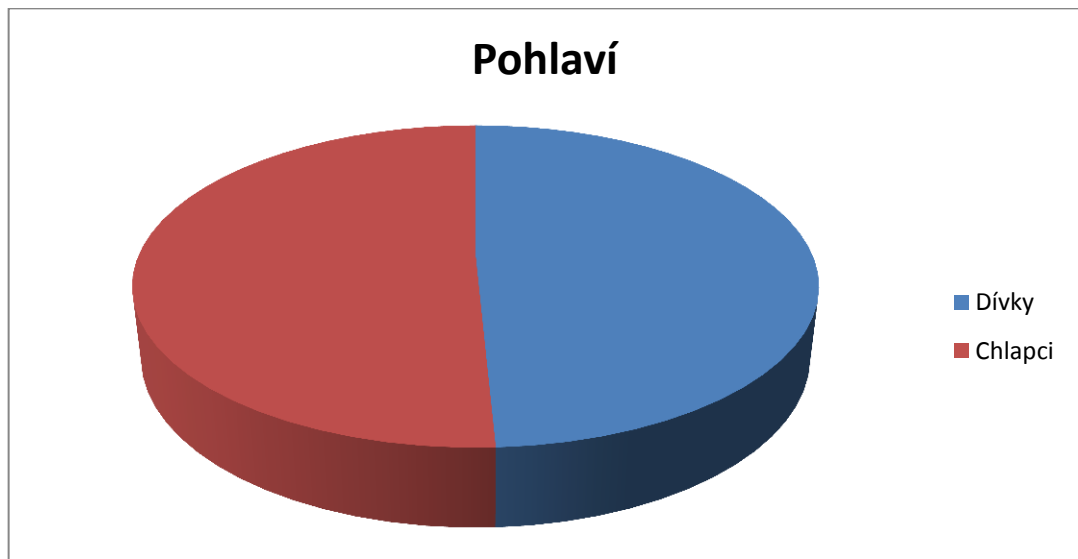
Otázka č. 1: Kolik je ti roků?

Graf č. 1

Otázka č. 2: Jsi dívka nebo chlapec?

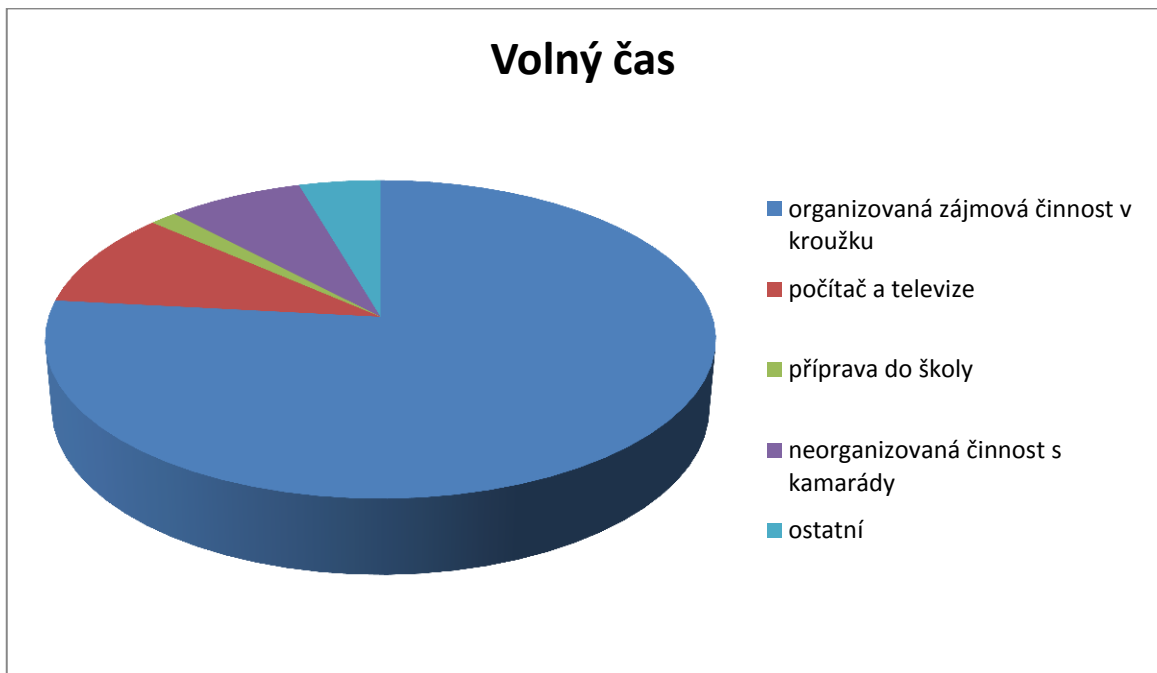
Graf č. 2

Z uvedených grafů vyplývá, že jak věkové kategorie, tak kategorie pohlaví byly ve výzkumu rovnoměrně zastoupeny.

Otázka č. 3: Jak trávíš svůj volný čas?

Graf č. 3

Otázka č. 4: Který z uvedených kroužků navštěvuješ?

Graf č. 4

Poznámka k otázce č. 4:

Z 26 dětí, které uvedly, že navštěvují skautský oddíl jich 5zná E. T. Setona jako spoluzakladatele skautingu a 4 z nich četli knihu Dva divoši.

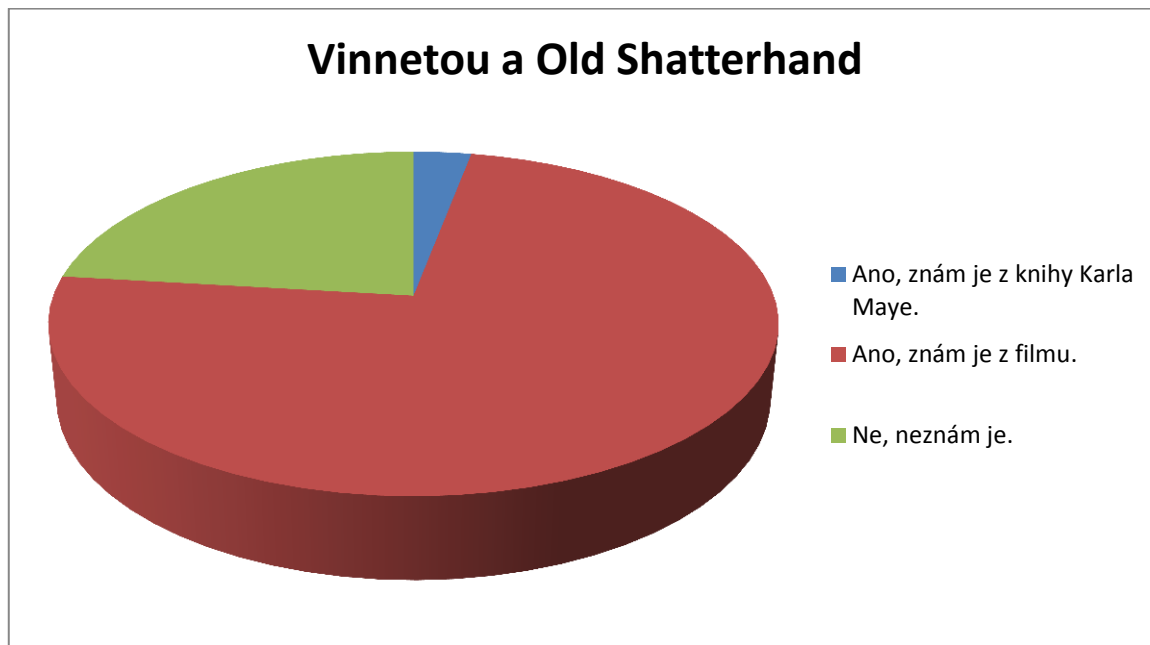
Otázka č. 5: Hrál(a) sis někdy na Indiány, kovboje nebo zálesáky? Můžeš označit více odpovědí.

Graf č. 5

Otázka č. 6: Znáš Vinnetoua, náčelníka Apačů a jeho bílého bratra Old Shatterhanda?
Pokud ano, odkud?

Graf č. 6

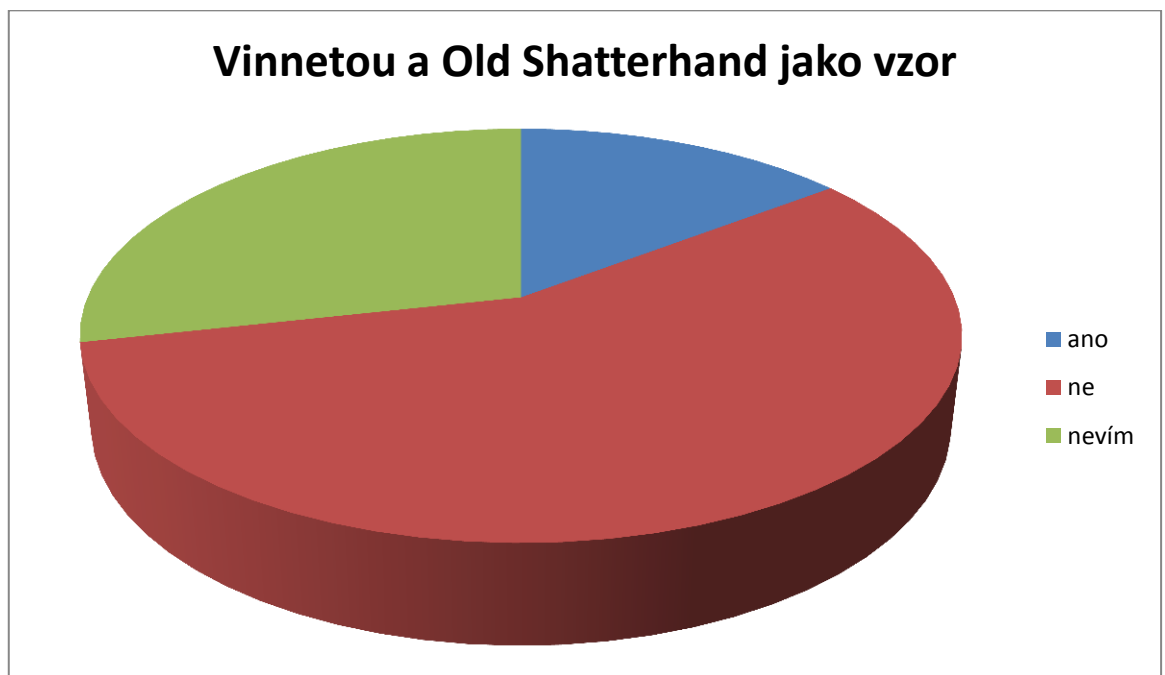
Otázka č. 7: Mají tyto hrdinové nějaké vlastnosti, které se ti líbí? Pokud ano, označ, jaké to jsou (můžeš označit více odpovědí).

Graf č. 7

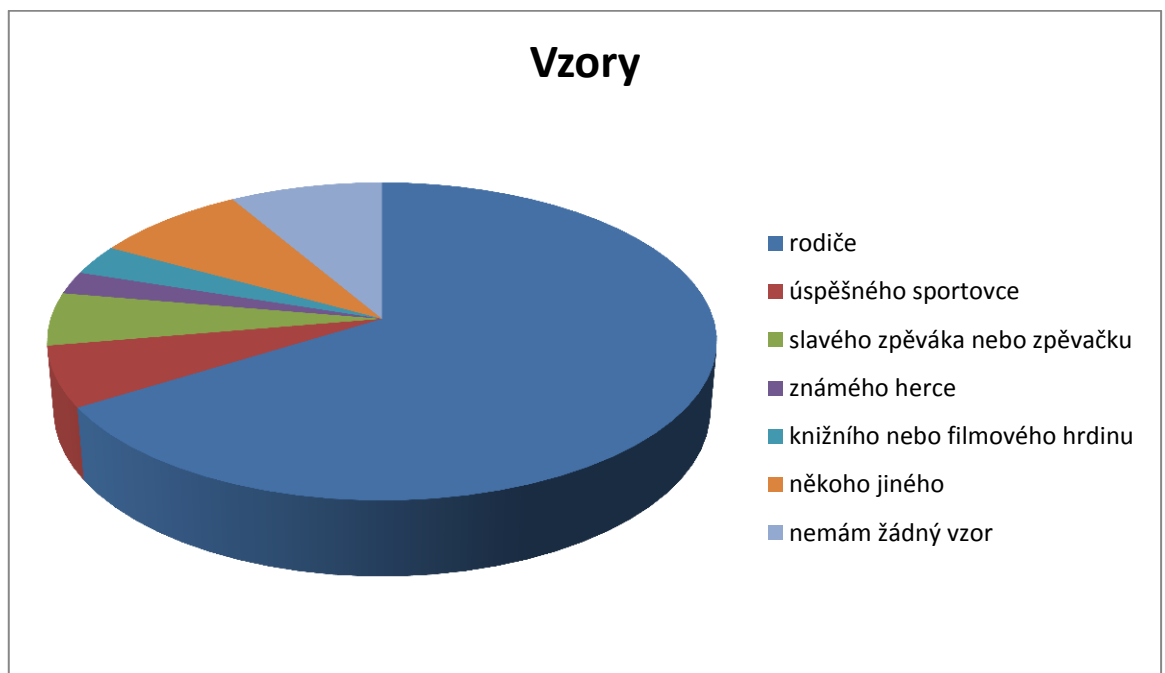
Otázka č. 8: Jsou tito románoví a filmoví hrdinové tvými vzory?

Graf č. 8

Otázka č. 9: Koho považuješ za svůj největší vzor?

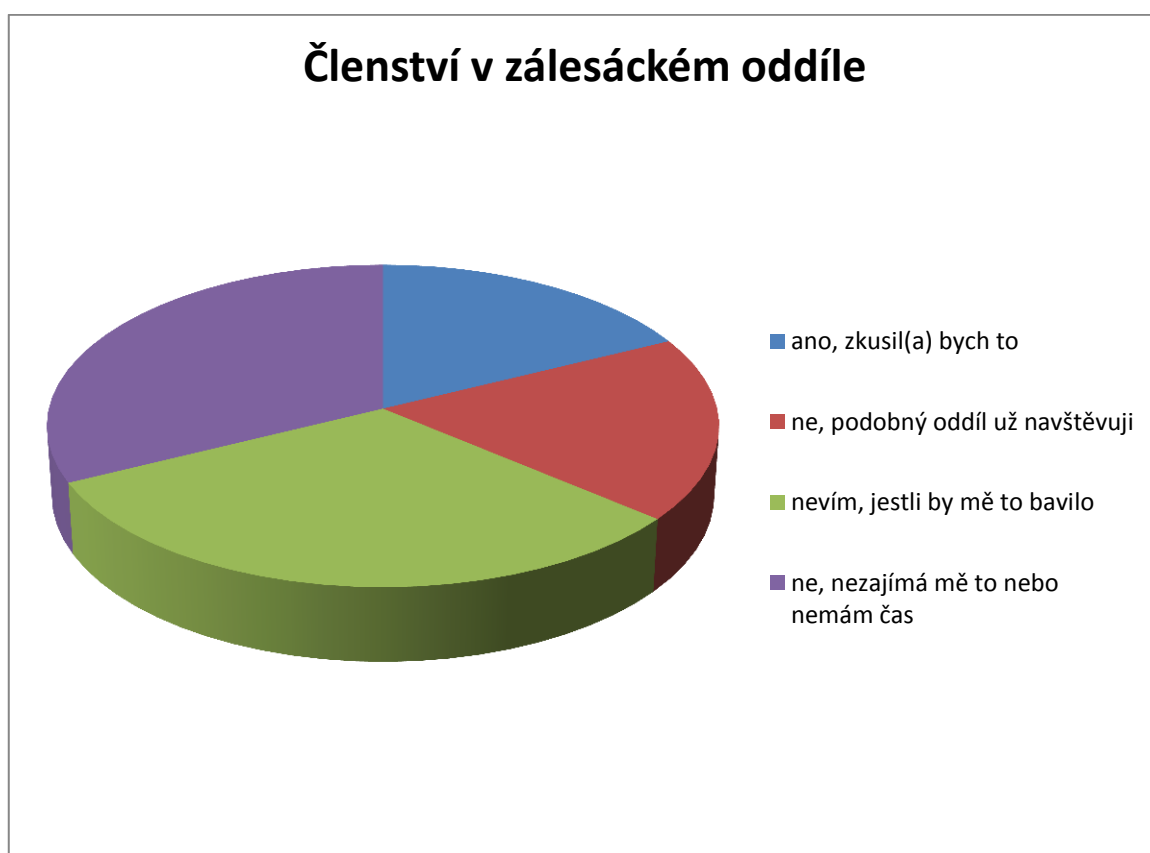
Graf č. 9

Otázka č. 10:

Pokud bys měl(a) možnost navštěvovat zájmový oddíl, kde by ses učil(a) zálesáckým a indiánským dovednostem jako jsou výpravy a poznávání přírody, život v přírodě, stopování, pozorování zvěře, ochrana přírody, stavba a táboření v indiánském týpí, příprava ohniště a rozdělávání ohně, vaření na ohni a indiánské hry a obřady, využil(a) bys této příležitosti?

Graf č. 10

Poznámka k otázce č. 10:

Z 23 dětí, které by chtěly být členy zálesáckého oddílu, je 9 dívek a 14 chlapců.

Otázka č. 11: Kdyby bylo možné vyzkoušet si výše uvedené činnosti na letním táboře, přihlásil(a) by ses na tento tábor?

Graf č. 11

Poznámka k otázce č. 11:

Z 28 dětí, které by se na „zálesácký“ tábor přihlásili je 11 dívek a 17 chlapců. Žáci deváté třídy by se do táborového programu rádi zapojili také v roli pomocníků a instruktorů.

7.3 Interpretace výsledků výzkumu

Odpovědi respondentů jsem vyhodnotila prostřednictvím kruhových diagramů, které umožňují názornější přehled získaných výsledků. Z výzkumu vyplynulo, že „ušlechtilé divochy“ vnímá v dnešní době jako vzor 15% dotázaných žáků.

Tím byla hypotéza č. 1 (Děti staršího školního věku „ušlechtilé divochy“ stále znají a vnímají je jako pozitivní vzory.) verifikována.

Na otázky, týkající se konkrétních hodnot a aktivit inspirovaných „ušlechtilými divochy“ odpovědělo kladně 7% dívek a 11% chlapců (otázka č. 10) a 8% dívek a 13% chlapců (otázka č. 11).

Také hypotéza č. 2 (Chlapci preferují „ušlechtilé divochy“, jejich hodnoty a jimi inspirované aktivity více než dívky.) byla verifikována.

Výzkum dále ukázal, že většina dětí ve věkovém rozmezí 12 – 15 let preferuje vzory chování ve vlastních rodičích.

Závěr

Životní hodnoty a kvalita našeho života souvisejí především s procesem a úrovní socializace. Během ní přijímáme za své určité zásady, způsoby chování, názory a postoje, které jsou v naší společnosti důležité, uznávané a správné. Tento proces probíhá nepřetržitě po celý život, jeho těžiště však leží v dětství a rodině. Dětství je také časem her, fantazie a hrdinů. Proč tedy nevyužít toho, že hrdinové děti inspirují a motivují. Návratem k přírodě probudíme v dětech pocit sounáležitosti s minulostí a tradičními hodnotami, ke kterým se vracíme v době, kterou někteří klasifikují jako období bezradnosti a váhání vlastní kultury. Degradace zdánlivě obyčejných hodnot, jako je slušnost k druhému, vzájemná pomoc, hodnota kamarádství a pozitivních vztahů v životě v nás probouzí touhu po ideálu. Právě tím je „ušlechtilý divoch“, který se čas od času vynoří jako projekce našich nenaplněných očekávání a neuspokojených potřeb.

Jsem přesvědčena, že cesta k dobrému životu leží ve vzájemném pochopení, otevřenosti, toleranci a ochotě pomoci. Pokud budeme mít snahu a vůli poznat sami sebe, a ponecháme-li dětem přirozenou možnost volby, vyrostou z nich vyrovnaní, svobodní a šťastní lidé.

Použitá literatura a informační zdroje:

Publikace

ALLAH. Ernest Thompson Seton: bibliografie, životopis, překlady : (soubor různorodých textů). Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově, 2012, 68 s. ISBN 978-80-85063-17-2.

ANDERSON, H. A. Náčelník - Ernest Thompson Seton a mizející Západ, Centrum ST, Praha 2012, ISBN 978-80-904543-0-9

BLECHA, I. Filosofický slovník. 2. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

BREZINKA, W. Východiska k poznání výchovy. Brno: nakladatelství L. Marek, 2001. ISBN

80-86263-23-1.

BRÁZDA, R. Srovnávací etika. Vyd. 1. Praha: KLP, 2002, 244 s. ISBN 80-85917-86-6.

BUDIL, I. T. Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Praha: Triton, 2003, 487 s. ISBN 80-7254-321-0.

CACH, J. J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz, Výbor z pedagogického díla, SPN, Praha, 1967

CARTER, F. Škola Malého stromu, Kalich, 2007

CLARKOVÁ, E., EDMONDSOVÁ, M. Hlasy větrů, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2000, ISBN: 80-7106-250-2

ČAČKA, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000, 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

DANĚK, M. Pedagogika Setonova woodcraftu, Zlín, 2011, Diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií

DOSTÁL, A. Kdo je J. J. Rousseau. Praha: Orbis, 1947

EASTMAN, Ch. A. Duše Indiánova. Praha: Sfinx, 1923

EASTMAN, Ch. A. Indián v mládí. Praha: J. Laichter, 1915

EYROVI, L. a R. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-360-9.

FARIN, K. Karel May - první německá pop-hvězda. 1.vyd. Praha: Arcadia, 1994, 153 s. ISBN 80-85812-09-6.

FAST, H. Pochod Cheyennů. Jihlava: Madagaskar, 1996, 218 s. ISBN 80-902044-5-7.

FONTANA, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8

GEIST, B. Sociologický slovník, Praha: Victoria Publishing 1992. ISBN 80-85605-28-7.

HENSLIN, E. R. Otec a syn. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-068-3

- HEŘMAN, Z. Karel May. Praha: Albatros, 1989, 4 s.
- HOBBS, T. Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského. Praha, 1941.
- HŘEBÍČKOVÁ, B. Karel May: 25. února 1842 - 30. března 1912 : personální bibliografie. Gottwaldov: Knihovna DK ROH Svít, 1987, 14 s.
- JONES, D. M. a B. L. MOLYNEAUX. Americká mytologie: ilustrovaná encyklopedie bohů, duchů a posvátných míst Severní Ameriky, Mezoameriky a Jižní Ameriky. 1. vyd. Praha: Rebo Productions, 2002, 256 s. ISBN 80-7234-177-4.
- JORDÁN, K. a J. MORAVEC. Muž zvaný Old Shatterhand: Karel May-osudy, knihy a hrdinové. Praha: Toužimský a Moravec, 1997, ISBN 80-85773-79-1.
- KOHOUTEK, R. Základy užití psychologie. Brno: CERM, 2002, 544 s. ISBN 80-214-2203-3.
- KOHOUTKOVÁ, I. Jean Jacques Rousseau: Jeho pedagogika, Emil čili o výchování, Pardubice, 2011, Bakalářská práce, Univerzita Pardubice, Fakulta filosofická.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky, Paido, Brno, 2001, ISBN: 80-7315-004-2
- KUBÍČKOVÁ, M. 1992. Vůle ke zdravému životu. Praha: Onyx, 1992. ISBN 80-85-228-37-8.
- KUPKA, M. Životopis ETS, In Ernest Thompson Seton, bibliografie, životopis, překlady, Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 2012
- LIEDLOFOVÁ, J. Koncept kontinua, Dharma Gaia, Praha, 2007
- LOCKE, J. Esej o lidském rozumu. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1984, 407 s.
- MAY, K. Já, náčelník Apačů: život a dílo Karla Meye. 1.vyd. Praha: Olympia, 1992, 218 s., obr. příl. ISBN 80-7033-196-8.
- MAY, K. Vinnetou. 1. vyd. Praha: SNDK, 1965, 3 sv.
- NĚMEC, J. Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času, Paido, Brno, 2002, ISBN: 80-7315-012-3
- NOVÁK, J.; BREJCHA, R.; SVOBODA, M. J. J. Rousseau, jeho doba, život a dílo
- PECHA, L. Woodcraft, Lesní moudrost a lesní bratrstvo, Olomouc: Votobia, 1999, 342 s. ISBN 80-7198-353-5
- PIAGET, J. a B. INHELDER. Psychologie dítěte. Vyd. 3., v nakl. Portál 2. Praha: Portál, 2000, 143 s. ISBN 80-7178-407-9.
- PLHÁKOVÁ, A. Dějiny psychologie. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 328 s. ISBN 80-247-0871-x.
- PORSCH, J. a kol. Kmenové zřízení, 1. vyd. Praha: Liga lesní moudrosti, 2011, 143 s. ISBN 978-80-904567-0-9

- POSPÍŠILOVÁ, H. Mládež, hodnoty a volný čas, Hanex, Olomouc, 2010 ISBN: 978-80-7409-036-3
- PRŮCHA, J. Multikulturní výchova, Triton, Praha, 2011, ISBN: 978-80-7387-502-2
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, J., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- ROLLAND, R. Nesmrtelné stránky J. J. Rousseaua. 2.vyd. Praha: Fr. Borový, 1948.
- ROUSSEAU, J. J. Emil, čili, O vychování. 3. vyd., zrevidované. Olomouc: Promberger, 1926
- ROUSSEAU, J. J. O původu nerovnosti mezi lidmi, Svoboda, Praha, 1949
- ROUSSEAU, J. J. O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva, Linhart, Praha, 1949
- ROUSSEAU, J. J. Rozpravy. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1979. 282 s.
- ROUSSEAU, J. J. Sny samotářského chodce, K+D Svoboda, Praha, 2002, ISBN 80-903140-0-7
- ROUSSEAU, J. J. Vyznání. 3.vyd. Praha: Odeon, 1978. 544s.
- RÖD, W. Novověká filosofie. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2004, 579 s. ISBN 80-7298-109-9
- SAK, P. Mládež na křižovatce. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-20-6.
- SEIFERT, M. Přírodou a životem k čistému lidství: příručka českých junáků. Praha: Dědictví Komenského, 1920
- SEIFERT, M. Radostná škola: Kapitoly o činné škole v cizině a o budoucí škole naší. Olomouc: R. Promberger, 1929.
- SETON, E. T. Cesta životem a přírodou, Orbis, Praha, 1977
- SETON, E. T. Dva divoši, Albatros, Praha, 1983
- SETON, E. T. Dvanáct tajemství lesa. V Praze: B. Kočí, 1925, 39 s.
- SETON, E. T. Kniha lesní moudrosti, Olympia, Praha, 1991
- SETON, E. T. Král vlků, Olympia, Praha 1974
- SETON, E. T. Poselství rudého muže, Chvojko nakladatelství, Praha, ISBN: 80-901622-9-0
- SETON, E. T. Rolf zálesák, Mladá fronta, Praha, 1984
- SETON, E. T. *Vudkraft*. Brno, 1939.
- SMALL, M. F. Naše děti, naše světy, Dharma Gaia, Praha, 2012
- SNYDER, G. Praxe divočiny, Dharma Gaia, Praha, 1999

SPOUSTA, V. et al. Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

STINGL, M. Indiáni bez tomahavků. 3. přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1976, 357 s., 74 s. obr. příl.

STINGL, M. Války rudého muže. 2. soubor. vyd. Praha: Naše vojsko, 1996, 267 s. ISBN 80-206-0226-7.

ŠTŘELEČEK, S. Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I. Brno: Paido, 1998, ISBN 80-85931-61-3.

ŠTORCH, E. Dětská farma: eubiotická reforma školy. Brno: Ústřední spolek jednot učitelů na Moravě, 1929, 177 s.

THOREAU, H. D. Walden, aneb, Život v lesích, Vyd. 5., Praha: Odeon, 1991. 306 s.

VÁGNEROVÁ, M. Psychologie školního dítěte. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-240-0659-6.

WILSON, E. O. O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?. Praha: Lidové noviny, 1993, 247 s. ISBN 80-7106-076-3.

ZELENÝ, M., Milan FIBIGER, Eva SMRČINOVÁ a Petr URBAN. Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik, 1. vyd. Praha: Albatros, 1994, 255 s. ISBN 80-00-00415-1.

ZEMÁNEK, J. Divočina - příroda, duše, jazyk. Praha: Kant, c2003, 171 s. ISBN 80-86217-82-5.

Internetové informační zdroje:

Dorozumívání. Indiáni severní Ameriky. [online]. Dostupné z: <https://indiani.wordpress.com/2009/07/30/dorozumivani/>

Národ bez hrdinů. *Dotyk*. [online]. Dostupné z: <http://www.dotyk.cz/>

Odkaz Jeana Jacquesa Rousseaua dnešku. *Český rozhlas*. [online]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/cro6/vsouvislostech/_zprava/548331

O lidské přirozenosti. Poutníci.com – web křesťanské mládeže. [online]. Dostupné z: <http://www.poutnici.com/o-lidske-prirozenosti.html>

O Woodcraftu samotném. *Woodcraft*. [online]. Dostupné z: http://www.woodcraft.cz/index.php?right=infostudna_napsali&lan=cs

Tanec na powwow. *Powwow.cz*. [online]. Dostupné z: <http://powwow.cz/tanec.html>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Indiánské války [online]. Dostupný z WWW: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Indi%C3%A1nsk%C3%A9_v%C3%A1lky&oldid=12337344

Woodcraft way. E. T. Seton Institute. [online]. Dostupné z: <http://etsetoninstitute.org/the-woodcraft-way/>

Život a dílo Karla Maye. *Mayovky na internetu*. [online]. Dostupné z: <http://karel-may.majerco.net/zivotopis/>

100 let od smrti velkého vypravěče Karla Maye. *i – noviny.cz*. [online]. Dostupné z: <http://www.i-noviny.cz/nazor/100-let-od-smrti-velkeho-vypravece-karla-maye#.VOg7Po6G89I>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

	název	str.
Obrázek č. 1	Znak Woodcraftu	38
Obrázek č. 2	Čtyřnásobný zákon	39
Tabulka č. 1	Indiánské jazyky	75
Graf č. 1	Věk	102
Graf č. 2	Pohlaví	103
Graf č. 3	Volný čas	103
Graf č. 4	Druh organizované zájmové činnosti	104
Graf č. 5	Hry na Indiány, kovboje a zálesáky	104
Graf č. 6	Vinnetou a Old Shatterhand	105
Graf č. 7	Oblíbené vlastnosti	105
Graf č. 8	Vinnetou a Old Shatterhand jako vzor	106
Graf č. 9	Vzory	106
Graf č. 10	Členství v zálesáckém oddíle	107
Graf č. 11	Účast na letním táboře	108

SEZNAM PŘÍLOH

	název
P1	Dotazník
P2	Táborová hra „Ztracený odkaz“ (Crhová, K., Crhová Holubářová, P.)

Příloha P I:

Dotazník

Identifikační otázky

Škola:

Otázka č. 1:

Kolik je ti roků?

Otázka č. 2:

Jsi dívka nebo chlapec?

Otázka č. 3:

Jak trávíš svůj volný čas?

- chodím do zájmového kroužku
- připravuji se do školy (píšu domácí úkoly a učím se)
- hraju hry na počítači nebo se dívám na televizi
- jdu ven s kamarádem
- ostatní

Otázka č. 4:

Který z uvedených kroužků navštěvuješ?

- sportovní oddíl
- hudební kroužek (ZUŠ)
- výtvarný kroužek (ZUŠ)
- přírodovědný oddíl
- skautský oddíl
- ostatní

Otázka č. 5:

Hrál(a) sis někdy na Indiány, kovboje nebo zálesáky? Můžeš označit více odpovědí.

- na Indiány
- na kovboje
- na zálesáky
- na nic z toho jsem si nehrál(a)

Otázka č. 6:

Znáš Vinnetoua, náčelníka Apačů a jeho bílého bratra Old Shatterhanda?

Pokud ano, odkud?

- Ano, znám je z knihy.
- Ano, znám je z filmu.
- Ne, neznám je.

Otázka č. 7:

Mají tito hrdinové nějaké vlastnosti, které se ti líbí?

Pokud ano, označ, prosím, jaké to jsou (můžeš označit více odpovědí).

- smysl pro přátelství
- smysl pro spravedlnost
- pravdomluvnost
- pomoc slabším a bezbranným
- odvaha a statečnost
- fyzická zdatnost
- znalost přírody
- nevím

Otázka č. 8:

Jsou tito románoví a filmoví hrdinové tvými vzory?

- ano
- ne
- nevím

Otázka č. 9:

Koho považuješ za svůj největší vzor?

- rodiče
- úspěšného sportovce
- slavného zpěváka nebo zpěvačku
- známého herce
- knižního nebo filmového hrdinu
- někoho jiného
- nemám žádný vzor

Otázka č. 10:

Pokud bys měl(a) možnost navštěvovat zájmový oddíl, kde by ses učil(a) zálesáckým a indiánským dovednostem jako jsou výpravy a poznávání přírody, život v přírodě, stopování, pozorování zvěře, ochrana přírody, stavba a táboření v indiánském týpí, příprava ohniště a rozdělování ohně, vaření na ohni a indiánské hry a obřady, využil(a) bys této příležitosti?

- Ano, zkusil(a) bych to.
- Ne, podobný oddíl už navštěvuji.
- Nevím, jestli by mě to bavilo.
- Ne nezajímá mě to nebo nemám čas.

Otázka č. 11:

Kdyby bylo možné vyzkoušet si výše uvedené činnosti na letním táboře, přihlásil(a) by ses na tento tábor?

- ano
- ne
- nevím
- jezdím na jiný tábor

Příloha P 2:

Táborová hra „Ztracený odkaz“

TABOROVA

HRA

ZTRACENÝ ODKAZ

Rozvrh dne

- 7:45 Budiček, rozcvička, hygiena, úklid stanů
8:30 - 9:15 Snídaně, kontrola úklidu (souběžně, zajistí rodoví náčelníci), likvidace defektů
9:15 Sběr dřeva pro zajištění chodu kuchyně
9:45 - 12:45 Dopolední program
10:30 Svačina
13:00 - 14:00 Oběd
14:00 - 15:00 Polední klid
15:00 - 18:00 Odpolední program
16:00 Svačina
18:00 - 19:00 Osobní volno
19:00 - 19:45 Večeře
19:45 - 21:15 Večerní program
21:15 Příprava na večerku, hygiena, rozdělení hlídek
21:45 Večerka

Rozvrh týdne

	dopoledne	odpoledne	večer
sobota	Příjezd na tábor, ubytování se. Seznámení se zásadami táborového života, stavnami, denním rozvrhem ...	Seznámení se s koňmi, rekapitulace koňských zkušeností jed. účastníků, provizorní rozdělení koní mezi děti (dětí mezi koně). Základní pravidla pro zacházení s koňmi a pohybu okolo nich. Svezení se na louce.	Sběr dřeva na táborový oheň, lov bizona. Večerní posezení u ohně, opečení „bizoního masa“. (1)
neděle	Sk1 - koně Sk2 - výroba medicínových váčků	S1 Sk1 - výroba medicínových váčků Sk2 - koně	U ohně (napřed nutno připravit dřevo), rozdání indiánských jmen.
pondělí	Sk1 - výroba luku a tupého šípů / šípů Sk2 - koně	Sk1 - koně Sk2 - výroba luku a tupého šípů / šípů	Střelba z luku na terč S2
úterý	S3 Sk1 - koně Sk2 - výroba lapačů snů	S4 Sk1 - výroba lapačů snů Sk2 - koně	Oheň, indiánské písně a tance.
středa	S5 Sk1 - do svačiny příprava slavnosti, po svačině koně Sk2 - do svačiny koně, po svačině příprava slavnosti.	Bizoní slavnost pro rodiče. Sk1 - rodiče, prezentace koňopráce, tance, lukostřelby apod. Sk2 - rodiče, prezentace koňopráce, tance, lukostřelby apod.	Pečení hadů (nebo placek, jak kdo chce) S6 (v noci)
čtvrtek	S7 Sk1 - do svačiny koně, po svačině kompletace zprávy, popř. „nákup“ chybějících písmen. Sk2 - do svačiny kompletace zprávy, popř. „nákup“ chybějících písmen, po svačině koně	Sk1 - hledání „pokladu“ Sk2 - hledání „pokladu“ (2)	Oheň. Při setmění cesta k hrobu, navrácení váčku. (3)
pátek	Sbalení věcí a úklid tábořiště. Poslední svezení na koních (Pokud se před tím stačili děti sbalit).	Odchod k autobusu, odjezd domů.	-

(1)

Uprostřed volné zábavy se v houstnoucí tmě na skále vynořuje postava v bílém oděvu. V ruce drží hořící pochodeň (aby ji bylo vidět). Náčelník na ni upozorní bojovníky, sdělí jim, že je to starý indiánský duch a obratem se bytostí zeptá čeho si žádá.

Duch začne vyprávět příběh (tak, aby jej bylo dole slyšet a bylo mu rozumět – nutno vyzkoušet).

Kdysi dávno byl jedním z nejlepších bojovníků bohatého kmene, dnes již zaniklého. Přesto si krásná náčelníkova dcera nevybrala za muže jeho, ale jiného, úplně bezvýznamného muže. Když se to dozvěděl, strašlivě se rozzlobil. Dvořil se té ženě celé měsíce a ona se teď přece vdá za jiného! Nazítří se tajně vypravil za nastávajícím ženichem, když šel do lesa na lov, vyprovokoval hádku a v souboji, který následoval jej zabil.

Svou pomstu již vykonal, ovšem dobře věděl, že ve vesnici již zůstat nemůže. Proto té noci tajně vzal svého koně, naložil na něj většinu kmenového bohatství a odcválal do tmy. Pokud se dokáže dostat k sousednímu znepřátelenému kmeni, ten jej jistě s radostí přijme.

Ovšem na jeho zločin se přišlo mnohem dříve než doufal. Když ostatní lidé z kmene zjistili, že on jediný chybí a někdo navíc v táboře kradl, vyrazili na trestnou výpravu.

Brzy byl přinucen k divoké jízdě hustým lesem po kamenitých svazích a přes prudké potoky. Přesto jej pronásledovatelé stále doháněli. Jeho kůň naložený bohatstvím musel nést mnohem větší váhu než ostatní. Již nyní byl celý pokrytý pěnou a sápal při každém dechu. On se však své kořisti vzdát nehodlal – jen tak může doufat, že se přidá k jinému kmeni jinak než jako pouhý uprchlík.

Když konečně poznal svou chybu, bylo již pozdě. Ze tmy přiletěl znenadání šíp a srazil jej z koně. Ten pohodil hlavou a zbaven části přítěže znova splašeně vyrazil kupředu. Rána šípem byla smrtelná a jeho duše se osvobodila z těla. Do věčných lovišť však odejít nemohla.

Spolu s ostatními věcmi zůstal na hřbetě prchajícího koně i jeho medicínový váček, bez kterého musí zůstat zde a bloudit v okolí svého hrobu za deštivých nocí.

Uběhlo mnoho jar. Z povrchu země zmizel celý jeho kmen, jen on byl stále zde. Dnes však spatřil mezi stromy zářit oheň. Proto přišel aby je požádal o pomoc – pokud váček najdou a položí na jeho hrob, nalezne konečně věčný klid. Za to si mohou ponechat vše ostatní ze starobylého bohatství.

Náčelník se zeptá, jak poznají, kde mají hledat.

Duch odpoví, že musí začít na místě, kde byl zabit, aby odtud mohli sledovat stopu jeho koně. Od té chvíle však uplynulo již tolik času, že si nedokáže vzpomenout, kde přesně to bylo. Ale může je odvést ke svému hrobu. Jeho lidé o jeho dostižení a zabití napsali mluvící kůži starobylým obrázkovým písmem. Tam je popsáno místo kde stopa začíná.

Písmo je sice dnešním lidem nesrozumitelné, ale věří, že odvážným duchové podají pomocnou ruku, aby dokázali zprávu rozluštit.

Na náčelníkovu otázku, kde leží duchův hrob, odpoví, že mají jít za plamínky duchů, povedou je. Na ta slova mizí a děti se chystají na cestu.

Hrob leží v lesích nedaleko od tábora. Cesta k němu je značena svitem drobných ohniček. Hrob sám je tvořen nevelkou kamennou mohylou. U její paty je zabodnuta zapálená louče a svrchu na ní leží dva listy popsané obrázkovým písmem. Každá Sk. si jeden vezme a vrátí se do tábora.

Potřeba: 1 duch, 1 běžec s plamínky, 1 komplic mezi členy výpravy likvidující plamínky, které již ostatní minuli
1 bílý oděv na ducha, 1 maska dle výběru, 2 louče, 1 balíček pevného podpalovače, 2 zprávy

(2)

Scéna: rokle, příkré břehy, nejlépe skály, koňská lebka, porůznu rozhozené kosti, dva balíčky s „pokladem“ (kožené brašny apod.), svrchu na nich leží medicínový váček.

Sk., která dorazí na místo první si vezme větší balíček a medicínový váček a vrátí se do tábora. Na druhou Sk. zbývá menší balíček a váček je už pryč.

Potřeba: 1 koňská lebka, cca 20 ks. drobných kostí, 1 medicínový váček, 2 obaly na „poklad“ upomínkové předměty a něco sladkého do každého balíčku v množství dle početnosti jed. Sk., to vše rozděleno dle pořadí dorazivších Sk.

(3)

U hrobu čeká na všechny duch. Stojí na opačné straně mohyly, tak aby se k němu nemohly děti dostat příliš blízko, v ruce má louči. Zástupce vítězné skupiny položí váček na mohyly. Duch jim poděkuje, otočí se a volným krokem se vzdaluje. Po chvíli zhasne louči. Děti se vrací do tábora.

Potřeba: 1 duch + oděv
1 louče

S1

Při lovu byly skupinky bojovníků napadeny rozzlobeným medvědem. Všem se podařilo bez zranění uniknout, ale byly rozděleny. Ocitli se na protějších svazích širokého údolí. Jedna skupina ví, že medvěd je již pryč, druhá nikoli. Musí o tom druhou skupinu spravit, aby mohli dál společně pokračovat po stopách lovených zvířat. Jelikož se navzájem nemůžou slyšet, musí k vyjádření jednotlivých písmen textu použít vlastní těla, tak, aby je mohli členové druhé skupiny rozeznat. Jiný způsob signalizace není možný.

Každá skupina je rozdělena na dva týmy. Jeden se odebere na opačnou stranu louky, druhý zůstává na místě a obdrží text krátké zprávy. Zprávy obou skupin jsou lehce odlišné, ale při stejné délce (počtu písmen). Jakákoli akustická komunikace mezi týmy je zakázána. Vítězí skupina jejíž tým jako první dokáže zkompletovat celý text. Dohádání chybějících písmen, po případě slov, je povoleno.

Potřeba: 2 krátké vzkazy, dlouhá louka s jasnou viditelností, tužka a papír.

S2

Aby mohl promlouvat s dobrými duchy potřebuje váš šaman uvařit speciální lektvar. Do něj patří deset následujících věcí. Šaman je starý a proto je musíte nalézt a přinést vy.

Úkolem skupin je co nejrychleji v okolí tábora nalézt následující:

dubový list
kopřiva

kousek mechu
ohlazený kámen (oblázek)
nejedovatá houba
obilný klas
větvička s trny
modrá květina
borová šiška
kousek březové kůry

Po cestě se jednotlivé skupiny nesmí rozdělit (tj. není možné, aby jeden šel pro něco a druhý současně pro něco jiného). Dříve sebrané předměty nesmí být odloženy v táboře ani jinde, musí být nesený se sebou. Rozhoduje rychlost, vítězí ten, kdo první přinese kompletní sestavu.

Potřeba: 2 seznamy

S3

Váš kmen postihlo neštěstí. Zcela nečekaně vyschnul nejbližší pramen vody a proto ji nyní musíte dopravit ze vzdálenějšího. Jelikož jste nikdy v minulosti s vodou potíže neměli, nevlastníte bohužel žádné prostředky k jejímu transportu. Ty si nyní musíte opatřit a dopravit jimi vodu do tábora než vaši lidé pomřou žízní.

Pro výrobu nádoby či jiného transportního zařízení je stanoven hodinový limit. Povoleno je použití pouze přírodních materiálů, sedlářské niti a nože. Poté se jsou obě skupiny shromážděny v táboře a závod je odstartován. Jediný zdroj vhodné vody se nachází na začátku bělošské osady „Tasov“ v tůni těsně před mostkem. Zde je voda nabrána a po cestě nesmí být nijak doplněna.

K transportu životadárné tekutiny je určen časový limit (cca 30 minut), během kterého se skupiny mohou k vodnímu zdroji libovolně vracet. Vodu přinesenou dříve nalijí v tábořišti do přichystané nádoby. Skupiny se během cesty nesmí rozdělit. Nabírat vodu i vyprazdňovat nádobu smějí až tehdy, kdy na místo dorazí poslední z nich. Voda, kterou nestihli vylít do nádoby vylít v časovém limitu se nepočítá.

Vítězí skupina s větším množstvím vody.

Potřeba: klubko sedlářské niti, 2 nože (vlastní), stopky

S4

Ke vzdálenému tábořišti vašeho kmene je nutné dopravit zprávu o pohybu obrovského stáda bizonů. Vaším nejrychlejším dopravním prostředkem je kůň, proto k převozu využijete právě jej. Aby jste nebyli při doručování odhaleni zvědy znepráteleného kmene přes jehož území cesta vede, musí se jezdci po cestě střídát, aby se tím vyhnuli podezření. Nezapomínejte, že získání zprávy je pro váš kmen zásadní – jen tak vám bude moci náčelník vyslat na pomoc další muže k posílení vaší lovecké skupiny.

Jména všech koní využívaných běžně k jízdě jsou zapsána na přeložené papírky, které zástupci jednotlivých skupin střídavě losují z klobouku. O tom, kdo začne rozhoduje los (stříhání, tahání stébel ...). Pokračuje se až do vyčerpání lístků.

Po poradě jsou z dostupných pozic (papírků) každou skupinou zvoleni dva koně na kterých se soutěže zúčastní. Koně budou na trasu vyrážet střídavě, aby se předešlo zdržením způsobeným přeseďáním. Trasu, jež je představována krátkou slalomovou dráhou a nízkou překážkou (popř. kládou na zemi, v závislosti na jezdeckém ne/umění soutěžících), musí jezdec projet v co nejkratším čase, ve správném kurzu a bez ztráty správy představované syrovým vejcem. To je pak předáno dalšímu účastníku.

Po celou dobu je měřen čas. Každé ztracené vejce je trestáno přičtením deseti vteřin k výslednému času. Jezdec po ztrátě zprávy dokončí trasu, ale nesmí jet ve vyšším chodu než jakého maximálně dosáhnul před ztrátou. Další již vyráží s novým vejcem.

Po porovnání časů a přičtení trestných vteřin je vyhlášen vítěz.

Jezdcům, kteří jinak jezdí za asistence vodiče, mohou trasu absolvovat taktéž s vodičem. Zprávu však musí nést v každém případě oni.

Potřeba: 4 koně, 8 slalomových tyčí, 2 ráhna + materiál na podložení, 4 kužely (2 ke startu / cíli, 2 na konce drah), stopky

S5

Jeden ze členů vašeho rodu onemocněl. Šaman říká, že jej může zachránit pomocí lektvaru z léčivých bylin. Aby jej však mohl připravit, potřebuje co nejrychleji vroucí vodu, kterou by přes byliny přelil. Pokud máte nemocnému pomoci, musíte mu ji opatřit v nejkratším možném čase.

Na počátku jsou obě skupiny vyzvány, aby ze svého středu zvolili jednoho zástupce. Až tak učiní, je jim přečteno libreto. Každá ze skupin obdrží krabičku sirek, láhev s vodou a malý ešus bez víčka. Jejich úkolem je opustit tábořiště, na bezpečném místě vybudovat korektní ohniště (tj. takové, od kterého nic nechytí, prosté suché trávy, kořenů apod.), nasbírat dřevo (ne z dřívějších zásob) a rozdělat oheň. Náčelníci pouze dohlížejí na bezpečný průběh akce, neradí, ani nijak nepomáhají.

K rozdělení ohně mohou mimo sirek použít pouze přírodní materiály (žádný papír, nebo dokonce pevný podpalovač). Na tomto ohni co nejrychleji přivedou vodu do varu. Pak je jim zaznamenán čas. Ešus musí být po dověření alespoň ze tří čtvrtin plný, jinak musí vodu doplnit a nechat vařit znova.

Vybraná osoba každé skupiny je nemocným. Nemocný smí skupině radit, ale nemůže k činnosti samotné nijak přispívat. Na místo určené ke stavbě ohniště musí být přinesen svými společníky. Sama stavba ohniště, sběr dřeva a pod. může začít až po té, co je definitivně umístěn tak, aby nebyl dále než deset kroků od ohniště.

Vítězí skupina s lepším časem. Po dokončení soutěže jsou obě ohniště zahlazena a prolita vodou.

Potřeba: 2 krabičky sirek, láhev s vodou (2 litrové), 2 malé ešusy

S6

Dnes v noci se na vašem území utábořila skupinka nepřátelských bojovníků. Nevíte jaké mají úmysly, kolik jich je, ani jak jsou vyzbrojeni. Aby jste toto zjistili, musíte se pokusit tajně je sledovat. Zvláště důležité je vědět, čím jsou vybaveni, protože tím poznáte i jaké jsou jejich

úmysly – jsou na lovu nebo na válečné stezce? Ale pozor – nikdo z nich vás při tom nesmí vidět. Na vše je pouze hodina času, než se uloží ke spánku a zhasí oheň.

Všichni jsou probuzeni okolo půlnoci. Je jim naznačen směr k tábořišti nepřátel, které poznají podle toho, že u něj hoří oheň. Právě ten osvětluje různé, okolo něj rozmístěné předměty. Každý jednotlivec se pokouší připlížit tak blízko, aby na ně viděl, ale ne tak, aby byl objeven. Pokusí se co nejvíce předmětů si zapamatovat a vrací se do tábora. Tam může svůj průzkum napsat na kousek papíru. Ten má každý vlastní, nesmí do něj vidět nikdo z jeho vlastní, ani ze soupeřovy skupiny. Jakákoli komunikace je během hry taktéž zakázána.

V tábořišti jsou také dva indiáni udržující oheň a vyhlížející ven do tmy. Pokud je jimi někdo z táborníků objeven, musí nahlásit své jméno a hra pro něj končí.

Hra je časově omezena – po hodině indiáni zhasí oheň. Končí buď vypršením času, nebo odhalením všech průzkumníků.

Nyní se mohou jednotlivé skupiny sejít a vytvořit ze zápisů svých členů jeden seznam. Vítězí skupina s větším množstvím správně uvedených předmětů. Pokud je výsledek nerozhodný, vítězí ta skupina, již zůstalo na konci ve hře více lidí, popř. byl jejich člověk odhalen jako poslední.

Potřeba: dva indiáni, ohniště a dřevo, větší množství snadno rozpoznatelných předmětů (ohlávka na koně, hrnec, role toaletního papíru, kartáč, lžice, petrolejka, zvířecí kůže, laso, bota, luk ...)

S7

Aby indián dokázal ulovit bizona, musel jej umět ze hřbetu svého koně zasáhnout přesně na to správné místo. Musel prchající zvíře nejprve dostihnout a po té je strefit oštěpem.

Bizon je představován tyčí na jejímž vrcholku se nachází malý předmět (vršek od petlahve apod.). Každý jednotlivec si z námi zúženého výběru vylosuje koně (můžou se opakovat), z jehož hřbetu se pokusí bizona ulovit.

Jezdec jede okolo tyče a pokusí se cíl srazit dolů mrkvoovou hůlkou. Jeho výkon je bodově ohodnocen :

ve cvalu = 6 bodů
v klusu = 4 body
v kroku = 2 body
nutno zastavit = 1 bod

nezasažení cíle = 0 bodů bez ohledu na rychlost jízdy.
s asistencí vodiče = dosažené body se dělí dvěma

Jezdí se současně k více tyčím (pro zachování dynamiky). Každý jezdec má tři jízdy. Na závěr se sečtou výsledné body. Vítězí skupina s jejich vyšším počtem. Při rovnosti bodů se jede rozhodující kolo mezi zvolenými zástupci obou skupin.

Potřeba: koně, 4 tyče, 4 vršky, tužka a papír

